

Várostörténeti folyóirat

Veszprémi Szemle

16. évfolyam,
2014. 3. szám

34.

TARTALOM

KÖZLEMÉNYEK

Veszprém emlékjelei 2011	3	Bándi László Zachár Zsolt
Levelek két veszprémi műalkotás történetéhez	13	Horánszky Nándor
A veszprémi angolkisasszonyok intézete iskolai könyvtárának (töredék) története	21	Kolozs Barnabásné
Veszprém meteorológiai viszonyai 2013-ban	40	Kovács Győző Gyula
A veszprémi Cserhát városrész a 19. század közepén	63	Nagy Balázs Vince
Veszprémi vonatkozású helyi pénz	b/2-3	Elek Miklós

ÉVFORDULÓK

Harmincegyes honvédek (V.) Egykori veszprémi piarista diákok	75	Rainer Pál
Finta Sándor tanító és költő, a 31. veszprémi gyalogezred katonája	87	Varga József

---

NEKROLÓGOK

Egy történész emlékére	97	Négyesi Lajos
In memoriam Veress D. Csaba	101	Rainer Pál

KÖNYVSZEMLE	104	Mihalovicsné Lengyel Alojzia Somfai Balázs
-------------	------------	--

Évfordulónaptár	108	Vereskuti Klára
-----------------	------------	-----------------

Városháza

16. évfolyam, 3. szám 34. 2014.

Városháza
ISSN 1217-5358

Alapítva: 1993

Alapító főszerkesztő:
dr. Tölgyesi József

Főszerkesztő:
Csiszár Miklós

Techinikai szerkesztő:
Szurmay László

Szerkesztőségi titkár:
Virág Istvánné

Szerkesztőbizottság:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke,
Bándi László, dr. Csiszár Miklós,
dr. Tölgyesi József,
a Kuratórium tagjai
Sebő József

Kiadja:
a Veszprémi Szemle
Városháza
Alapítvány
8200 Veszprém, Május 1 utca 2/1.
Levelezési cím:
8220 Balatonalmádi,
József Attila u. 101.

Felelős kiadó:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke

A főszerkesztő elérhetősége:
8200 Veszprém, Erzsébet liget 3.
Tel.: 06-20-253-3078
E-mail: csizar.miklos@invitel.hu

Nyomda:
OOK-Press, Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila

A folyóirat évenként 4 számmal
jelenik meg.

E SZÁMUNK SZERZŐI

BÁNDI LÁSZLÓ tanár, a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület elnöke, Veszprém; ELEK MIKLÓS ny. könyvtáros, Balatonfüred; DR. HORÁNSZKY NÁNDOR neveléstörténész, Budapest; KOLOZS BARNABÁSNE ny. könyvtáros, Veszprém; KOVÁCS GYŐZŐ GYULA meteorológus, meteorológia-történész, Veszprém; DR. MIHALOVICSNÉ DR. LENGYEL ALOJZIA ny. egyetemi docens, Veszprém; NAGY BALÁZS VINCE levéltáros, Veszprém; DR. NÉGYESI LAJOS ny. alezredes, egyetemi docens, Esztergom; RAINER PÁL történész, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém; SOMFAI BALÁZS ny. főlevéltáros, Veszprém; DR. VARGA JÓZSEF helytörténet-kutató, címz. főiskolai docens, Győr; VERES-KUTI KLÁRA könyvtáros, Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém; ZACHÁR ZSOLT Veszprém

Illusztrációk:

Rainer Pál, dr. Varga József, Zachár Zsolt és archív dokumentumok

Támogatóink:

8200 Veszprém,
Házgyári út 1.

KÖZIGAZGATÁSI ÉS IGAZSÁGÜGYI
MINISZTERIUM

Veszprém Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala

A Veszprémi Szemle 34. szám megjelenését támogatták:

dr. Bószéné Szatmári-Nagy Anikó, dr. Csiszár Miklós, Demény Zoltán, dr. Földesi Ferenc, Poór Ferenc, Rainer Pál, Szabóné Vörös Györgyi, dr. Tölgyesi József, dr. Varga Miklós, Veszprémi Lovassy és volt Piarista Gimnázium Öregdiákjainak Baráti Köre Veszprém
Elek Miklós Balatonfüred, Láng Tibor Ajka, dr. Négyesi Lajos Esztergom

A borító képei:

címlapon: Városterkép részlet (Sárnpék József, 1855)
2. oldalon: Balatoni Korona (1000 BK)
3. oldalon: Balatoni Korona (10 000 BK)
hátlap: Felhívás: Zongora Veszprémnek

KÖZLEMÉNYEK

Veszprém emlékjelei 2011

BÁNDI LÁSZLÓ (szöveg) – ZACHÁR ZSOLT (fotók)

Emlékjel neve: Auer Lipót

Típusa: Emléktábla

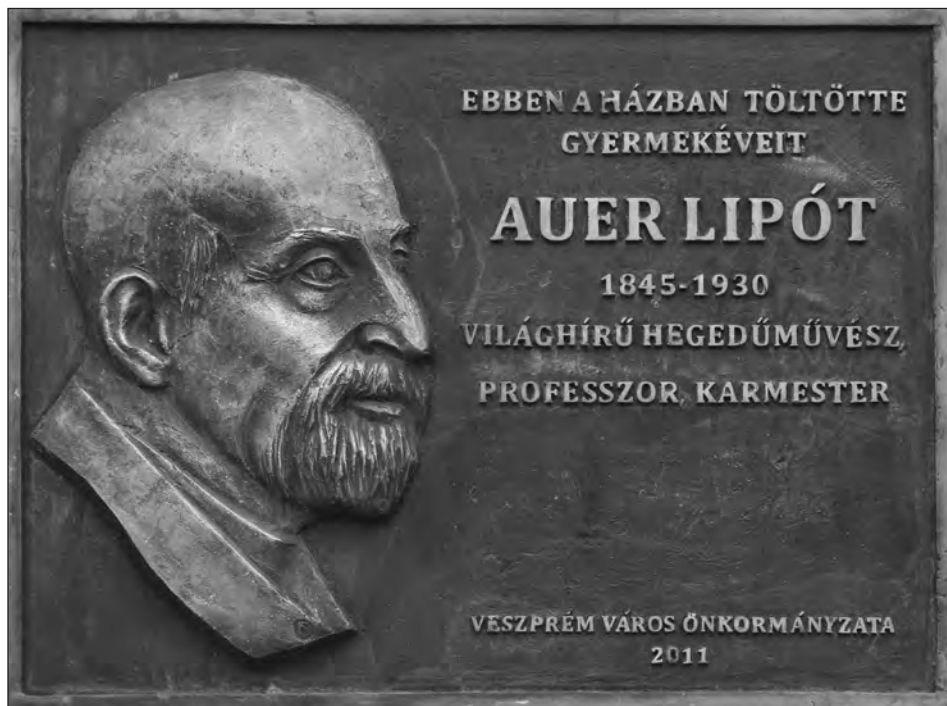
Helye: Veszprém, Thököly utca 1.

Felirata: Ebben a házban töltötte gyermekéveit Auer Lipót 1845–1930 világhírű hegedűművész, zenepedagógus, karmester Veszprém Város Önkormányzata 2011

Anyaga: Bronz (Fej domborművel)

Készítő: Dienes Attila szobrászművész

Felavatás dátuma: 2011. június 7.

Avató: Brányi Mária alpolgármester

Köszöntőt mondott: Dr. M. Tóth Antal egyetemi tanár, zenetörténész

Megjegyzés: Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata helyezte el a táblát

Történeti leírás: Auer Lipót (1845–1930) világhírű hegedűművész, karmester és zenepedagógus születésének 166. évfordulója alkalmából az Auer-család egykori otthonának homlokzatán helyezték el az emléktáblát. Ezt követően az Eötvös Károly Megyei Könyvtárban tartottak megemlékezést Auer Lipótról, itt mutatták be Rakos Miklós: Egy veszprémi hegedűs családfa ágai című tanulmánykötetét, majd a hangversenyen Kováts Péter, Bartók-Pásztory-díjas hegedűművész működött közre.

* * *

Emlékjel neve: Cserháti emlékjel

Típusa: Emlékoszlop. Egy lángoktól körbefont lombkoronás fa, keresztalakot formázva a Cserhát városrész, az itt élt és dolgozott iparosmesterek emlékére

Helye: Veszprém, Lovassy László Gimnázium főbejáratától jobbra lévő előkertjében

Felirata: Állíttatta Veszprém-Cserháti Társaskör Kulturális Egyesület 2011. 10. 25. M. Nagy József alkotása. (Az emlékjelen mesterségek címerei.)

Anyaga: Tölgyfa (2,5 méter magas), fém lap, alapszat: régi feliratos téglák

Készítő: M. Nagy József faszobrász, Veszprém

Felavatás dátuma: 2011. október 25.

Avató: Édes Gyuláné, Némedi Lajos Veszprém alpolgármestere

Köszöntőt mondott: Édes Gyuláné, a Veszprém-Cserháti Társaskör Kulturális Egyesület elnöke, Némedi Lajos, Schultz Zoltán, a Lovassy László Gimnázium igazgatója és dr. Jáger Ida esztéta

Megjegyzés: Ökumenikus szertartást tartott dr. Márfi Gyula római katolikus veszprémi érsek, Kuti Géza református Dunántúli Egyházmegyei esperes, Isó Zoltán evangélikus lelkész

Történeti leírás: 40 évvel ezelőtt kezdték meg a Cserhát bontását, mert kellett a hely egy szocialista városközpont számára. S eltűnt egy városrész. A házakkal együtt

megszűnt egy életforma is, nincs már hová kötni az emlékeket, s egyre kevesebben vannak, akik még járták utcáit. Ma már csak régi fényképeken lelhető fel egy-egy udvar vagy épület, fogható meg a régi hangulat.

A lebontott cserhádi városrésznek és az ott élt iparosoknak, kereskedőknek és családjaiknak állít emléket a Veszprém-Cserhádi Társaskör Kulturális Egyesület kezdeményezésére készített emlékoszlop és a lábánál elhelyezett időkapszula. A Cserhát Társaskör 100 éve, míg a jogutódja 2006-ban alakult.

Szakmák: harangöntő, szabó, asztalos, cukrász, csizmadia, kosárfonó, kádár, cipész, kályhás, szobafestő-mázoló, szitakészítő, pék, vegytisztító, kelmefestő, bogárnár, vízvezeték szerelő, lakatos, bádogos. Sárgarézből mintázott iparos jelek a fa törzsén, ágán. A lombkoronán faragva helyezkedik el balról jobbra a házak falán a csutorás mester jele, majd a világvallások jelképei a Dávid-csillag, a református, a katolikus és evangélikus jelképek.

Édes Gyuláné, a Veszprém-Cserhádi Társaskör Kulturális Egyesület elnöke: Kötelességüknek érzik, hogy feltárják, kiállításokon bemutassák ennek a városrésznek a történetét, ápolják és a jövő generációk számára továbbadják lakóinak emlékét. Ezért is választották az emlékmű felállítási helyéül a Lovassy Gimnázium kertjét, mert remélhetőleg mindig lesznek majd olyan diákok, akikben felébred a kíváncsiság, s remélhetőleg mindig lesznek olyan tanárok, akik meg tudják adni a választ arra, milyen is volt egykor ez a városrész s kik éltek házaiban.

* * *

Emlékjel neve: Dr. Kárpáti Árpádné tanár
Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Davidikum-kollégium, Kápolna-folyosó falán

Felirata: „Ez a tábla emlékeztessen mindenkit, főleg a holnap képviselőit, az ifjúságot, hogy a tiszta és magasztos eszmékért mindig becsülettel kell megállni az embernek ebben a hovatovább mind nagyobb és nagyobb embertelenségben, és megteremteni az egységet a különbözőségben.”

Készítő: Szeleczki Imre kőfaragó

Felavatás dátuma: 2011. május 7.

Megjegyzés: Az Öreg Davidista Diákok Közhasznú Egyesület (ÖDDKE, elnök Nagy Friderika) családi találkozója alkalmából, egykori tanáruk emlékére állították.

Történeti leírás: Dr. Kárpáti Árpádné (Hédi néni) a kollégisták között élt, szavaival kedvesen nevelt és irányított az élet röögös útjain.

* * *

Emlékljel neve: Latinovits Zoltán

Típusa: Mellszobor

Helye: Veszprém, Latinovits–Bujtor Já-tékszínben

Anyaga: Gipsz

Felavatás dátuma: 2011. szeptember 8.

Történeti leírás: 2011. szeptember 9-én töltötte volna be Latinovits Zoltán 80. életévét. A Petőfi Színház 2011. szeptember 8-án Balatonszemesen koszorúzta meg a sírját, majd Veszprémbe a Szent Mihály-székesegyházban Nagy Károly kanonok mondott szentmisét. A Játékszínben kiállításon állították ki Latinovits Zoltán azon festményeit és rajzait, melyeket még a műegyetemi éve alatt készített. Ekkor mutatták be Varga Róbert, a Petőfi Színház sajtófőnöke kötetét, aki Latinovits Zoltán veszprémi éveit (1971–73-ban rendezőként és színészként működött Veszprémbe) dolgozta fel. Ekkor, Csillagok találkozása címmel Ruttkai Éva és Latinovits Zoltán írásaiból tartottak felolvasóülést.

* * *

Emlékjel neve: Piaristák 300 éve Veszprémben

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Vár u. 10.
(Bacsányi- és Brusznayai-emléktábla között)

Felirata: A piaristák veszprémi letelepedése 300. évfordulójának emlékére Piarista Rend Magyarországi Tartománya, Veszprémi Érsekség, Veszprém Város Önkormányzata, Magyar Piarista Diákszövetség, Lovassy László Gimnázium, Lovassy és volt Piarista Gimnázium Öregdiákjainak Baráti Köre 1711–2011

Anyaga: Fekete márvány

Felavatás dátuma: 2011. október 22.

Köszöntőt mondott: Dr. Oberfrank Ferenc, a Magyar Piarista Diákszövetség elnöke

Megjegyzés: Könyvbemutató:

Lichtneckert András–Tölcséry Ferenc: A Veszprémi Piarista Gimnázium története az alapítástól az államosításig 1711–1948. Bemutatta: Borián Tibor Sch.-P. piarista egyesületi elnök és dr. Reisz Csaba, a Magyar Országos Levéltár munkatársa. A Lovassy László Gimnázium jubileumi évkönyvét Beszélgetőkönyv címmel Asztalos István tanár, író, szerkesztő mutatta be. A megújított, kibővített iskolatörténeti kiállítást bemutatta dr. Szalainé Tóth Tünde tanár.

Történeti leírás: A Lovassy László Gimnázium, a Lovassy és volt Piarista Gimnázium Öregdiákjainak Baráti Köre rendezésében díszes ünnepségen emlékeztek meg a piaristák veszprémi letelepedésének 300. évfordulójáról.

* * *

Emlékjel neve: Radics József

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém-Gyulafirátót, Kolostor borozó falán

Felirata: Emlékezünk! E helyen vesztette életét a szovjet katonai megszállás utolsó magyarországi áldozata, Radics József 1986. június 16-án. Állíttatta Gyulafirátót szabadságszerető népe, 2011. június 16.

Anyaga: Márvány

Felavatás dátuma: 2011. június 15.

Avató: Dr. Hende Csaba honvédelmi miniszter és Czaun János, a gyulafiratóti részönkormányzat vezetője

Köszöntőt mondott: Dr. Hende Csaba honvédelmi miniszter és Czaun János, a gyulafiratóti részönkormányzat vezetője

Megjegyzés: Közreműködött a Légierő Zenekar és a helyi Bakonyerdő Pávakör. Wessetzky Szabolcs református lelkész áldotta meg az emléktáblát.

Történeti leírás: Radics József, a szovjet katonai megszállás utolsó magyarországi áldozata emlékére, mely esemény 25 éve történt. Czaun János: ...A tragédiáról sokáig hallgatni kellett. Hende Csaba: Egy szimpla kocsmai összetűzésből temetés, Radics Józsefből közös halottunk lett 25 esztendővel ezelőtt. Felháborító maga a tény is, hogy egy szovjet tiszt egy T-72-es harckocsival akarta rendezni nézeteltérését. Mindez jól mutatja azt a hatalmi gögöt, amellyel a megszállt országok népeire tekintettek a szovjet katonák.

* * *

Emlékjel neve: Sauer Ignác

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Rákóczi u. 8.

Felirata: Ebben a házban született 1801. október 1-jén Sauer Ignác 1801–1863 Belgyógyász professzor, egyetemi tanár, a magyar orvostudomány kiemelkedő alakja. Az 1848/49-es szabadságharc idején az első honvéd orvosi kar megszervezője

Veszprém Város Önkormányzata
2011 Születésének 210. évfordulója
alkalmából helyezte el az emléktáblát
Veszprém Megyei Jogú Város Önkor-
mányzata

Anyaga: Bronz

Készítő: Lugossy László szobrász-
művész

Felavatás dátuma: 2011. október 3.

Avató: Prof. Dr. Nagy Attila sebész
főorvos

Köszöntőt mondott: Némedi Lajos
Veszprém alpolgármestere

Történeti leírás: Sauer Ignác
(Veszprém, 1801–Pest, 1863.) bel-
gyógyász professzor, egyetemi tanár,
a magyar orvostudomány kiemelkedő
alakja. „Munkás életét a haza, az
egyetem, a tudomány, családja és a
szenvedő emberiségnek áldozta, azért
nem csak övéinek, hanem kar- és kor-
társainak osztatlan tiszteletére és
hálája áldja az üdvözültet hamvai-
ban.” (Sauer Ignác sírboltjának felira-
ta a Fiumei úti Nemzeti Sírkertben)

SAUER Ignác (Veszprém, 1801. okt. 2.–Pest,
1863. nov. 17.) belgyógyász, tanár. A gimnázium alsó négy osztályába Veszprém-
ben járt. Orvosi diplomát a budapesti és a bécsi egyetemeken szerzett. 1827-től 1841-ig
Ausztriában dolgozott, majd 1860-ig a budapesti egyetemen a kór- és gyógytan
tanára. 1848-ban országos főorvos, a polgári egészségügy irányítója. Ezt a rangot
1861-ben kapta meg ismét. Egy év múlva a budapesti egyetem rektora. Érdemei vol-
tak a fizikális vizsgálat meghonosításában, a magyar nyelvű egyetemi oktatás szor-
galmazásában. Írásai a korabeli szakfolyóiratokban jelentek meg. Művei: Typhus in
vier Cardinalformen. Vindobonae, 1841. – Praelectiones e pathologia et therapia
speciali medica. 1–6. Köt. Pestini, 1854–1855. – Beszéd a magyar királyi egyetem
eddiggi szellemi fejlődéséről és a fejlődést gátló okokról. Buda, 1863. Irodalom:
POÓR Imre: ~ emléke. Pest, 1872. (Értekezések a természettudomány köréből. 14.
Köt. 71. sz.) – WAGNER János: Emlékbeszéd, amelyet néhai – felett tartott. Pest,
1871. – HÖGYES Endre: Emlékkönyv a budapesti magyar királyi tudományegye-
tem orvosi karának múltjáról és jelenéről. Bp., 1896. Veszprém Megyei Életrajzi
Lexikon)

* * *

Emlékljel neve: Wass Albert
Típusa: Mellszobor
Helye: Veszprém Városháza aulájában (Óváros tér 9.)

Felirata: Wass Albert 1908–1998
Anyaga: Bronz mellszobor, vörös mészkő lábazat

Készítő: Raffay Béla szobrászművész (Salföld)

Felavatás dátuma: 2011. február 17.

Avató: Porga Gyula polgármester és Lőwey Lilla irodalmi szerkesztő

Köszöntőt mondott: Némédi Lajos alpolgármester, Lőwey Lilla irodalmi szerkesztő és Bartha József holtmarosi (Erdély) református lelkész

Megjegyzés: A szobrot magát megnevezni nem akaró veszprémi magán-személy adományozta a városnak Wass Albert halála 13. évfordulóján. A szobrot megáldotta: dr. Márfi Gyula veszprémi katolikus érsek, Steinbach József református püspök és Ittész János evangélikus püspök. Az avatón közreműködött: Veresné Petrőcz Mária énekművész, erdélyi népdalt énekelt, és Soós Andrea előadóművész A láthatatlan lobogó c. verset mondta el.

Történeti leírás: Szentgyevedi és czegei gróf Wass Albert (Válaszút, 1908. január 8.–Astor, Florida, 1998. február 17.) erdélyi magyar író és költő. Magyarországon csak halála után fedezték fel. Egyik leghíresebb könyve a Kard és kasza, amelyben több generáción keresztül tekinti át a magyar történelmet saját ősi nemzetségének történetén szűrve, 1050-től egészen a jelenkorig. 1944-től Németországban, majd 1952-től haláláig az Amerikai Egyesült Államokban élt. Népszerűsége az 1990-es évek végétől az erdélyi olvasók mellett a magyarországi olvasókörözés körében is folyamatosan növekszik. 2005-ben A Nagy Könyv című magyarországi felmérésben az egyik legkedveltebb magyar írónak bizonyult: A funtineli boszorkány című művét az olvasók a legnépszerűbb 12 magyar regény közé választották, az 50 legnépszerűbb magyar regény között pedig további két műve is szerepel: az Adjátok vissza a hegyeimet! és a Kard és kasza.

* * *

Emlékjel neve: Verancsics Faustus

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Vár u. 5. számú épület falán (Várkapu mellett)

Felirata: Verancsics Faustus Sibenik 1551–Velence 1617 Humanista polihisztor feltaláló, szótáríró, történetíró. A veszprémi püspök sümegi várnagya. A veszprémi püspökség Győr, Somogy és Zala megyei birtokainak kormányzója. Veszprém Város Önkormányzata 2011

Anyaga: Bronz

Készítő: Dienes Attila szobrászművész

Felavatás dátuma: 2011. szeptember 30.

Avató: dr. Navracsecs Tibor miniszterelnök-helyettes, Porga Gyula Veszprém polgármester és Ante Zupanovic, Sibenik polgármestere

Köszöntőt mondott: Ante Zupanovic, Sibenik polgármestere és dr. Navracsecs Tibor miniszterelnök-helyettes

Megjegyzés: Testvérvárosi delegációk tanácskoztak Veszprémben. (Bottrop, Passau (német), Rovaniemi (finn), Saumur (francia), Tartu (észti), Gladsaxe (dán). Partnervárosok: Szabadka (szerb), Tarnow (lengyel), Sepsiszentgyörgy (román-erdélyi). Az emléktábla avatáson megjelent Neda Milisic, a Horváth Köztársaság budapesti kultúrattaséja is. Közreműködött Fenyvesi Ottó költő, az MTA–VEAB titkára.

Verancsics Faustus (Fausto Veranzio; Faustus Verantius; Vrančić, Faust; Verancsics János) (Sibenik, 1551–Velence, 1617. február 27.) horvát–magyar történetíró, főpap, diplomata, humanista tudós. Nagybátyja, Verancsics

Antal esztergomi érsek. Életének és tevékenységének jelentős része Magyarországhoz kötődik. 1561-től 7 évig (1568-ig) nagybátyjánál Pozsonyban élt, majd Pado-vában, a kor egyik leghíresebb egyetemén tanult. Nagybátyja halála (1573) után a családdal Dalmáciába költözött, később visszatért Pozsonyba. Nagybátyja iratait rendezte és megírta életrajzát. 1579-ben veszprémi a püspökség birtokainak kormányzójává nevezték ki, majd II. Rudolf királyi titkára lett. 1594-ben megvált szolgálattól és Velencében az egyházi rendbe lépett. 4 év múltán az uralkodó kinevezte csanádi püspöknek, de később megfosztották ettől a címtől. 1609-től Itáliában élt. 1616-ban Velencében jelentette meg egyszerre két könyvét: bölcséleti munkáját, a *Logica nova*-t (Új logika), valamint a találmányainak vázlatos leírását és rajzait tartalmazó *Machinae novae*-t (Új gépek). Technikai kérdésekkel foglalkozó munkája mellett számos más területen, így a logikában, a történetírásban (Dalmácia története, a szlávok őstörténetéről) is maradandó értékeket hozott létre. Az általános latin nyelvűség korában kiemelkedő jelentőségű az 5 400 szavas ötnyelvű (latin, magyar, olasz, német, horvát) szótára (1595). Személyét, mint a közép-európai humanizmus egyik tudós polihisztorát tartja nyilván a magyar tudománytörténet, mint magyar főpapot pedig a Magyar Katolikus Egyház egyháztörténete.

Ante Zupanovic Sibenik polgármestere beszédéből: Verancsics Faustus Sibenik nagyhírű szülöttje humanista életével és alkotói nagyságával példát mutat Sibeniknek és hazájának Horvátországnak és az az idő, amit itt töltött Magyarországon, az önök városában, Veszprémben, azokban a nehéz időkben, amikor védeni kellett a keresztény Európát, örökre összeköti a mi két városunkat. Nagyon büszkék vagyuk arra, hogy egy sibeniki ember megmaradt az önök emlékezetében, mert beírta magát Veszprém és Magyarország múltjába, történelmébe.

Levelek két veszprémi műalkotás történetéhez

HORÁNSZKY NÁNDOR

VESZPRÉM VÁROSA A XX. SZÁZAD HAJNALÁN KÉT ÉRTÉKES emlékművel gazdagodott egy évtizeden belül. Az egyiket, a Zala Györgytől megszkott, jellegzetes stílusban alkotott, idealizált Erzsébet királyné szobrot 1901-ben állították fel. Bacsfányi¹ János emléktábláját Csikász Imre szobrászművész kitűnő munkáját a veszprémi Kegyesrendi Főgimnázium kezdeményezésére leplezték le 1910-ben.

Közleményünkben bepillantást engedünk a két művészi alkotás keletkezési körülményeibe, néhány levél segítségével, melyeket Horánszky Lajoshoz² intéztek a város előljárói, illetve az indítványozó tanárok. Horánszky ugyan nem Veszprémben született (régii Liptó megyei családból származott), de 1901–1905 között a Szabadelvű Párt veszprémi országgyűlési képviselője lévén, mintegy bemutatkozásul őt bízták meg az emlékbeszéd megtartásával Erzsébet királyné szobrának felavatásakor. A Bacsfányi-emléktábla megalkotása körüli teendőkre pedig azért kérték fel, mert 1907-ben ő írta a *Bacsfányi János és kora* című, máig legbőszégesebben adatolt és korabeli metszetekkel ellátott monográfiát.

E levelek ugyan csupán egy-egy mozzanatra hívják fel a figyelmet, s nem is kívánnak teljes képet adni a megvalósítás folyamatáról, mégis kiválóan alkalmasak arra, hogy felidézzük velük eleink emléket és Veszprém város múltjának két jelentős eseményét.

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ SZOBRA

Veszprém városa 1901 elején határozta el, hogy emlékszobrot állít Erzsébet királyné tiszteletére. Elkészítésével Zala Györgyöt bízták meg; egy korabeli lap³ tudósítója ekként vélekedett róla: „... a szobor nem nagy méretű, de művészi kezek munkája”.

Horánszky Lajost kérték fel, hogy tartson ünnepi beszédet az 1901. november 19-i avatási ünnepségen. A felkérésről két levélből is értesülünk. Az egyik *Fenyvesy Ferenc*⁴ veszprémi főispán 1901. október 25-i keltezésű levele⁵, melyben kéri, hogy a leleplezési ünnepélyen mondjon, mint új képviselő, avató beszédet, a megyebeli képviselők jelenlétében. A másik, *Szeglethy György*⁶ veszprémi polgármester levele⁷, melyben megköszöni, hogy eleget tesz a szoborbizottság felkérésének.

*Erzsébet királyné szobrának leleplezése Veszprémben – Becske A. fényképe után.
(Vasárnapi Újság, 48. évf. 48. sz. 1901. dec. 1. 777. p.)*

Különben is az „egész város nagy várakozással tekint az ünnepélyre, minő egyébként a mi városunkban még célját tekintve nem volt, s így érdekessége biztosítva van.” Egyúttal mellékeli a végleges programot. Végül is az előzetes program némi változást szenvedett, mert Horánszky megjegyzése szerint „beszédemet a Vármegyeház dísztermében mondtam el, aztán a szoborhoz mentünk, s ott is szónokoltam”.⁸ A programból arról is tudomást szerzünk, hogy milyen notabilitások vesznek részt az ünnepségen. A jelzett személyek mellett jelen voltak még: Kolossváry alispán, a vármegyei képviselők, továbbá Andreé Gyula, Hegedüs Loránt, Pekár Gyula. Az ünnepi program tehát a következő:

1. Délelőtt 10 $\frac{1}{2}$ órakor a szoborbizottság részt vesz a „Kegyesrendiek” templomában tartandó ifjúsági istentiszteleten, mely után a veszprémi nők a szobrot megkoszorúzzák.⁹ A szentmisét Takács József főgimnáziumi igazgató celebrálta.

2. 11 órakor városi díszközgyűlés a Vármegyeház dísztermében;

- a) Elnöki megnyitó (Szegelethy György polgármester);
- b) Emlékbeszéd (dr. Óvári Ferenc városi képviselő¹⁰);
- c) Rédey Gyula apátkanonok bizottsági tag indítványa.

3. Felvonulás a szoborhoz;

4. Honfidal Zsasskovszkytól¹¹. Előadja a kegyesrendi ifjúság vegyes kara;
5. Horánszky Lajos országos képviselő, szoborbizottsági tag leleplezi a szobrot, s a város polgármesterének átadja.
6. A polgármester a szobrot átveszi és
7. A polgári és felső kereskedelmi ifjúság énekkara elénekli a Himnuszt.

Az ünnepség után „társasbédet” rendeztek a Korona szállodában, du. 1 órakor, ahol mintegy hetvenen jelentek meg. Tósztok sokasága hangszorozó veszprémi hölgyekre, Fenyvessy Ferenc a királyra, Rédey Gyula a békére és az egyetértésre emelte poharát. Demjén Márton református pap nem átalotta megütni „a felekezeti fanatizmusnak viszsztatató hangját” – írja a Veszprémi Ellenőr.

Horánszky beszédét az említett lap teljes terjedelmében közölte,¹² amelyet a tudósító meleg, méltató szavakkal értékelt.

A beszéd áttekintést ad a magyar történelem nehéz időszakairól, élet-halál küzdelmeiről, de örömteli eseményeiről is. Szent István királyt második „*honalapítónak*” tekinti, aki óriási erőfeszítéseket tett a kereszténység elterjesztéséért. Méltó párja volt az első magyar királyné, Gizella. „*E nagy királynének emlékét őrzi e város, a hol ő egykor élt, s a hol az ő tündöklő keresztény erényeinek fénye világosságot gyújtott.*”

Fényes nemzeti múltunknak, régi dicsőségünknek ez az emléke tölti el a szónok lelkét, amikor azt mondja, hogy az első magyar hittérítő királyné városában „*meggyújtjuk ma a halhatatlanság fáklyáját*” Erzsébet királyné emlékének. Ő ugyanis ugyanabból az országból jött közénk, ahonnan az első magyar királyné, hogy a „*sors csapásainak súlya alatt leroskadó nemzetet a megsemmisülés porából felemelje*”. A szónok a „*szomorú éjszakában*” megjelenő „*szelíd, békítő angyalként*” említi Erzsébetet.

Érdekes, de a korban nem szokatlan hasonlattal Szent Erzsébetet idézi fel:¹³ ahogy a kenyérből rózsát fakasztott, úgy a „*mi Erzsébetünk áldott keze is rügyet fakasztott hosszú, sivár tél után az ezredéves vén tölgynek száradó ágából, mely a sorsnak annyi vihara után új életre kelt, fejlődik, virágzik, s örök életet ígér a nemzetnek, ha az önsorsának becsületes intézője tud lenni a jövőben.*”

A szónok – az egész beszédén végigvonuló – nemes pátozzsal fejezi be gondolatait. „*Örökítsük meg tehát maradandó ércben is a mi Erzsébetünk emlékét, ki a mai*

Magyarország megteremtésében hervadhatatlan érdemeket szerzett magának. Fényes alakját a halhatatlanság glóriája világítja meg, [...] ki a mienk volt nagy lelkének, forrón szerető szívének minden érzelmeivel, s ki jóságáért nem nyert más jutalmat e földön, mint a martyroknak tövis koszorúját”.

„Hulljon le tehát a lepel arról a szoborról, melyet a hazafias áldozatkészség emelt régi dicsőségünk eme színhelyén, az első magyar királyné városában. Álljon itt ez az emlékmű [...], fűződjének ahhoz a társadalmi és felekezeti béke áldásai, mint ahogy Erzsébet emlékéhez nem is fűződhetik más, mint béke és szeretet, mint a miből állott az ő egész élete.”

A szónok végezetül a királyné példáját állítja hallgatósága elé.¹⁴ Arra kéri Istent, hogy legyen áldás a szobron, a városon, melynek hazafias lakossága bizonyítja, hogy átérzi nemzeti hivatását, s tudja, hogy nagyjai emlékét mindenkor ápolni kell.

Veszprém városának történelmi szerepére utalva azt kívánja a szónok, hogy itt találkozzék *„dicső Erzsébetünk emléke az első magyar királyné szent emlékezetével”.*

A beszéd végén a szónok a szoborbizottság nevében átadja az *„emlékművet”* *„a város arra hivatott vezető férfiainak, kegyeletes megőrzése végett”.*

Az emelkedett, a kor ízlésének megfelelő, gondolatgazdag, kissé barokkos emlékbeszédet¹⁵ tartó Horánszky Lajos nem tudhatta, hogy a jövőt vizionáló szónoklatában foglaltak a XX. század történelmi viharai során milyen kárt szenvednek. A szobor ugyan áll, most már új helyen, de Erzsébet királyné alakjának tisztelete nem a régi fényében ragyog.

Egy történelmi áttekintés¹⁶ beszámol a szobor viszontagságairól. 1901-ben állították fel a főispáni lak előtt, ahol 1947. december 10-ig állt, ekkor új helyet kapott a zeneiskola és a múzeum közötti területen. 1989. május 19-én került mostani helyére. A szoborállítással összefüggő eseményekről a Veszprém megyei Levéltárban találni még hasznos forrásokat.¹⁷

A BACSÁNYI-EMLÉKTÁBLARÓL

A veszprémi Kegyesrendi Gimnázium tanári kara 1910-ben, az Ányos önképzőkör kezdeményezésére¹⁸ elhatározta, hogy a gimnázium falán¹⁹ emléktáblával emlékezik meg egykori tanulójáról, a hányatott sorsú költőről, Bacsányi Jánosról. A tervezés időszakából most csak három tanár levelei alapján írunk le néhány adalékot, mely rávilágít a keletkezés körülményeire.

Eberhardt²⁰ Béla, *Perényi* József, az önképzőkör elnöke és Takács József főgimnáziumi igazgató fennmaradt levelei ugyanis bepillantást engednek a Bacsányi-emléktábla előkészületi munkálataiba, és a felavatás ünnepi eseményébe. A bronzból készült művészi munkát Csikász Imre szobrász alkotta meg 1910-ben. A leveleket Horánszky Lajoshoz írták. A terv nem Horánszkytól származik, a levélírók csupán segítségét kérik a megvalósítás egyes lépéseihez.

Az e tárgyban kelt első levél²¹ utal is az 1907-ben megjelent Bacsányi-életrajzra, hiszen „a te adtad eszme révén, közel állunk ahhoz, hogy az ő [mármint Bacsányi] emlékezetét megörökítő márványtáblát elhelyezzük a gimn[ázium] falába”. E célra az önképzőkör elnöke, Perényi máris 400 Koronát gyűjtött össze.²² Reméli, hogy ez elég lesz a fehér márványtábla kifaragásához, sőt szoba kerülhet Bacsányi fejének megmintázása is. Eberhardt „Kedves Lajosom” közbenjárását kéri, hogy próbálja meg Zala Györgyöt megkérni, Bacsányi fejének márványból való megmintázására. Szoba jöhetne a bronz relief is. (Végül is az emléktábla bronzból készült el.) A levélíró azt is kéri, nézne-e utána, hogy Budapesten mennyibe kerülne az emléktábla, és szívesen vennének még „egy jó feliratot” is.

Alig múlt el egy hónap és Eberhardt újabb, ezúttal köszönő levélben²³ válaszol Horánszkyknak, a közbenjárást elfogadó válaszevélére.²⁴ Ugyanakkor a tanár már újabb elképzeléséről számol be. Ez abban állt, hogy az akkor éppen Brüsszelben tartózkodó Csikász Imre művészt²⁵ kellene megbízni az emléktábla elkészítésével. Ő „egy nagyon tehetséges veszprémi fiú szobrász”, akit ott aranyéremmel jutalmaztak és műtermet is adtak neki, sőt megörökítette Rákóczi emlékét egy dicséretet nyert pályázatban is.

Eberhardt a harmadik levelében²⁶ közli, hogy megérkezett Csikász életrajza és eddigi munkásságának leírása, és továbbra is figyelmébe ajánlja Horánszkyknak, „kinek alaptermészetében van az a lelkesedés, mely a magyar teremtő erőt bizonyára felvirágoztatná” és segít a „kü[s]zködőn”. A levélíró már a közadakozásból összegyűlt 450 Koronáról is tájékoztatást ad. Ismételten kéri, hogy az emléktábla feliratát küldje meg, mert a korábbi, az egyik tanár elmenetele miatt „elkallódott”. Mint Eberhardt levelén olvasható Horánszky megjegyzéseiből is tudunk felajánlá-

sáról: „*A veszprémi Bacsányi emlék ügye, melyet én segitettem dűlőre az által, hogy a hiányzó 500 Koronát sajátomból fedezem.*”

Az 1910-ben kelt negyedik Eberhardt levél²⁷ tanúsítja Horánszky tényleges felajánlását. Ugyanis az ebédidőben, amikor mindenki együtt volt, felolvasta a felajánlást, amit a tanári kar „*feszült figyelemmel*” hallgatott végig és megköszönte az ajánlatot. A levélíró azt is jelenti, hogy részletes és pontos költségvetést kérnek Csikásztól.

Érdekesnek mondható még a levélben érintett politikai szál is. Ugyanis szerették volna megnyerni az egykori képviselőt, hogy vállalja el a nagyvázsonyi kerület képviselőségét, biztos sikert ígérve. Horánszky azonban határozottan visszautasítja azt.²⁸

Eberhardt utolsó levele²⁹ közli, hogy a művész szorgalmasan dolgozik az emléktáblán, bár a – Horánszky által írt – feliratot hosszúnak találja.

A felirat szövege: „*A veszprémi kegyestanítórendi főgimnázium Ányos-köre kegyeletos emléke jeléül emelte e táblát nemzeti nyelvünk és irodalmunk úttörő érdemes munkása, a szabadeszmék első bátorsavú dalnoka, BACSÁNYI JÁNOS magyar költő és tudós emlékének, ki négy éven 1776-1779. ezen iskola növendéke volt.*” E szövegtől elkülönülve az alábbi Berzsényi idézet³⁰ olvasható: „*A derék nem fél az idők mohától. Koporsóból kitör és eget kér*” – MDCCCCX

A végülis a bronzból készült emléktábla jobboldalán „*háromnegyed profilban, majdnem egészen plasztikusan*” emelkedik ki a fej.

*

Az események időbeli sorát követve Perényi József levelei már az emléktábla elhelyezéséről tudósítanak, melynek leleplezését június 19-ére tervezték. Egyben felkéri Horánszkyt, hogy mondjon ünnepi szónoklatot: „*Bacsányi emlékét legméltoőbban csak Bacsányi és kora aranytollú lelkes írója méltathatná.*”³¹

A következő levél³² sajnálja, hogy Horánszky nem vállalja az ünnepi beszédet. A relief június 7-ére készül, és a falba való elhelyezése megtörténik június 10-én. Perényi József ugyanakkor kéri, hogy Horánszky a szerződés szerint az emlékmű elkészülte után kifizetendő 500 Koronát utalja át, mely „*bőkezű anyagi támogatásáért*” ismételten köszönetet mondanak.

Az utolsó két levél Takács József igazgatótól érkezett.³³ Az első meghívja Horánszky Lajost az emlékmű ünnepélyes leleplezésére (június 19. 10 óra). A második rövid levél pedig kifejezi azt „*az értékes rokonérzést, amelyet sürgönyöd tolmácsol*”, mely szerint Horánszky az ünnepeken való részvételt is váratlanul lemondta. Erre utal, hogy ezt sürgönyileg tette meg.

A leleplezési ünnepség az előre meghatározott időpontban 1910. június 19-én méltó körülmények között zajlott le. A Himnusz elhangzása után két tanuló, Illés György és Angeli Márton elmondta Bacsányi *A magyar lantos* és *Tűnődés (Kufsteini elégia)* című verseit, illetve Miokovich Gusztáv elszavalta *Bán Aladárnak Bacsányi emlékére* című, a költő életét bemutató költeményét. Az emlékbeszédet Néder Gyula piarista tanár tartotta. Az ünnepséget a Szózat eléneklése zárta.

*

Munkánk a valóban szép és művészileg értékes szobor és emléktábla megvalósítóinak, az önzetlen tanároknak és adományozóknak, a művészeknek kívánt emléket állítani. Igyekezetükben megnyilvánult az Erzsébet királyné iránti hódolat és a múlt kiváló költőjének, nehéz sorsú személyiségének, Bacsányi Jánosnak megbecsülése és példájának megőrzése.

JEGYZETEK

- ¹ Írásunkban a Bacsányi névalakot használjuk, mert abban az időben így írták. Ezért nem kívántuk az idézetekben is szereplő névalakot a ma használt Batsányi írásmóddal helyettesíteni.
- ² Horánszky Lajos (Szolnok, 1871–Budapest, 1944.) író, publicista, bankszakember, a Nemzeti Munkapárt alapító tagja, a Tisza-kultusz egyik meghatározó egyénisége. – A levelek Horánszky Lajos hagyatékában találhatók.
- ³ 1901. november 19. Erzsébet-ünnep. (Erzsébet királyné veszprémi szobrát Horánszky Lajos leplezi le, és beszédet mond.) In: Veszprémi Ellenőr, 1901. 47. (november 24.) sz. 1–3. p.
- ⁴ Fenyvessy Ferenc (Eger, 1855. szeptember 9.–Budapest, 1903. június 3.) jogász, újságíró, főispán (1898-tól Veszprém vármegye főispánja), országgyűlési képviselő.
- ⁵ Fenyvessy Ferenc veszprémi főispán kézírásos levele Horánszky Lajoshoz. Veszprém, 1901. okt. 25.
- ⁶ Szeglethy György (Devecser, 1854. április 20.–Budapest, 1910. május 19.) jogász, Veszprém polgármestere
- ⁷ Szeglethy György levele Horánszky Lajoshoz. Veszprém, 1901. november 15.
- ⁸ Itt meg kell jegyeznünk, hogy dr. Csete Antal, a város tiszti főügyésze két levelet is váltott Horánszky Lajossal (Veszprém, 1901. november 6. és 13.), mert egy félreértés következtében a polgármester és a főispán nem egyeztettek az ünnepi beszéd elmondásáról. Ugyanis a városi közgyűlésen dr. Óvári Ferenc városi képviselő ragaszkodott ahhoz, hogy a teremben ő tartsa a szónoklatot. Végül mindketten elmondták beszédüket.
- ⁹ Csete Antal említett levelében kívánatosnak tartaná, ha Horánszky felesége is küldene pénzt a koszorúra. A 25 Korona meg is érkezett, de a levélíró sokallja, hiszen eddig mindenki csak 3 Koronát adományozott. Ez a gesztus ne legyen felesleges érzékenység forrása.
- ¹⁰ Óvári egyébként 1892 óta a Szabadelvű Párt nagyvázsonyi kerületének országgyűlési képviselője is.
- ¹¹ A kiterjedt Zsasskovszky család tagjai majd' mind zenészek, orgonisták, karnagyok voltak. A Honfidal valószínűen Zsasskovszky Ferenc (1819–1887) székesegyházi karnagy, zeneszerző munkája.
- ¹² Úgyszintén tudósított az ünnepségről és közli a teljes beszédet a Veszprémi Hírlap, 1910. (november 24.) 47. száma.
- ¹³ A múlt század elején is gyakran éltek Erzsébet királyné és Szent Erzsébet összehasonlításával. Telcs Ede Erzsébet királyné szobrának egyik tervpályázatán a királynét rózsákkal ábrázolja. – Gábel Gyula tanító emlékkönyvet szerkesztett (Erzsébet. Megemlékezés Magyarország nagy királynéjáról. Bp. 1900, Athenaeum), amelyben számos közismert személyiség mondta el ilyen irányú gondolatait. Ebből kettőt emelek ki: Beniczky Bajza Lenke: „*Ha dicsőült királynénkra gondolok, mindig Szent Erzsébet jut eszembe, kinek, a legenda szerint, virágok fakadtak kötényében. A mi királynénk is szent, az ő sírján is örökös, soha el nem múló virágok fakadnak a nemzet hálójának, ragaszkodásának és imádatának könnyeiből.*” (26. p.) – Podmaniczky

Frigyes országgyűlési képviselő: „*Boldogult Erzsébet királyné emlékének megörökítésénél semmi sem gyakorolhat nagyobb befolyást a gyermekek erkölcsi nevelésére, mint az, ha azt arra tanítjuk, hogy őbenne a magyarok II. szent Erzsébetét tekintjük.*” (102. p.) – Érdekességként még megemlíthetjük Fenyvessy Ferenc Veszprém vármegye főispánjának szavait is: „*A mennyország fényesebb lett, hogy Ő oda költözött. Magyarország sötétebb lett, hogy Ő tőlünk eltávozott.*” (75. p.)

- ¹⁴ Horánszky Nándor országgyűlési képviselő – aki a szónok édesapja – hasonlóképpen viszonyul a királynéhoz: „*Erzsébet királyné emlékezetéhez csak nemes gondolatok és törekvések fűződhetnek. Ne feledje ezt el senki, aki e jegyben kezdeményez és fáradozik.*” (Idézet Gábel könyvéből.)
- ¹⁵ Bár Csete Antal kérte Horánszkyt, hogy „*szónoki heved el ne ragadjon.*”
- ¹⁶ Molnár Jánosné: A királyné kultusza tovább él. Veszprémi 7 Nap, 2001. november 30., 16 p.
- ¹⁷ A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém megyei Levéltára szíves tájékoztatása szerint Veszprém város polgármesterének iratai között (Jelzete: Ve ML: V.173.b: I/1/901) találni a szoborállítással kapcsolatos dokumentumokat, úm.: „*a kivitelezéssel kapcsolatos levelezést, a megvalósítást célzó adománygyűjtést, a szobor talapzatának terveit, a kivitelezők ajánlattételeit, költségvetést*” stb. – Az információért ezúton is köszönetet mondok Hermann igazgató úrnak és munkatársának, Jakab Rékának.
- ¹⁸ A Kör fennállásának 25. évfordulója alkalmából határozták el az emléktábla elkészítését. A gimnáziumi közreműködők, Eberhardt Béla, Néder Gyula, Perényi József, Takács József, Tölcsey Ferenc, mind kegyesrendi áldozópapok, tanárok voltak. Részletekről tájékoztat A kegyes-tanítótrendiek vezetése alatt álló Veszprémi r. kath. főgimnázium értesítője az 1909/1910-es évről. (113–114. p.)
- ¹⁹ Ma már a gimnázium nem egykori helyén működik, de az emléktábla a Vár utcai épület homlokzati falán megmaradt.
- ²⁰ Eberhardt neve, forrásoktól függően Eberhard írásmóddal is előfordul. Leveleiben csupán a Béla aláírás látható.
- ²¹ Eberhardt Béla levele Horánszky Lajosnak. D. n. [1910. január ?]
- ²² Perényi már 1909-ben próbálkozott a terv megvalósításával.
- ²³ Eberhardt Béla levele Horánszky Lajosnak. '910. február 3.
- ²⁴ Horánszky válaszelevele ismeretlen helyen.
- ²⁵ Csikász Imre (1884–1914) tehetséges szobrászművész szintén a veszprémi piarista gimnázium tanulója volt. Többször járt tanulmányúton külföldön. Pályája sajnálatosan korán lezárult, de Veszprém városa ma is őrzi emlékét.
- ²⁶ Eberhardt Béla levele Horánszky Lajoshoz. Veszprém, 1910. február 25.
- ²⁷ Eberhardt Béla levele Horánszky Lajoshoz. '910. március 8. kedd
- ²⁸ 1905-ben a Szabadelvű Párt bukásával Horánszky is búcsút mondott politikai szereplésének, amely döntéséhez élete végéig ragaszkodott. Bethlen István miniszterelnök kérésére sem fogadta el a törökszentmiklósi kerület képviselőségét.
- ²⁹ Eberhardt Béla levele Horánszky Lajoshoz. 1910. ápr. 12.
- ³⁰ A vers címe: Felsőbüki Nagy Pálhoz, az Országgyűlés alatt 1807. – A teljes versszak: A' Derék nem fél az idők' mohától; / A' koporsóból kitör és eget kér, / 'S érdemét a' Jók, Nemesek 's jövőndő / Századok áldják. (In: Berzsényi Dániel' Versei. 2. megővített kiadás. Pesten, Trattner János Tamásnál, 1816. 62. p.)
- ³¹ Perényi József levele Horánszky Lajoshoz. Veszprém, 1910. máj(us) 24.
- ³² Perényi József levele Horánszky Lajoshoz. Veszprém, 1910. V. 30.
- ³³ Takács József levele Horánszky Lajoshoz. Veszprém, 1910. jún. 15., illetve július 2.

A veszprémi angolkisasszonyok intézete iskolai könyvtárának (töredék) története

KOLOZS BARNABÁSNÉ

A veszprémi Sancta Maria Intézet alapítása

1860-ban, hat évvel az irgalmas nővérek intézetének alapítása után Ranolder János (1806–1875) püspök újabb leánynevelő intézetet létesített Veszprémben, amelybe az angolkisasszonyok tanító rend nővéreit hívta meg a tehetősebb családok leányainak nevelésére, oktatására. A püspök célja az volt, hogy a nővérek úgy munkálkodjanak, hogy a rájuk bízott növendékek később a családnak, a társadalomnak és az egyháznak értékes tagjai, biztos „oszlopai” legyenek.

Az angolkisasszonyok – az intézet alapításának 40. évfordulójára, 1899/1900-ban – kiadott első értesítőjük bevezetőjében hálás szívvel emlékeztek Ranolder püspökre. Az emlékező cikk szerzője így írt: *„Az intézet megalapítását az alkotásokban, áldozatkészségben szinte csodálandó, áldott emlékü Ranolder János veszprémi megyéspüspöknek köszönheti. Az ő nagy lelkében fogamzott meg a terv, hogy székvárosában a nőnevelésnek egy minden igényeknek megfelelő palotát építtet, mely külsőleg is méltó legyen a szent célhoz s az ő nagyszabásu terveéhez.”*¹

A püspök érintkezésbe lépett a Sankt Pölten-i főnöknővel, gr. Majláth Júliával, kérve őt, hogy rátermett és jól képzett szerzetesnőket rendeljen a veszprémi intézet vezetésére. Saját költségén hét magyar kisasszonyt neveltetett az akkor már működő pesti intézetben. A veszprémi zárda és a hozzá tartozó kápolna 1860-ban Szentirmai (Schönbeck) József mérnök tervezése alapján készült el. Ranolder 1860. szeptember 16-án szentelte fel.

Az új főnöknő, M. Pirstill Terézia október 3-án kezdte meg áldásos munkáját a mellé rendelt tizenegy szerzetesnővel.

1879-től M. Soóky Karolina lett az intézet főnöknője, aki Hornig Károly püspök támogatásával felvirágoztatta az intézetet. 1891-ben polgári leányiskola indult. 1894. szeptember 9-én szintén Hornig püspök támogatásával elemi iskolai tanítónőképző kezdte meg működését. 1905-től az addig négyosztályos elemi iskola ötosztályos, 1907-től hatosztályos lett. Az 1914/1915. tanévben indult a hatosztályú gyakorló iskola, amely a tanítónőképző működését tette eredményesebbé. 1918-ban, amikor már M. Ghimessy Mária töltötte be a főnöknői tisztséget, Rott Nándor püspök javaslatára nyílt meg a női felső kereskedelmi iskola a VKM 101.584. VI. a. 1918. sz. engedélye alapján. Az 1938/1939. tanévtől a tanítónőképző mellett leány-

líceumot, majd 1947-ben leánygimnáziumot is indítottak. A felső kereskedelmi iskolát pedig kereskedelmi középiskolává alakították.² Ennek a több évtizedes (1860–1948), nagy ívű, mindig a kor követelményeihez igazodó fejlődésnek az eredményeként alakultak az új és újabb típusú iskolák a növendékek, a családok és a város megelégedésére.

Az intézet nem csak Veszprémből és a vármegyéből, de távolabbi településekről is fogadott növendékeket. 2006-ban jelent meg Benda Kálmán (1913–1994) történész, akadémikus édesanyjának, Benda Gyuláné Imrik Margitnak (1891–1990) a memoárkötetete,³ amelyben a veszprémi English Ladies intézetében és Sankt Pöltenben eltöltött polgári iskolai éveiről így emlékezett:

„1900-ban kijártam az elemi iskolát. A nővéreimet ennyi idős korukban adták be a veszprémi zárdába tanulni. Engem, legkisebb, legkedvesebb gyerekét apám semmiképpen sem akart odaadni, sokáig ellenállt, de végül meghajolt anyám akarata előtt, aki azzal érvelt, hogy a nővéreim esetében bevált a zárda, s miután ők befejezték a tanulást Veszprémben, nem lehet három különböző korú lány egyszerre otthon. ... Így kerültem a veszprémi polgáriba. Egyáltalán nem szerettem ott lenni. Négy év alatt nem tudtam megszokni. Az apácák ezt írták a szüleimnek: „Margitka jól tanul, nincs vele semmi baj, de mindig nagyon szomorú.” [...]

„Karácsonyra se mehettem haza, mert Veszprém nemcsak hogy messze esett Nagyváradtól, de az odautazás is hosszadalmas és bonyolult volt.” [...] „Rendetegen voltunk az osztályban. Nem férünk a közös asztalnál, sem a hálóteremben. Akkor volt a zsúfoltság, hogy az egyik ágyból át lehetett nyúlni a másikba, olyan közel voltak egymáshoz.”⁴

„Tizenhárom éves koromban kijártam a polgárit, s egy évre betettek a tanítóképzőbe. Kiderült, se képességem, se kedvem ahhoz, hogy tanítónő legyek.” [...] „A tanáraim úgy látták, jó a nyelvérzékem, és a szüleim anyagi helyzete is megengedi, hogy a Sankt Pölten-i intézetükben folytassam a tanulást. Az angolkisasszonyoknak ugyanis Veszprémben, Pesten és Egerben volt zárdájuk Magyarországon, az anyaintézetük pedig Sankt Pöltenben volt...”

„Jó intézet, kitűnő iskola volt a Sankt Pölten-i, sokat tanultam ott. Ebben az intézetben szerettem lenni.” „...ez a zárda összehasonlíthatatlanul nívósabb volt a veszpréminél. Az épület szebb, az ellátás jobb, a felszerelés korszerűbb, a higiénés viszonyok fejlettebbek, mint amott.” [...] „Tanultunk német irodalmat németül, franciát franciául és angol irodalmat angolul. Ezen kívül földrajzot, történelmet német nyelven. Természettudományokat nem tanítottak. Azokat a veszprémi zárdában kellett volna megtanulnom, de amikor ezt tanították, én a mumpszom miatt hiányoztam. Ezért fizikából, kémiából semmit sem tudok, de nem is hiányzott soha.”⁵

Könyvtártörténeti források

Az iskolai könyvtártörténetek megírásának legjelentősebb dokumentumai a nyomtatott formában megjelent könyvjegyzékek, katalógusok. A katalógusok kiadá-

sára azonban kevés intézmény vállalkozott. (A veszprémi piarista gimnázium négyet jelentetett meg.)⁶ Hasonlóképpen fontos könyvtártörténeti források azok az iskolai értesítők, amelyek gondosan követték, és közzé tették könyvtáraik fejlődését, sőt tételes felsorolást adtak az éves könyvtári gyarapodásukról.

Megemlíthetők még a levéltári iratanyagok, statisztikai kimutatások, beszerzési jegyzékek, inventáriumok, ajándékozási listák, tanfelügyelői jelentések, államosítási jegyzőkönyvek. Ezek azonban többnyire csak számadatokat közölnek, így a gyűjtemények tartalmi megismeréséhez nem nyújtanak segítséget, sőt némelyik még a pontatlanságtól sem mentes.

Morvay Győző (1863–1938) irodalomtörténész, főgimnáziumi tanár, könyvtári szakíró az 1893. évi miniszteri rendelet által előírt iskolai történetek feldolgozásáról szóló tanulmányában a könyvtári adatközlésekről írta: „*A figyelmes olvasó előtt föl-tűnő dolognak fog tetszeni azon körülmény, hogy a monográfiák, értesítők és a miniszteri jelentés között sokszor mily óriási eltérés áll fenn, mely eltérés okának földerítésében tényleg semmiféle adat, de még föltevés sem gyámolít bennünket.*”⁷

A veszprémi angolkisasszonyok nyomtatott katalógust nem adtak ki, értesítőikben pedig csak szórványosan közöltek tételes könyvbeszerzéseket. Ez valószínűleg nem egyedi eset volt, mert az 1929-ben alapított nyíregyházi angolkisasszonyok intézetének könyvtári történetírója sem tudott a könyvtárak tartalmi összetételéről adatokat közölni.⁸

A veszprémi angolkisasszonyok intézetének értesítőkiadásai

Veszprémben az 1899/1900. tanévtől az 1948/1949. tanévig, jelenlegi ismereteink szerint 93 értesítőt jelentettek meg a nővérek.⁹ (Az 1948/1949. tanévi tanítónőkép-zői és kereskedelmi értesítő már „állami” név alatt jelent meg, új szerkesztővel, de utódiskolának tekintették magukat, sőt a kereskedelmi iskola értesítője ilyen alcím-mel jelent meg: Az iskola fennállásának 31. évében.)

Az 1917/1918. tanévig a meglévő valamennyi iskolatípusnak tanévenként egy, összevont értesítőjét adták ki. 1918/1919–1921/1922-ig nem volt értesítő. Ezt az időszakot követően nagyon változatosan láttak napvilágot a kiadványaik, ahogyan azt az alábbi táblázat mutatja:

Tanév	Elemi	Polgári	Tanítóképző	Felső kereskedelmi
1899/1900 – 1917/1918.	valamennyi iskolatípusnak egy összevont értesítője jelent meg (19 db)			
1918/1919 – 1921/1922.	nem volt értesítő			
1922/1923.	–	1	–	–
1923/1924.	–	–	1	–

1924/1925.	összevont		
1925/1926.	elemi és polgári együtt	1	–
1926/1927.	elemi és polgári együtt	1	1
1927/1928.	elemi és polgári együtt	1	1
1928/1929.	elemi és polgári együtt	1	1
1929/1930.	elemi és polgári együtt	1	1
1930/1931–			
1937/1938	–	1	1
1938/1939–			
1941/1942	1	1	1
1942/1943.	–	1	1
1943/1944.	–	1	1
1944/1945.	–	1	–
1945/1946.	–	1	1
1946/1947.	ált. isk. és polg. együtt	1	1
1947/1948.	–	–	1
1948/1949.	–	–	1

Könyvtáraik az értesítők alapján

Elemi és polgári iskola

Az 1860. évi alapítástól 1891-ig, a polgári iskola megszervezéséig, csak elemi iskolai oktatás volt az intézetben. A 19. század végéről a Veszprém vármegye tanfelügyelőjének irataiban 30 kötetes tanítói szakkönyvtárt és egy 130 kötetes magyar, francia, német, angol nyelvű ifjúsági könyvtárt említettek.¹⁰

1891-től a polgári, később a tanítónőképző, a felső kereskedelmi iskola indulásával iskolatípusonként újabb és újabb könyvgyűjteményeket szerveztek.

Ezeken kívül voltak kisebb könyvtárak az önképzőkörökben és a Mária Kongregációban.

A könyvtárak áttekintése, amennyire a rendelkezésünkre álló adatok lehetővé tették, iskolatípusonként látszott célszerűnek. Az 1899/1900. tanévtől kiadott értesítőkben együtt jelentek meg az elemi, a polgári és a tanítónőképző adatai. Az első években az iskolai könyvtárról nem esett szó. A Mária Kongregáció szerény kis könyvtárát szinte mindegyikben megemlézték. Az 1904/1905. évben 70 könyvből állt a kongregáció könyvtára, nem számítva a bekötött folyóiratokat. Vallásos témájú könyveket és folyóiratokat rendeltek meg, és ezeket a kongreganista lányok terjesztették is.

Az elemi és polgári iskola tanári könyvtára

Az értesítők tüzetes átvizsgálása alapján, értelmezésünk szerint, volt egy nagy tanári könyvtár az intézetben. Erre utalnak többek között a következő információközlések: „Nagy és kézi tanári könyvtárunk, szaklapok bő lehetőséget nyújtottak a modern mozgalmak tanulmányozásához és így az iskolaélet előbbreviteléhez.[!]”¹¹

„Külön tanári kézikönyvtára és ifjúsági könyvtára mellett a tanároknak rendelkezésükre áll az intézet nagy rendi könyvtára és folyóiratai.”¹²

Bátran tarthatjuk magunkat ahhoz az értelmezéshez, hogy a nagy rendi tanári könyvtár az intézet legrégebbi (elemi és polgári) tanári könyvtára volt. Az ezen kívül említett ún. tanári kézikönyvtárunk talán lexikonokat, pedagógia-módszertani kézikönyveket tartalmazhatott.

(Ezekon kívül szerveztek a tanítónőképzőben és a felső kereskedelmi iskolában is speciálisan az egyes iskolatípusokban tanító tanárok számára tanári könyvtárt.)

Az 1914/1915. tanévi értesítőben található egy információt, amely már ténylegesen az iskolai könyvtárra vonatkozott: „Stotz József úrtól 6 kötet természettudományi és egyéb mű érke-

zett ajándékként a tanári könyvtár számára.” Vétel útján „a tanári és növendékönyvtárak gyarapodásának értéke 200 K.”¹³

Az 1916/1917. és az 1917/1918. tanévi értesítőben tételesen felsorolták a tanári és ifjúsági könyvtár növekedését. A két tanévben a tanári könyvtárt 14 ajándékkötet gyarapította. A vétel ugyancsak 14 kötet volt, többek között Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen 13. kötete, a Lexikon der Pädagogik 5 kötete és más pedagógiai tanulmányok, valamint Szilágyi Sándor: A magyar nemzet története című munkájának 10. kötete. Az ifjúsági könyvtárba 9, majd az ezt követő évben 87 kötetet vásároltak. Ezekben a tanévekben még egy értesítője volt az iskolának, és nem jelölték, hogy melyik iskolatípusnak vásárolták a könyveket. De a címek alapján a tanári és a tanítónőképzői ifjúsági könyvtárnak szerzeményeztek.

Az 1920-as évektől már három értesítőt jelentettek meg a nővérek: az elemi és polgári, a tanítónőképző és a felső kereskedelmi iskola kiadványát.

Az elemi és polgári iskola könyvtári vonatkozású közleményeinek sorában az

1925/1926. évben találkozhatunk azzal az információval, hogy a polgári iskola növendékei színi előadást tartottak. Bemutatták Pailler Vilmos Szent Ágnes című művét, és az előadás bevételéből 2.000.000 korona értékben 24 db könyvet szereztek be az iskolai könyvtár javára. (Ezt a gyarapodást mind a tanári, mind az ifjúsági könyvtárnál feltüntették.)

Az 1930-as években mindössze két évben tájékozódhatunk cím szerint a tanári könyvtár gyarapodásáról. Ekkor pedagógiai (főleg tanítás-módszertani szakkönyveket), földrajzi (útleírás), történelmi, művészettörténeti, honvédelmi műveket szereztek be a könyvtárosok. A hiányos adatközlések miatt a tanári könyvtár tartalmi összetételét nem áll módunkban feltárni, ám az éves növekedés számszerű adatait megismerhetjük az értesítőkből.

A tanári könyvtár gyarapodása 1914/1915–1946/1947-ig

Tanév	Vétel (db)	Ajándék (db)	Összes állomány (db)
1914/1915.	–	6	–
1916/1917.	–	14	–
1917/1918.	14	–	–
1925/1926.	24	–	–
1932/1933.	48	–	3550
1933/1934.	48	–	3550
1934/1935.	46	–	3595
1935/1936.	152	–	3748
1936/1937.	30	–	3778
1937/1938.	2	–	3780
1938/1939.	7	–	3787
1939/1940.	37	–	3814
1940/1941.	71	–	1162
1941/1942.	60	24	1246
1942/1943.	61	–	1307
1943/1944.	66	–	1373
1946/1947.	53	–	550

Tanári kézikönyvtár 1934/1935–1943/1944-ig (valószínűleg pedagógiai, módszertani könyvek, lexikonok)

Tanév	Gyarapodás (db)	Összes állomány (db)
1934/1935.	–	353
1935/1936.	–	469
1936/1937.	191	713

1937/1938.	75	788
1938/1939.	52	840
1939/1940.	64	1112
1943/1944.	66	–

A számadatokat tekintve találhatunk eltéréseket, amelyekre a már korábban említett Morvay Győző-tanulmány is felhívta a figyelmet. Ahol az értesítőben a gyarapodás és az összes állomány adatainál durva eltérés mutatkozott, ott csak az összes állomány számát jelöltem. Ennél azonban feltűnőbb, hogy 1940/1941-ben nagymértékű csökkenés következett be a tanári könyvtár állományában: 3814 kötetből 1162 kötetre fogyatkozott a darabszám, ugyanígy a tanítónőképző tanári könyvtárában is. Utóbbiban a gyűjtemény 2/3-ad részével lett kevesebb a kötettség. (Egy ehhez

hasonló jelenség a nyíregyházi angolkisasszonyok könyvtárában is előfordult,¹⁴ amire a tanulmány szerzője megpróbált magyarázatot adni, azt, hogy az iskola időközben megalakult önképzőköri gyűjteményébe sorolták át a könyveket.)

Horváth Elvira is említ veszprémi iskolatörténeti munkájában egy érdekes könyvmentési eljárást az államosítás időszakából, ami talán már előbb bekövetkezett: „A könyvtári állományt prezentálja a Könyvtárak, szertárak fejezetben ismertetett jegyzék. Itt azonban megjegyzendő az adatközlők által nyújtott ismeret. Minden tanulónak ajándékoztak egy könyvet, a nővérek is magukhoz vettek néhányat, amelyeket később továbbajándékoztak. Bizonyos könyvek – a könyvtári bélyegző szerint – másik iskola tulajdonába kerültek.”¹⁵

Az elemi és polgári iskola ifjúsági könyvtára

A mennyiségi adatokon kívül az ifjúsági könyvtárról sincs több adatunk, mint a tanári könyvtárról. Az első jelzés az 1883–1886. évekből a már említett tanfelügyelői jelentés,¹⁶ amely 130 kötetes magyar, német, francia, angol nyelvű ifjúsági gyűjteményt említ. Ekkor még csak elemi iskolai oktatás folyt az intézetben. Már a 20. század elejéről, 1926/1927-ből való az az értesítői közlés, hogy a tanítónőképző ifjú-

sági könyvtárát külön választották az intézet többi ifjúsági könyvtárától. Az 1930–1940-es években rendszeresen közölték a gyarapodás adatait az ifjúsági könyvtárról.

Az elemi és polgári iskola ifjúsági könyvtárának növekedése 1932/1933–1946/1947-ig

Tanév	Összes állomány (db)
1932/1933.	781
1933/1934.	656
1934/1935.	684
1935/1936.	740
1936/1937.	941
1937/1938.	961
1938/1939.	964
1940/1941.	844
1941/1942.	1168
1942/1943.	1209
1943/1944.	1224
1946/1947.	400

1936-ban egy új csoport tűnt fel a könyvtári statisztikai adatok között, az előírt (kötelező és ajánlott) olvasmányoké. Mennyiségük 1936/1937-ben 195 kötet, 1938/1939-ben 352 kötet, 1939/1940-ben 411 kötet volt.

A tanítónőképző könyvtárai

A veszprémi angolkisasszonyok intézetében a legmagasabb fokú képzés a tanítónőképzés volt, amely 1894-ben indult. Évtizedekig nagy népszerűségnek örvendett.

1920/1921-ben 94 fő, 1926/1927-ben 84 fő, 1930/1931-ben 128 fő, 1940/1941-ben 106 fő, 1943/1944-ben 143 fő volt a tanulói létszám. 1938-ban először líceumot, majd 1947-ben gimnáziumot is indítottak, de a tanítónőképzés is megmaradt egészen az államosításig. Az első világháború végéig a tanítónőképzőnek az elemi és polgári iskolával közös értesítője volt. Könyvtárainról (tanári és tanulói) az 1920-as években csak 1925/1926-tól közöltek információkat, főleg számadatokat (hiányosan).

A tanítónőképző tanári könyvtárának gyarapodása 1925/1926–1948/1949-ig

Tanév	Vétel (db)	Ajándék (db)	Összes állomány (db)
1925/1926.	28	–	1305
1927/1928.	25	–	2825

1928/1929.	79	–	2904
1935/1936.	152	–	3748
1936/1937.	130	4	–
1938/1939.	26	3	–
1939/1940.	8	–	–
1940/1941.	60	–	–
1941/1942.	29	10	1025
1942/1943.	28	33	1086
1943/1944.	16	–	1098
1948/1949.	–	–	1045

Ebben a hiányos listában is látszik a már említett nagymértékű állománycsökkenés 1941/1942-ben.

A mennyiségi adatokon kívül a tanítónőképző 1933/1934. és 1934/1935. tanévi értesítőjében közreadtak egy-egy tematikus jegyzéket az Épület, udvar, kert, berendezés és felszerelés című fejezetben Könyvtárak alcímmel, amelyből nem derül ki, hogy a tanítónőképző tanári, ifjúsági, sőt a gyakorló iskola gyűjteményét is tartalmazza-e. Ezek alapján láthatjuk a gyűjtemény tartalmi összetételét.¹⁷

Tartalom	1933/1934. tanévben összes állomány (db)	1934/1935. tanévben összes állomány (db)
Könyv		
Vallásos	732	748
Neveléstudományi és filozófiai	133	137
Magyar nyelv és irodalom	338	381
Földrajz	158	161
Történelem és alkotmánytan	184	215
Német nyelvi	919	919
Term. tud. és mennyiségtan	162	167
Zene	46	46
Idegen nyelvű	240	240
Gyakorló iskola könyvtára	118	125
Folyóirat	24 féle	24 féle
Vallásos irányú	212	217
Ismeretterjesztő	182	197
Szórakoztató:	1034	1044
Összesen	4482	4621

A jegyzék összesen két tanévben jelent meg. Az első felsorolás 4482, a következő évi 4621 db dokumentumot tartalmazott.

A tanítónőképző ifjúsági könyvtára 1926/1927–1948/1949-ig

A még közös értesítőjünkben található néhány évig ilyen című fejezetek: A növendékek magánolvasmányai, amelyek egyértelműen a képezdész tanulók számára előírt könyvek voltak. Az 1914/1915. tanévben az évfolyamok olvasmánylistájában mindössze három világirodalmi mű szerepelt: Dickens: Copperfield David, Molière: A fősvény és Shakespeare: A velencei kalmár című alkotás, a többi – a következő években is – csakis magyar irodalom volt.

A tananyaggal nem kronologikus sorrendben haladtak, hanem a négy évfolyam alatt a legkiemelkedőbb szerzők újra és újra bekerültek a tananyagba: például Arany Jánostól első évben el kellett olvasni az Első lopás, Jóka ördöge, Katalin, Szent László füve és a Toldi című műveket. Második évben a Válogatott balladákat, harmadik évben a Toldi estéjét és a Toldi szerelmét, negyedik évben pedig Arany János költeményeit [így jelölve!].

Műfajilag a népmesék, népdalok és népmondák világával indultak. A magyar lírai irodalomból Balassi Bálint, Arany, Petőfi, Tompa Mihály, Vörösmarty és mások kerültek be a tananyagba. A magyar prózaírók közül Fáy András, Gvadányi József, Kármán József műveitől egészen Herczeg Ferenc és Rákosi Viktor munkásságáig

jutottak. Negyedik évben még irodalomtörténeti és irodalomelméleti munkákat is találhatunk az elolvasandó könyvek sorában.

A még közös értesítőben 1916/1917. és 1917/1918. tanévben sorolták fel először tételesen a tanítónőképző könyvtárainak (tanári és tanulói) gyarapodását. A közreadott olvasmánylista legtöbb műve ott szerepel az ifjúsági könyvtárba vásárolt könyvek között. Sőt, ezeken kívül Andrassy Gyula: A jó béke célja, Apponyi Albert: Válogatott beszédei, Falk Miksa: Erzsébet királynéről, Mikes Kelemen: Törökországi levelek, II. Rákóczi Ferenc vallomásai 1-2. köt., Széchenyi István: Hitel című munkák és más kötetek is.

Az 1926/1927. tanévi értesítőjünkben közölték, hogy a tanítónőképző ifjúsági könyvtárát elkülönítették az intézet hasonló könyvtáraitól, új könyvszekrényt szerettek be, az összes könyvet szépen bekötötték, így ebben az évben a vétel csak 8 kötet volt.

**Az ifjúsági könyvtár mennyiségi növekedéséről a következő adatokat közölték
1926/1927–1948/1949-ig**

Tanév	Vétel (db)	Ajándék (db)	Összes állomány (db)
1926/1927.	8	–	447
1927/1928.	25	86	546
1928/1929.	66	1	748
1938/1939.	25	23	–
1939/1940.	48	–	–
1940/1941.	31	–	–
1941/1942.	41	–	1372
1942/1943.	36	–	1408
1943/1944.	56	–	1464
1948/1949.	–	–	660

Az intézet fennállása alatt a veszprémi nővérek sok értesítőt szerkesztettek és adtak ki. A könyvtári információk közlésében azonban sem a mennyiséget, sem a pontosságot illetően nem végeztek példás munkát. Tudósításaikból azonban a számadatokon kívül más dolgokat is megtudhatunk. A korabeli iskolákhoz hasonlóan az angolkisasszonyok is több könyvtárt szerveztek az iskolában. Az iskolatípusonkénti tanári és ifjúsági könyvtárakon kívül könyvgyűjteményeket alakítottak ki a Mária Kongregációkban és az önképzőkörökben is. Ez utóbbiakban iskolai színdarabok bemutatásából és más rendezvények bevételeiből az ifjúsági vagy az önképzőköri könyvtárak fejlesztésére is szántak kisebb-nagyobb összegeket.

A tanítónőképző önképzőkörében vezették be a büntetéspénzt: aki nem adta le határidőre a kölcsönzött könyvet, 10 fillér büntetéspénzt kellett fizetnie. Az ebből összegyűlt pénzt is könyvvásárlásra fordították. Az ifjúsági és önképzőköri könyvtárban kéthetente tartottak könyvtári órát (nyitva tartást), amikor kicserélhették könyveiket a tanulók. A könyvtáros tanárok figyelemmel kísérték a növendékek olvasmány kiválasztását. Ezekről szülői értekezleteken is beszámoltak a nővérek a szülőknek.

Az 1937/1938. tanévben pedig egy olvasásszociológiai vizsgálatot végeztek. 1600 fő 10–18 éves polgárista, tanítóképzős, gimnazista, állami, saját és más egyházi iskolába járó leányt kérdeztek meg érdeklődésükről. A kérdőívek feldolgozása alapján nyert adatokból készült egy tanulmány A leányifjúság érdeklődési körének fejlődése a 10 évestől 18 éves korig címmel.¹⁸ A közlemény szerzőjét ugyan nem tüntették fel, de ekkor a tanítónőképző könyvtárosa M. Schandl Rozina magyar-német szakos tanár volt, így feltételezhető, hogy az egyes iskolákból ő gyűjtötte össze a feldolgozott kérdőíveket, és az összesített adatokból ő készítette el a tanulmányt. (A feldolgozást a székesfehérvári tankerületi tanügyi kiállításon is bemutatták.)

A felméréssel az volt a nővérek célja, hogy „Az érdeklődés fejlődésének elméle-

tével foglalkozó neves pedagógusok tudományos megállapításain elindulva, saját tanítói-nevelői gyakorlatukból leszárt tapasztalatok, valamint az ifjúság saját vallomásának összevetésével, vallomásaik képes ábrázolásával róluk, lelki arculatokról mintegy „pillanatfelvételt” állítani szülők, nevelők, tanárok elé.” A kérdések az általános érdeklődést ölelték fel: a szülők foglalkozása után a ruházzkodás, táplálkozás, játék, szórakozás, baráti kapcsolatok, olvasás, filmek, színdarabok, művészetek stb. témákra vonatkoztak. Tehát az egész vizsgálatnak csak viszonylag kis szelete foglalkozott az olvasással, és a kapott válaszokból nem született meglepő eredmény: A mesét kedvelte a 10 évesek 32,3%-a, a 13–15 évesek 3%-a, az ifjúkorúak 0%-a. A leánytörténeteket kedvelte a 13–15 évesek 28%-a, az ifjúkorúak 7%-a.

A regényeket kedvelte az ifjúkorúak 75%-a. Nem olvasott újságot a 10 évesek 39,6 %-a, a 13–15 évesek 2%-a. (Érdekességként említjük meg, hogy a szerelmes filmeket a 10 évesek 35,3%-a, a 13–15 évesek 38,6%-a, az ifjúkorúak 53,4%-a szerette.) A felmérés adataiból a kedvenc olvasmányok és a legolvasottabb írók (szerző/cím szerint) sajnos nem derültek ki.

A kezdetleges olvasásszociológiai vizsgálatok divatosak voltak az 1930-as években. Némelyik csak felületesen, néhány kérdés alapján próbált a tanulók olvasmányaiából, illetve ezek kiválasztásából valamilyen képet alkotni. Mások csupán mennyiségi adatokat gyűjtöttek.

A veszprémi piarista gimnázium önképzőköri könyvtárában a kölcsönzési adatokat figyelték három éven keresztül.¹⁹

A nyíregyházi angolkisasszonyok felső kereskedelmi iskolájában pedig Méreyné Juhász Margit magyar-latin szakos tanárnő (a könyvtár vezetője) az olvasási szokásokat vizsgálta.

Az összesített válaszok felhasználásával az iskola 1934/1935. tanévi értesítőjében egy tanulmányt tett közzé Az irodalom a leánynevelés szolgálatában címmel.²⁰ A megkérdezett tanulók kedvelték a magyar történelmi regényeket, a fiatalabb korosztály pedig a kalandos, tréfás történeteket, útleírásokat, ifjúsági regényeket. Olvasmányaik az iskolai és más könyvtárakból, barátnőktől, ismerősöktől szereztek be.

Az újságolvasás nem volt rendszeres szokása a tanulóknak. A szerző rákérdezett a fiatalok kedvelt íróira is. Az alsóbb osztályok kedvencei voltak Gárdonyi Géza és Herczeg Ferenc. A felsőbb osztályokban népszerű szerzőként a következő írók könyveit olvasták legtöbben: Dosztojevszkij, Gulácsy Irén, Victor Hugo, Jókai, Emil Ludwig, Madách, Mereskovszkij, Móra Ferenc, Rachmanova, Sienkiewicz, Lev Tolsztoj, Franz Werfel, Zilahy Lajos.

Méreyné Juhász Margit az olvasás megszerettetéséhez is hozzá akart járulni azzal, hogy az alsóbb osztályok (15–16 évesek) számára 18 magyar, 9 külföldi szerző műveiből és 4 útleírásból egy ajánló listát állított össze. A felsőbb osztályok (17–18 évesek) tanulóinak pedig 12 magyar, 10 külföldi szerző munkáját és 7 szakirodalmi művet ajánlott elolvasásra.

A felső kereskedelmi iskola könyvtárai

Veszprémben a felső kereskedelmi iskola 1918-ban Rott Nándor püspök javaslatára alakult meg M. Ghimessy Mária főnöknő szorgos tevékenységének köszönhetően. A püspök nagyon bölcsen látta, hogy az elkövetkező években, évtizedekben szükség lesz a női munkaerőre is, és ennek megfelelően olyan iskolákra, ahol a nők szakmai képzéseket szerezhetnek.

A felső kereskedelmiről alakulásának időszakából nem rendelkezünk információkkal, mert 1918/1919–1921/1922-ig feltételezésünk szerint nem adott ki az intézet egyik iskolatípusa sem értesítőt. Az 1920-as évektől azonban már tanévenként önálló értesítővel jelentkeztek (ld. az első táblázatot). Lassan gyarapodó könyvtáraikról csak az 1930–1940-es évek értesítőiben olvashatunk tudósításokat.

A felső kereskedelmi iskola tanári könyvtárának 1935/1936–1946/1947. tanévi növekedéséről a következő adatokat közölték:

Tanév	Összes állomány (db)
1935/1936.	190
1936/1937.	210
1937/1938.	250
1938/1939.	320
1939/1940.	360
1940/1941.	400
1941/1942.	429
1942/1943.	459
1943/1944.	478
1946/1947.	250

Az évi gyarapodás 7–80 db között volt. Ajándék csak elvétve fordult elő, pl. az 1940-es évek elején 2–10 kötet a VKM-től, a Budapesti Statisztikai Hivaltól, a Gyáripárosok Országos Szövetségétől.

A gyűjtemény tartalmi összetételéről azonban csekély adattal rendelkezünk ahhoz, hogy bármiféle elfogadható megállapítást tehezzünk. Ugyanis mindössze négy évben, 1939/1940-, 1940/1941-, 1942/1943- és 1943/1944-ben található meg a gyarapodás tételes felsorolása Az iskola ingó vagyona című fejezetben.

Az említett első két évben M. Nagy Margit felső kereskedelmi iskolai tanár (tanított kereskedelmi számtant, mennyiségtant, természettant és közgazdaságtant) volt a tanári és az ifjúsági könyvtár gondozója. Őt később kinevezték igazgatóhelyettesnek, és 1942/1943-ban már Soror Halasi M. Ilona írástanár (tanított szépírást, gyors- és gépírást) lett a könyvtáros.

Az ő szorgalmas törekvésüknek köszönhető, hogy a tanári könyvtár gyűjteményének egy szeletét megismerhetjük.

A négy év alatti 133 kötet (ebből vétel 109 kötet, ajándék 24 db) állomány-növekedésnek negyed része volt szépirodalom, háromnegyed része pedig szakirodalom.

A szépirodalmi művek között mindössze két világirodalmi alkotás található: Dante: Isteni színjáték és Sillanpää: Silja. A többi mind magyar szerzők műve. A magyar lírát Arany János, Babits (fordításkötet), Harsányi Kálmán, Mécs László és Sík Sándor verseskötetei képviselték. A prózai kötetcímek sora igényes válogatásról tanúskodik. Főképpen az 1930–1940-es években nagy olvasottságnak örvendő erdélyi írók műveit láthatjuk a felsorolt címek között:

Bánffy Miklós: Erdélyi csillagok, Megszámláltattál..., És hijjával találtattál...; Karácsony Benő: Napos oldal; Kemény János: Kutyakomédia; Kós Károly: Kalotaszeg, Az országépítő; Makkai Sándor: Egyedül; Nyirő József: Isten igájában, A sibói bölény; Reményik Sándor: Román virág; Tamási Áron: Ábel Amerikában, Jégtörő Mátyás, Szűz Máriás királyfi, valamint Benedek Elek gyűjtésében a Székely népballadák köteteket.

A négyévi szerzeményezés nagyobb része szakirodalom volt, többek között nyelvten, helyesírás, német nyelvkönyv, földrajz, gazdasági földrajz, természettan, pedagógia (szakoktatás is), tanítás-módszertani kézikönyv, pedagógiatörténet. Viszonylag nagy számban kerültek a gyűjteménybe közgazdasági művek is, vétel és ajándékozás útján: külkereskedelmi levelezési mintagyűjtemény, jogi, statisztikai, adóügyi, vállalatvezetési munkák, amelyek jelentős része ajándék volt, de a szakmai oktatást jól segítették. Ugyanezt szolgálták a folyóiratok is.

A felső kereskedelmi iskola ifjúsági és önképzőköri könyvtára

A felső kereskedelmi ifjúsági könyvtáráról ugyanolyan szűkszavú tudósításokat olvashatunk az értesítőkből, mint a tanári könyvtárról. Legkorábban az 1926/1927. tanévről szóló értesítőjükben írtak az önképzőköri könyvtárról. A körnek irodalmi, énekkari és gyorsíró tagozata működött. A tanév során négy színi előadást tartottak, amelyeknek bevételét részben a következő színházi előadásra fordították, a „*többin megalakították az önképzőkör könyvtárát, amely jelenleg 150 könyvből áll. A könyvtár részére Gácsér Kálmán úr művészi faragásokkal ékesített könyvtárszekrényt készített. A kör könyvtára a növendékek hozzájárulásával az idén 115 db-bal gyarapodott.*”²¹

A következő években a növekedés számadatain kívül rövid információkat adtak róla. 1930/1931-ben, amikor már 400 db „értékes könyv” volt az állományban: „A könyvtár szép rendben volt... és a könyvek jó karban vannak.” Ebben a tanévben Riszner Stefánia és Velty Kató tanulók gondozták a gyűjteményt.

Az ifjúsági könyvtár állományának változása 1935/1936–1946/1947-ig

Tanév	Összes állomány (db)
1935/1936.	687
1936/1937.	690

1937/1938.	720
1938/1939.	740
1939/1940.	800
1940/1941.	990
1941/1942.	1010
1942/1943.	1020
1943/1944.	1030
1946/1947.	600

Az ifjúsági könyvtárról csak számadatokat közöltek, illetve két évben tételes gyarapodási listát, együtt az önképzőköri könyvtárral. A kétéves (1942–43. évi) tételes felsorolás vegyes könyvválasztásról és vásárlásról tanúskodik. Többek között beszereztek Eötvös József: Magyarország 1514-ben; Gárdonyi Géza: Egri csillagok; Herczeg Ferenc történelmi drámái; Kincs István: Emberfaragás; Korponay Edit: Mit tudsz az olajakról?; Mojzes Péter: Lányok az Isten tenyerén; Pécsi Tamás: Az utolsó áldozat; Strokay Sarolta: Golgotavirág a Bakony tövében; Varró Aladár: Gyógynövények gyógyhatásai; Váth János: A hárfás leány című munkákat. A többi iskola-típushoz hasonlóan a felső kereskedelmiben is kisebb könyvgyűjteménnyel rendelkezett a Mária Kongregáció, amelynek tagjai inkább folyóiratokat járattak, árultak és terjesztettek. Arról is gondoskodtak, hogy az elolvasott lapok is hasznosuljanak, elvitték azokat a kórházba a betegeknek olvasni.

Folyóiratok az intézet könyvtáraiban

Az intézet mindegyik iskolájának – elemi és polgári, tanítónőképző, felső kereskedelmi – a könyvtárába szép számmal rendelték folyóiratokat. Az értesítőkből, az 1930–1940-es években ezekről cím szerint, évenként változó listát közöltek.

Az elemi és a polgári iskolába 12–40 féle, a tanítónőképzőbe 10–53 féle, a felső kereskedelmibe 13–25 féle lap járt. Egyedisége miatt egy tanévet érdemes kiemelni.

1936/1937-ben a tanítónőképző értesítőjében egy tematikus folyóirat-megrendelési listára bukkanhatunk. Gazdagságát látva arra következtethetünk, hogy az angolkisasszonyok tanári kara a magyar pedagógiai kiadványok színe-javát ismerte és olvasta, nem különben a más témájú folyóiratokat is.

A tanítónőképző által megrendelt folyóiratok 1936/1937-ben

Vallási folyóiratok: Jézus Szent Szívének Hírnöke, Katholikus Missziók, Mária Kongregáció, Mária-kert, Nagyasszonyunk, Néger Gyermekek, Szalézi Értesítő, A Szív, Világposta.

Pedagógiai: Cselekvés Iskolája, Gyakorlati Pedagógia, A Gyermekek, Hivatalos Közlöny, Katholikus Gyermekvédelem, Katholikus Nevelés, Katholikus Tanítónők és Tanárnők Lapja, Magyar Tanítójelöltek Lapja, Magyar Tanítóképző, Magyar

Ünnep, Nemzetnevelés, Néptanítók Lapja, Nevelésügyi Szemle, Pannonhalmi Szemle, Pedagógiai Szeminárium.

Magyar nyelv és irodalom: Élet, Kis Pajtás, Magyar Nyelv, Magyar Szemle, Magyarosan, Napkelet, Vigilia, Zászlónk.

Természettudomány: Búvár, Fizikai és Kémiai Didaktikai Lapok, Kertészet, Növényvédelem, A Természet, Természettudományi Közlöny.

Földrajz: Földgömb, Földtani Értesítő, Ifjúság és Élet.

Kézimunka: Tündérujjak.

Zene: Énekszó, Magyar Kórus.

Egyéb: Katholikus Szemle, Korunk Szava, Magyar Kultúra, Nemzeti Újság, Oktatófilm, Új Nemzedék, Vasárnapi Könyv, Veszprémi Hírlap.

VKM ajándéka: Testnevelés.

Ebben a listában előfordulnak olyan periodikumok, amelyek az elemi-polgári vagy a felső kereskedelmi iskolánál is megtalálhatók, de sajnos utalás nincs arra, hogy ezekből több példányt rendeltek-e meg, vagy ugyanazt a folyóiratot szerepeltetik a különböző iskoláknál.

Az elemi és polgári iskolába járó folyóiratok 1936/1937-ben: Budapesti Polgári Iskola, Búvár, Cselekvés Iskolája, Földgömb, Földrajzi Közlemények, Gyakorlati Pedagógia, Ifjú Polgárok Lapja, Katholikus Misszió, Kis Híttérjesztő, Kis Terézke Rózsakertje, Könyvbarátok Diáriuma, Magyar Középiskola, Magyar Szemle, Magyar Ünnep, Magyarosan, Missziós Ifjúság, Nagyasszonyunk, Oktatófilm Közlemények, A Szív, Szülők Lapja, Tanáregyesületi Közlöny, Természet, Testnevelés, Utunk, Vasárnapi Könyv, Vigilia, Világposta, Zászlónk.

A felső kereskedelmi iskola folyóiratai 1936/1937-ben: Gyorsírástudomány, Az Írás, Katholikus Misszió, Kereskedelmi Szakoktatás, Közgazdaság, Magyar Közgazdaság, Magyarosan, Nagyasszonyunk, Napkelet, A Szív, Testnevelés, Az Út, Vasárnapi Könyv.

Könyvtárosok az intézet könyvtáraiban

A különböző könyvtárak vezetését a tanárok látták el, de a felsőbb éves tanulók is segítettek a könyvtári munkában. Az 1932/1933. tanévtől jelölték a tantestületi névsorban, hogy a tanárok tanítási feladataik mellett milyen megbízásokat kaptak és láttak el.

Az elemi és a polgári iskola tanári könyvtárának őrei az 1930–1940-es években M. Szabó Jozefa magyar-történelem, M. Tekerés Margit magyar-földrajz és M. Pécsy Borbála kémia-földrajz-természettudományi szakos tanárok voltak, de egy-egy évben mások is végezték ezt a feladatot. Az ifjúsági könyvtárt pedig egymást követően M. Richter Anna mennyiségtan-fizika-kémia, M. Tekerés Margit magyar-földrajz szakos és M. Szőnyi Angéla elemi iskolai tanítónő irányították. A tanítónőképzésben az 1930–1940-es években leggyakrabban egy könyvtárost jelöltek: M.

Schandl Rozina magyar-német szakos, majd őt követően M. Pintér Margit szintén magyar-német szakos tanárnőket. Az állami leánylíceum, tanítónőképző és leánygimnázium első könyvtárosai voltak a tanáriban Balázs Erzsébet magyar-történelem szakos, az ifjúsági könyvtárban Vadászy Margit magyar-német szakos tanárok.

A felső kereskedelmi iskolában két könyvtáros gondozta a gyűjteményeket: M. Nagy Margit számtan, mennyiségtan, természettan, közgazdaságtan szakos a tanári és Sr. Halasi Ilona írástanár az ifjúsági könyvtárt. 1946-tól M. Nagy Margitot először Sr. Halasi Ilona, majd M. Bontó Márta magyar-történelem szakos tanárnő váltotta fel. Az állami kereskedelmi középiskolában pedig a megmaradt csekély számú tanári könyveket Bertényi Anna gépírás, könyvvitel tanár, az ifjúsági gyűjteményt pedig Besnyő János matematikatanár gondozta.

Az intézet a második világháború és az államosítás időszakában

A második világháborúban az intézet orosz katonai kórház volt. A tanítónőképző 1945/1946. tanévi értesítőjében így számoltak be az újrakezdeésről: „*Szeptember 19-ére ...a reménytelennek mutatkozó akadályok ellenére is sikerült az iskolahelyiségeket a tanév kezdetére rendbehozni[!]...*” „*Ugyanekkor látogatta meg intézetünket Loszer orosz tábornok is, kit üdvözlésben részesítettünk. Neki köszönhetjük, hogy iskolánk helyiségeit nem foglalta le ismét az orosz parancsnokság, a július 26-án eltávozott kórház után.*”²² A háborús években az épület állapotja és a berendezés sokat romlott. A könyvtárak gyűjteménye a háborús események következtében erősen megfogyatkozott. Az államosítással kapcsolatban pedig a kereskedelmi középiskola 1947/1948. évi értesítőjében ezt tették közzé: „*Iskolánk felszerelését f. évi július 18-án hivatalos állami közegek leltározták és zárolták.*”²³

Az intézet könyvgyűjteményei 1945 után a korábbi több ezer kötetes állományból a következő képet mutatták:

Iskolatípus	Tanév	Tanári könyvtár (db)	Ifjúsági könyvtár (db)
Elemi-polgári iskola	1946/1947.	550	400
Állami tanítónőképző	1948/1949.	1045	660
Kereskedelmi középiskola	1946/1947.	250	600

Az angolkisasszonyok nevelési rendszerébe természetesen beletartozott az olvasásra nevelés. Könyv- és folyóirattárakat valószínűleg igényesen fejlesztették, hiszen tudták, hogy az iskola olyan könyv és könyvtár nélkül, mint „*...hortus sine herbis, pratum sine floribus, arbor sine foliis...*”²⁴ A kusza adat- és információközléseikből azonban nem születhetett teljes és mélyen áttekintett elemzés, csupán töredék könyvtártörténet.

JEGYZETEK

- ¹ Visszapillantás az intézet múltjára. In: A veszprémi angolkisasszonyok Sancta Maria intézetének értesítője az 1899–1900. tanévről. – Veszprém: Egyházmegyei Kny., 1900. – 1. p.
- ² A veszprémi angolkisasszonyok Sancta Maria Intézetének története / Ticz Zsuzsanna CJ = www.congjesu.hu/index.php?option=com_content
- ³ Egy váradí úrilány: Benda Gyuláné Imrik Margit emlékezései / Benda Gyuláné Imrik Margit, – Bp.: Noran, 2006. – 182. p.
- ⁴ i. m. 20–21. p.
- ⁵ i. m. 36–37. p.
- ⁶ A veszprémi róm. kath. főgymnasium ifjúsági A könyvtárának jegyzéke. – Veszprém: Egyházmegyei Kny., 1898. – 19 p.; A veszprémi róm. kath. főgymnasium ifjúsági B könyvtárának jegyzéke. – Veszprém: Egyházmegyei Kny., 1898. – 32 p.; A veszprémi római katolikus főgymnázium tanári könyvtárának jegyzéke [1.] / összeáll. Hám Sándor. In: A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgymnasium értesítője az 1898/1899. tanévről / közzetési Takács József. – Veszprém: Egyházmegyei Kny., 1899. – 7–30. pl. ua. 2. rész. In: A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló veszprémi róm. kath. főgymnasium értesítője az 1899/1900. tanévről / közzetési Takács József. – Veszprém: Egyházmegyei Kny., 1900. – 5–15. p. ; A veszprémi kegyestanítórendi gimnázium felső ifjúsági (és az Önképzőkör[!] könyvtárának jegyzéke. – Veszprém: Egyházmegyei Kny., 1935. – 54 p.
- ⁷ Középkorú iskolák könyvtárai: Második, befejező közlemény / Morvay Győző. In: Magyar Könyvszemle, 6. évf. 3. sz. 1898. 246–270. p.
- ⁸ Középfokú iskolai könyvtárak a két világháború között: Iskolai könyvtárak az Angolkisasszonyok [!] leányiskoláiban, 1930–1942 / Szerafinné Szabolcsi Ágnes. In: Fejezetek Szabolcs-Szatmár-Bereg megye könyvtártörténetéből, 2. – Nyíregyháza: Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, 2005. – 190–204. p.
- ⁹ A veszprémi iskolák értesítőinek bibliográfiája, 1815–2003 / összeáll. Kolozs Barnabásné. In: Veszprémi Szemle, 8. évf. 3–4. sz. 2005. (11. sz.) 92–146. p.
- ¹⁰ VeML Veszprém vármegye tanfelügyelőjének iratai VI. 501 = XXIV. 501 (1883–1886)
- ¹¹ A veszprémi angolkisasszonyok „Beatae Mariae Virginis” intézete r. kat. polgári leányiskolájának értesítője az 1936–37. iskolai évről: Az iskola fennállásának 45. évében / szerk. az igazgatóság. – Veszprém: Egyházmegyei Kny., 1937. – 10. p.
- ¹² Az angolkisasszonyok veszprémi „Sancta Maria” intézete róm. kat. polgári leányiskolájának évkönyve az 1943–44. iskolai évről: az iskola fennállásának 52. évében / szerk. M. Tekerés M. Margit. – Veszprém: Egyházmegyei Kny., [1944]. – 13–14. p.
- ¹³ A veszprémi angolkisasszonyok Sancta Maria intézetében fennálló püspöki róm. kath. tanítónőképző-intézet, polgári és elemi leányiskolák értesítője az 1914–15. iskolai évről / összeáll. Engelhardt Ferenc. – Veszprém: Egyházmegyei Ny., 1915. – 29. p.
- ¹⁴ Szerafinné Szabolcsi Ágnes: i. m. 191. p.
- ¹⁵ Az angolkisasszonyok Boldogságos Szűz Mária Intézete és a veszprémi „Sancta Maria” Intézet iskoláinak története, 1860–1948 / Horváth Elvira. – Veszprém: Veszprém M. Jogú Város Önkormányzata, 2010. – 139. p.
- ¹⁶ VeML lásd 11. hivatkozás
- ¹⁷ Értesítő a veszprémi angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete róm. kath. elemi iskolai tanítónőképzőjének állapotáról az 1933–34. tanévben / közli az int. igazgatósága. – Veszprém: Egyházmegyei Kny., 1934. – 24. p.; ue. In: Értesítő 1934/1935. 24. p.
- ¹⁸ A leányifjúság érdeklődési körének fejlődése a 10 évestől 18 éves korig. In: Értesítő a veszprémi angolkisasszonyok „Beatae Mariae Virginis” intézete róm. kath. elemi iskolai tanítónőképző-

- zójének állapotáról az 1937–38. tanévben: Az iskola fennállásának 44. éve / közléteszi M. Szegedi Janka. – Veszprém: Egyházmegyei Kny., 1938. – 9–21. p.
- ¹⁹ A veszprémi kegyes-tanítórendi róm. kat. gimnázium évkönyve az 1939–40. iskolai évről / közléteszi Neuhauser Frigyes. – Veszprém: Egyházmegyei Kny., 1940. – 68. p.; Értesítő 1940–41. 72. p.; Értesítő 1941–42. 70. p.
- ²⁰ Az irodalom a leánynevelés szolgálatában. In: Az Angolkisasszonyok [!] nyíregyházi róm. kat. négyévfolyamú női felső-kereskedelmi iskolájának 5. értesítője 1934–35. – Nyíregyháza: Jóba Ny., 1935. – 3–12. p.
- ²¹ Az angolkisasszonyok „Sancta Maria” intézete veszprémi róm. kath. női felsőkereskedelmi iskolájának értesítője az 1926–27. iskolai évről / összeáll. Mattuschek Richárd. – Veszprém: Egyházmegyei Kny., 1927. – 11. p.
- ²² Az Angolkisasszonyok [!] veszprémi Sancta Maria Intézete róm. kat. tanítónőképzőjének, leánylíceumának és gyakorlóiskolájának évkönyve az 1945–46. iskolai évről: Az iskola fennállásának 52. évében / szerk. M. Szegedi M. Janka. – [Vp., 1946.]. – Gépírás, kézírás. – 3. p.
- ²³ Angolkisasszonyok „Sancta Maria” veszprémi róm. kat. kereskedelmi leányközépiskolájának évkönyve az 1947/48. iskolai évről az iskola fennállásának 30. évében / szerk. M. Nagy Margit. – Veszprém, 1948. – Gépírás. – 12. p.
- ²⁴ A rózsza neve / Umberto Eco. – Bp.: Európa, 2000. – 47. p. („...a kert növény nélkül, a mező virág nélkül, a fa levél nélkül.”)

Veszprém meteorológiai viszonyai 2013-ban

KOVÁCS GYŐZŐ GYULA

AZ ELMÚLT ÉVEKBEN REKORD CSAPADÉKÚ és rekord száraz évek váltogatták egymást, amelyekhez számos kiemelkedő hőmérsékleti érték társult, a negatív hőmérsékleti rekord pedig egyre kevesebb. A megszokottnál jelentősen melegebb és egyben aszályosabb 2011-es és 2012-es évek után 2013 a kilencedik legmelegebb évnél adódott hazánkban az elmúlt 113 év viszonylatában. A csapadékösszegek tekintetében a 2013-as évben, egy éven belül, mind a jelentős csapadéktöbbletet, mind a súlyos szárazságot megtapasztalhattuk.

Az évi középhőmérséklet a repülőtéri meteorológiai állomás adatai szerint $10,6^{\circ}\text{C}$ -nak, a városi állomás (Harmat utca, Szikla-tető) $11,3^{\circ}\text{C}$ -nak adódott. Ezek az értékek $0,7^{\circ}\text{C}$ -kal haladják meg a sokévi (1970–2000 közötti 30 év) átlagértéket. Mindössze két hónap, a március és a szeptember volt hűvösebb az átlagnál, február és május átlagosnak bizonyult, míg a többi hónap középhőmérséklete a sokévi átlag fölött alakult. Rendkívül meleg – a rangsorban a 10. legmelegebb – volt a nyár, középhőmérséklete $1,5^{\circ}\text{C}$ -kal haladta meg az átlagot és mindegyik nyári hónap melegebb volt a normálnál. Különösen a július vége és augusztus eleje volt jóval melegebb a szokottnál, ekkor sorra dőltek a maximum hőmérsékleti rekordok, többször harmadfokú hőségriadót kellett elrendelni. Nyári nap (amikor a hőmérséklet meghaladja a 25°C -ot) a szokásos 56 helyett 66 volt, forró nap (a maximum hőmérséklet meghaladja a 30°C -ot) a szokásos 18 helyett 23-szor fordult elő, míg 6 napon a hőmérséklet meghaladta a 35°C -ot. A város belső részein még elviselhetetlenebbnek tűnt a hőség. Nyári nap 77 volt, a hőség napok száma tízzel több, mint a repülőtéri állomáson. Az átlagos 1–3 forró nappal szemben összesen 11 alkalommal emelkedett a hőmérséklet 35 fok fölé, ebből 7 napon augusztusban, ami abszolút rekord. (Az eddigi legmelegebb augusztusban, 1992-ben is csak 4 ilyen nap fordult elő.) Megdőlt a 100 éves hőmérsékleti rekord is, augusztus 8-án, a repülőtéri állomáson $37,9^{\circ}\text{C}$ -ot, a város belső területein $39,6^{\circ}\text{C}$ -ot mutatott a hőmérő.

2013 egyik legnagyobb figyelmet kiváltó időjárási eseménye a márciusi havazás volt. A hónap második felének negatív hőmérsékleti anomáliája miatt (egyes napokon 10°C -kal is hidegebb volt az átlagnál) a havi középhőmérséklet $2,6^{\circ}\text{C}$ -kal maradt el az ilyenkor jellemző értéktől. A téli hónapok enyhék voltak, különösen a december lóg ki a sorból az $1,4^{\circ}\text{C}$ -os hőtöbbletével. A fagyos napok száma 103, kevéssel az átlag fölött alakult, köszönhetően a márciusi télnek, ellenben a téli napok száma (amikor a maximum hőmérséklet is fagypontra alatta marad) az átlag alatt maradt. Mindössze egy nap csökkent a hőmérséklet -10°C alá, január 27-én, annak

ellenére, hogy több hótakarós napunk volt, mint a korábbi években, tartós hideg a gyakori időjárás-változás miatt nem tudott kialakulni.

A havi csapadékadatok elemzése után kijelenthetjük, hogy a 2013-as év a szélsőséges csapadékok éve volt, annak ellenére, hogy az éves csapadékösszeg 17%-kal haladta meg a sokévi átlagot. Az év első három hónapját a normálnál jóval magasabb csapadékösszegek jellemezték. Januárban a szokásos mennyiség háromszorosra, februárban és márciusban a két és félszerese hullott térségünkre, majd a megszokottnál szárazabb áprilist egy csapadékban bővelkedő május követte. A nyár beköszöntével, illetve előre haladtával egyre inkább a szárazság dominált. Alapvetően mindhárom nyári hónapban kevesebb csapadék hullott az átlagnál, de az emberi szervezet és az élővilág számára a július bizonyult a legelviselhetlenebbnek. Az augusztus 28-án néhány óra alatt lezúdult másfél havi csapadék csak rombolt, gyors elfolyása miatt az aszályon keveset enyhített. Szeptemberben és októberben is kevesebb csapadékot kaptunk az átlagostól, míg novemberben a szokásos mennyiség csaknem duplája esett. A szélsőségek sorát a decemberi csapadékösszeg jelentette, ugyanis a meteorológiai mérések kezdete óta a második legszárazabb december volt a 2013-as, csupán az 1972-es év decemberében volt kevesebb csapadék.

JANUÁR az ország legnagyobb részén melegebb volt a megszokottnál, középhőmérséklete Veszprémben $-0,5^{\circ}\text{C}$ -nak adódott, ez $0,5^{\circ}\text{C}$ -kal magasabb a sokévi átlagnál. Különösen enyhe volt a hónap első néhány napja, 4-én a napi középérték $7,5^{\circ}\text{C}$ -nak adódott, ez több mint 8 fokkal magasabb az ilyenkor szokásos értéknél. Ezen a napon, a repülőtéri állomáson $9,4^{\circ}\text{C}$ -ra, míg a város belső területein 10 fok fölé emelkedett a délutáni hőmérséklet. 7-től 24-ig a hőmérsékletek az átlag körül ingadoztak, majd egy hideg légörvény nyomában, néhány napos hidegebb idő következett. 27-én reggelre $-11,2^{\circ}\text{C}$ -ig csökkent a hőmérséklet és a napi középérték is közel 5 fokkal maradt el a sokévi átlagtól. A hónap utolsó napjaiban ismét egy gyors és erőteljes melegedés kezdődött, 31-én a napi középhőmérséklet 6 fokkal a sokévi átlag fölött alakult, a csúcshőmérséklet megközelítette, a város belső területein meg is haladta a $+10$ fokot. A megszokottnál enyhébb hőmérsékleti viszonyokat támasztja alá a januári hideg küszöbnapok száma is, zord nappól (amikor a minimum hőmérséklet mínusz 10°C alá csökken) a szokásos 4 helyett 1 napot jegyeztünk fel, téli nappól (amikor a maximum hőmérséklet is fagypont alatt marad) pedig 11-et. A fagyos napok száma az átlagnak megfelelően alakult.

Januárban, országos átlagban a szokásos csapadékmennyiség kétszerese hullott, de az ország nyugati területein az átlag négyszeresét, a Balaton térségében háromszorosát regisztrálták.¹ Veszprémben és környezetében közel 120 mm-nyi csapadék hullott részben eső, havas-eső illetve hó formájában. Az első számottevő csapadékú nap hatodika volt, ekkor intenzív hózápor zúdult a megye több pontjára. Az esti órákban gőzerővel dolgoztak a közútkezelő gépei Veszprém és Ajka térségében, illetve Pulánál volt szükség munkagépek bevetésére. A fagypont fölötti hőmérsékletnek köszönhetően ekkor még összefüggő hótakaró nem tudott kialakulni. 8-án délután újabb havazás kezdődött és a hóesést ónos eső váltotta fel, ami gondot oko-

zott a közlekedőknek. Több személygépkocsi árokba csúszott. Síkosság nehezítette a közlekedést 10-én a hajnali, kora reggeli órákban is, részben a ködlecspadódás és a kisebb ónos-eső miatt. A tél újabb támadása 13-án kezdődött és kisebb megszakitásokkal 21-ig tartott. Országos átlagban (társágunkban is) ekkor hullott a legtöbb csapadék, részben hó illetve havas eső formájában. Volt olyan nap (14-én), amikor a lehullott csapadék mennyisége meghaladta a 30–40 millimétert. *„Megyénkre, tegnap reggelre 10–20 centiméteres hó hullott, megnehezítve a közlekedést. – A havazás vasárnap dél körül kezdődött Veszprém megyében, majd egyre intenzívebbé vált a megye egész területén. Nem egészen 24 óra alatt húsz centi hóréteg borította a megyét. Ennek következtében a közlekedés jelentősen lelassult.”* – írta a Napló január 15-én. Veszprémben is gondot okozott, illetve időbe telt a hó eltakarítása. *„Veszprémben 24 óra leforgása alatt 30 centiméteres hóréteg hullott. Ilyen mennyiségű havat nem lehet egyik pillanatról a másikra eltakarítani.”* – nyilatkozta a Naplónak Göttinger László a VKSZ Zrt. vezérigazgatója. 50 km fő- és tömegközlekedési útvonal, 130 km mellékút és több mint százezer négyzetméternyi járdafelület takarítása várt rájuk. A hóesés kezdetétől a városban 23 gépet fogtak be és 48 személy kézi erővel is munkába állt. Megfeszítve dolgoztak, de a munka nagysága miatt képtelenség volt mindenhova azonnal odaérni, ezért a lakosságtól türelmet kért a vezérigazgató. Nem csak a közútkezelőknek, de egyes háztulajdonosoknak is gondot okozott a rendkívüli hőtömeg. A belvárosi üzletház üzemeltetője a veszprémi tűzoltók segítségét kérte, akik megfelelő biztosítás mellett tolták le a nehéz, vizes havat az épület tetejéről.

Január 17-én újabb támadást intézett a tél, jelentősen megnehezítette a közlekedést a leesett nagy mennyiségű hó. Az elakadt járművek és azok mentése miatt hosszabb-rövidebb ideig állt a forgalom a főbb útvonalakon, a menetrend felborult. Ezekben a kritikus napokban, Veszprémben ingyenessé tették a tömegközlekedést és a parkolást. Porga Gyula polgármester sajtótájékoztatóján elmondta: *„tegnap (17-én) több megyei út vált járhatatlanná, ezért a nehézgépjárművek közlekedését korlátozták, [...] a parkolás mellett tegnap déltől péntek (18-án) éjjelig ingyenesen vehető igénybe a veszprémi tömegközlekedés.”* Kérte, csak az közlekedjen autóval, akinek halaszthatatlan intéznievalója van. Az iskolákban részleges tanszünetet rendeltek el. *„A havazás miatt a Veszprém Megyei Védelmi Bizottság elnökének javaslatára január 18-ára, péntekre a bejáró tanulók távolléte igazoltnak tekinthető, amennyiben az iskolába jutásuk vagy hazajutásuk nem biztonságos. Az intézményekben tegnap rövidített órákat tartottak, a bejárókat hamarabb hazaengedték.”* – tudósított a Napló a történetekről január 18-án. *„Egész nap érvényben volt a piros riasztás, a havas, jeges utak nagyon nehezen és helyenként csak egy nyomon voltak járhatóak.”* – írta a Napló január 19-én. 18-án délben részlegesen korlátozták a kamionforgalmat a 82-es főúton. A kamionokat Veszprémvarsányban és Veszprémben a kijelölt parkolóknál helyezték el. Este a legkritikusabb helyzet a Káli-medencében volt a hatalmas hóátfúvások és a csillapodni nem akaró szél miatt. 19-én még volt néhány elzárt település a megyében, de 20-án (az enyhülés miatt) már csak a

latyak eltakarítása és az utak szélesítése volt a közútkezelő feladata. Az enyhébb napoknak köszönhetően rohamosan olvadt a hó Veszprémben is, a korábbi 40 centiméterből néhány nap alatt 10 centiméter maradt, majd a hónap végére néhány hófoltot kivéve, gyakorlatilag eltűnt. 28-án is volt kisebb havazás és a csúszóssá vált utakon 15 végtagtöréses esethez kellett a mentőknek kivonulni. A csapadékos január a küszöbnapok számában is megmutatkozik. Az átlagos 10 csapadékos nap helyett 19-et jegyeztünk fel, a havas (havazásos) napok száma 12-nek adódott. Ezen kívül 18 hótakarós napunk volt, négy alkalommal esett mérhető mennyiségű ónos eső és 12 napon jegyeztünk fel hosszabb-rövidebb ideig ködöt. Az átlagos szélsősebesség 3,3 m/sec-nak adódott, három viharos nap volt, a legerősebb szélhőkés (96 km/óra) 31-én fordult elő.

FEBRUÁR középhemérséklete térségünkben a sokévi átlagnak megfelelően alakult. A hónap a megszokottnál magasabb napi középhemérsékletekkel indult, 1-jén volt a legmelegebb, 10°C körüli értékkel. 5-től egy hőmérséklet-csökkenés kezdődött, amely 11-én érte el a mélypontját –8,6°C-os minimum és –3,6°C-os napi középhemérséklettel. A hónap közepén néhány napos enyhülés, majd egy újabb hideg periódus következett, 20-a és 23-a között a napi középértékek ismét fagypontra alatt maradtak. A hónap végén egy mediterrán ciklon alakította időjárásunkat, amelynek köszönhetően változékony, csapadékos időjárás volt a jellemző, ugyanakkor az enyhébb levegő hatására számottevően melegeedett az idő. A februári küszöbnapok száma a normálnál kissé enyhébb hónapot mutat. Ez abban érhető tetten, hogy egyetlen zord nap sem volt, míg fagyos- és téli nap az átlagnak megfelelően alakult. Országos átlagban a téli hónapok közül februárban esett a legtöbb csapadék, volt ahol a havi mennyiség négyszerese hullott le. Február első napjaiban Európa felett egy hatalmas méretű, több középpontú ciklonrendszer helyezkedett el, mely a kontinens legnagyobb részén borult, csapadékos időjárást eredményezett, térségünkben 2-án közel 20 mm eső esett. A hőmérséklet csökkenésével a későbbi napokban az esőt már havas eső, havazás váltotta fel, de ez még nem okozott fennakadást a közlekedésben és összefüggő hótakaró sem tudott kialakulni.

Február 10-én – már negatív hőmérsékleti viszonyok között – kezdett el ismét havazni, de fennakadást ez még nem okozott a közlekedésben. „Az esti órákig nem okozott tegnap jelentősebb problémát a hóesés a megyénk útjain.” – írta a Napló február 11-én. A havazás egyenletesen érte az egész megyét, az általában néhány centiméteres mennyiség ahhoz még kevés volt, hogy a kotrógépek elinduljanak, a fontosabb utakat leszórták síkosság mentesítő anyaggal. Néhány nap múlva már a kotrógépek bevetésére is sor került, ugyanis 13-án a Bakonyban az erős havazás és a viharos szél miatt kritikus helyzetek alakultak ki. Óvatosságra intették a közlekedőket és kérték, aki teheti ne keljen útra. Szakadatlanul havazott egész nap a megye területén, ennek és az erős szélnek köszönhetően hóátfúvások akadályozták a forgalmat. Kritikus helyzet alakult ki a cseszneki szerpentinén, valamint a Veszprém és Tapolca közötti útszakaszon. A katasztrófavédelem közel húsz esetben nyújtott segítséget bajbajutott embereknek és 35 kamiont segítettek a továbbhaladásban.

Néhány napos szünet után 22-én hajnalra ismét jelentős havazással tért vissza a tél. Az enyhébb időnek köszönhetően a főbb útvonalakon nem volt jelentősebb fennakadás, de a mellékutakon nagyobb óvatosságra volt szükség a közlekedésben. Februárban a szokásos tíz csapadékos nap helyett 19-et regisztráltunk és havazásos nap is duplája volt az átlagosnak. 16 napon borította összefüggő hótakaró a talajfelszínt, a maximális hóvastagság 13-án meghaladta a 15 centimétert. A havi átlagos szélesebesség 3,2 m/sec-nak adódott, három viharos nap volt, a legerősebb széllokkést 3-án jegyeztük fel 83 km/órás értékkel.

MÁRCIUS középhőmérséklete az ország egész területén hidegebb volt az átlagnál, Veszprémben 2,6°C-kal volt alacsonyabb az ilyenkor szokásos értéknél. A hónap első felében egy átlagosnál jóval melegebb periódusnak köszönhetően a napi középhőmérsékletek 5–7 fokkal haladták meg az időszakra jellemzőt. 8-án délután a napi csúcshőmérséklet 18°C közelébe emelkedett és ezekben a napokban a minimum értékek is fagypont fölött maradtak. 13-tól egy erőteljes lehűlés következett, jóval az átlag alatti középhőmérsékletekkel, amely 1–2 enyhébb naptól eltekintve kitarzott a hónap végéig. Március legalacsonyabb hőmérsékletét, –8,8°C-ot (a város belső területén: –9,2°C-ot) 17-én mértük. Ezekben a napokban a középhőmérséklet 8–10 fokkal múlta alul az időszakra jellemző értéket. A negatív hőmérsékleti anomáliát támasztja alá a küszöbnapok számának alakulása is. Fagyos nap jóval az átlag fölött, 21 alkalommal fordult elő, zord nap nem volt, téli nappól hármat számoltunk.

Márciust is a szokásost jóval meghaladó csapadékoság jellemezte, az ország nagy részén 100 mm körüli, vagy azt meghaladó csapadékossegekkel. Térségünkre a 90 és 100 mm közötti érték volt a jellemző, aminek zöme a hónap második felében és hó formájában hullott le. A hónap második felében uralkodó szokatlan hideget és havazást az észak felől áramló sarkvidéki eredetű hideg és a mediterrán térség enyhe, nedves levegőjének keveredése okozta, amelynek első hulláma 14-én érte el térségünket. *„A viharossá fokozódó szél miatt kialakuló hóátfúvások rendkívül megnehezítették a beavatkozó kollégák dolgát. Csütörtök éjjel és pénteken Veszprém megyében minden egységünket mozgósítani kellett, bevonva a mentésbe az önkormányzati tűzoltó-parancsnokságokat, az önkéntes tűzoltó-egyesületeket, valamint a Bakony mentőszervezet egységeit is. A csütörtöki százötvennel szemben pénteken 92 beavatkozást végeztünk el. A hóhelyzet miatti műszaki mentések során balesetek elszennvedőit éppúgy mentettük, mint elakadt autókat, kamionokat és buszokat”* – nyilatkozta a Napló március 16-i számában Révész András, a Veszprém Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság szóvivője. A megyében 15-én este még 13 elzárt település volt és a főbb útvonalak közül több járhatatlan volt. A honvédség is aktívan részt vett a mentésben, 14-én estétől a várpalotai MH Bakony Harckiképző Központ Ural teherautói járták a környéket és segítettek a bajba jutottakon. Veszprémben a Máltai Szeretetszolgálat rendelkezésre bocsátotta a nappali melegdőjét, ahol a hóvihar miatt a városban rekedtek eltölthették az éjszakát. Fokozták az utcai jelenlétet, több munkatársuk járta az utcákat. Mind a nappali melegdőt, mind az éjjeli menedéket a szokásosnál több hajléktalan vette igénybe.

A Napló március 18-án arról tudósított, hogy megszűnt a legutolsó út zár, kiszabadult a zord időjárás fogságából a megye. „A csütörtök reggel kezdődött folyamatos havazás és az orkán erejű szellőkések nyomán kialakuló hóátfúvások következtében a látótávolság sok helyen tíz méter alá csökkent. Az erős szél egyre nagyobb torlaszokat épített, ezért hamar megbénult a fél ország, s benne megyénk közlekedése. A kritikussá vált helyzet miatt a megyénkben több főúton a kamionforgalmat leállították. Mivel nem szűnt a havazás, s a szél ereje sem hagyott alább, a helyzet súlyosbodott, estére már több út is járhatatlanná vált megyeszerte... Leállították a forgalmat a 8-as főút Veszprém és Székesfehérvár közti szakaszán is. – A helyzet péntek hajnalra súlyosbodott, a korábban lezárt útszakaszok feloldására esély sem volt, újabb mellékutak váltak járhatatlanná. Ezzel párhuzamosan nőtt az elzárt települések száma a megyében. – Péntek délelőtt 17 úton volt érvényben út zár. – A hatékony munkavégzés feltételei péntek délutánra teremtődtek meg, amikor végre az egész megyében elállt a havazás, valamint fokozatosan csökkent a szél ereje. – Szombaton délelőtt[...] még a Tapolca – Veszprém közötti útszakasz volt járhatatlan, ide hómarókat vezényelt a közútkezelő. Ezen a szakaszon 17 óra után indulhatott meg a forgalom.” – tudósított a megyei napilap. Ezt követően egy hét csendesebb, nyugodtabb időszak következett, az idő is megenyhült, de 25-én újabb támadást intézett a tél fennakadásokat, baleseteket okozva az utakon. A nap folyamán nem lehetett felhajtani a Nosztorin Balatonfüred felől, lefelé pedig csak araszolva lehetett közlekedni. A megyében hármass fokozatú riasztás volt érvényben, ami azt jelenti, hogy összesen 25 géppel takarították az utakat a közútkezelő munkatársai. A 82-es úton Veszprém és a megyehatár között kamionstopot léptettek életbe, több fő és mellékút nehezen volt járható. A havazás 26-án is folytatódott, a lehullott hó vastagsága több helyen meghaladta a 15 centimétert, ennek ellenére járhatatlan út, vagy elzárt település nem volt a megyében. A korábban bevezetett korlátozásokat 26-án délután mindenütt feloldották. „A kedd éjszaka lehullott hó nem okozott komoly gondokat tegnap a közlekedésben. – A közútkezelő 31 munkagépe dolgozott az utakon kedd estétől, a havazás Pápa és Zirc térségében volt a legintenzívebb. A főutak burkolata vizes, a mellékutaké jellemzően hókásás volt tegnap, az enyhébb időjárásnak köszönhetően azonban mindenhol folyamatosan javultak az útviszonyok napközben.” – írta a Napló március 28-án. A csapadékos napok száma (17 nap) jóval meghaladta a sokévi átlagot és a nagyobb csapadékos napok száma is a normális érték felett alakult. A havazásos és hótakarós napok száma is felülmúlta az időszakra jellemző értéket. Márciusban 5 viharos nap volt, a legerősebb szellőkést 15-én regisztráltuk 90 km/órás értékkel. Az átlagos szélesség 3,6 m/sec-nak adódott.

ÁPRILIS középhőmérséklete térségünkben közel 2°C-kal volt magasabb a sokévi átlagnál. A hónap első tíz napjára még átnyúlt a márciusi tél, 3-án 8 fokkal volt alacsonyabb a napi középhőmérséklet az ilyenkor szokásos értéknél. Ezen a napon a délutáni csúcshőmérséklet is +3°C alatt maradt. 7-től a hőmérséklet gyors emelkedése következett be, és 10-től a hónap végéig ez a tendencia meg is maradt. A hónap utolsó napjaiban a napi középhőmérsékletek már 20°C közelében alakultak, a dél-

utáni csúcserőterek három alkalommal meghaladták a 25°C-ot (nyári nap). Az április havi csapadékösszeg térségünkben alig érte el az időszakra jellemző mennyiség 50%-át. A hónap első és második fele teljesen eltérő képet mutatott a csapadékoság szempontjából. A hónap elején még folytatódott a március második felében kezdődött csapadékosabb időjárás. Április 2-án vonult át felettünk a hónap legtöbb csapadékot adó ciklonja, ekkor térségünkben 20–25 mm-nyi eső esett. Az 5 csapadékos napból egy esett a hónap második felére, mindössze 0,1 mm-es csapadékmennyiséggel. Áprilisban három viharos nap volt, a legerősebb szélökést (72 km/órás értékkel) 12-én regisztráltuk. A havi átlagos szélsősebesség 3,4 m/sec-nak adódott.

MÁJUS kánikulai meleggel köszöntött bennünk, elsején közel 8°C-kal volt melegebb az ilyenkor szokásosnál, délután a város belső területein 29,5°C-ig emelkedett a hőmérő higanyszála. A következő naptól mérséklődött a meleg, labilis légtömegek érkeztek fölnk, megjelentek a nyári záporok, zivatarok és ez a változékony időjárás kitartott egészen a hónap végéig. A változékonyaságnak köszönhetően a hónap közepén átlag közeli, míg a hónap utolsó dekádjában jóval átlag alatti hőmérsékletek voltak a jellemzőek. 27-én a napi középhőmérséklet 6,5°C-kal maradt el az időszakra jellemző értéktől. Az átlagtól melegebb és hűvösebb periódusok azt eredményezték, hogy a havi középhőmérséklet a sokévi átlagnak megfelelően alakult. Nyári nap kettő volt, kevesebb, mint áprilisban, és a havi csúcserőtek is megegyezett az április utolsó napjaiban mért értékkel. A hónap csapadékmennyisége a sokévi átlag fölött alakult, a csapadékos napok száma 50%-kal haladta meg az ilyenkor szokásos értéket. Zivatarból is több volt, az átlagos három helyett 5 zivataros napot jegyeztünk fel. A nagy mennyiségű eső, és a kidőlt fák okoztak gondot a megyében a 17-ei zivatar-átvonulás alkalmával. „A tűzoltóknak a megye minden területén, de főként Ajka, Veszprém térségében adott munkát az időjárás.” – nyilatkozta a veol.hu-nak Révész András megyei szövívő. Legtöbb esetben az erős szél és a széllekeések miatt kidőlt, megdőlt fák, forgalmi akadályt képező, lehulló faágak okoztak problémát. Több esetben fordult elő, hogy nagyfeszültségű vezetékekre hullottak faágak, amely ideiglenes áramkimaradást okozott. A vasárnap esti (19-én) vihar csendesebb volt, mindössze három helyen kellett levágni letört faágakat, nehogy később veszélyt jelentsenek. Májust 5 viharos nap, 3,3 m/sec-os átlagos havi szélsősebesség jellemezte. A legerősebb szélökés 13-án volt 76 km/órás erősséggel.

JÚNIUS az ország nagy részén melegebb volt az átlagosnál, középhőmérséklete Veszprém-ben a repülőtéri állomáson 18,5°C-nak, a város belső területein 19,2°C-nak adódott. A hónap az átlagostól hűvösebb napokkal indult, 4-én 6°C-kal volt hidegebb az ilyenkor szokásosnál. 7-e és 12-e között az átlag körül mozogtak az értékek, majd 15-e és 22-e között egy hóhullámnak köszönhetően a hónap legmelegebb periódusa következett. 17-e és 22-e között a napi középhőmérsékletek 25°C fölé, a délutáni maximumok 30°C fölé emelkedtek. A legmelegebb nap 20-a volt, ekkor a napi középhőmérséklet a város belső területein 28,2°C-ig, míg a napi csúcshőmérséklet 35,0°C-ig emelkedett. Ez az irdatlan, mondhatnánk júniusban sohasem volt meleg 7–8 napig tartott, és a 24-én érkező hidegfront hozta meg a felfrissülést. Sohasem

volt hőmérsékletet említettem, nem véletlenül, ugyanis 18–19–20-án megdőlt a napi hőmérsékleti maximum rekord. Ezekben a napokban a városon kívül, a repülőtéri állomáson 33 fok fölé emelkedett a hőmérséklet, de a városon belül a maximumok meghaladták a 35°C-ot. A meleget tetézte, hogy éjszaka sem csökkent a hőmérséklet 20 fok alá, ami az emberi szervezetet különösen megviselte. A meleghez járult még az extrém UV-B sugárzás is. Júniust az átlagnál kevesebb csapadék (a sokévi átlag 80%-a) és átlagos csapadékszám jellemezte. A hónap első felében gyakori volt a csapadékhullás, de a napi csapadékösszeg egy alkalommal sem érte el az 5 mm-t.² Ugyan 22-én érintette térségünket egy gyenge hidegfront, némi csapadékot is hozott, néhány fokkal a hőmérséklet is visszaesett, de az igazi felfrissülést a 24-én átvonult hidegfront hozta meg, helyenként heves zivatarokkal, felhőszakadással, Ekkor térségünkre rövid idő alatt 25–30 mm-nyi csapadék hullott, enyhítve az étmeneti csapadékhányt. A front mögött jelentősen lehűlt a levegő, két nap alatt több mint 15 fokkal lett alacsonyabb a napi maximum érték, ami 25-én alig érte el a 15 fokot. Az éjszakák is hűvösekek lettek, 27-én a minimum hőmérséklet 10 fok alatt maradt, ami június végén általában nem szokott előfordulni. Júniust 3 viharos nap, 3,5 m/sec-os havi átlagos szélsébség jellemezte. A legerősebb szélhőkés 3-án volt 72 km/órás értékkel.

JÚLIUS középhőmérséklete 22,4°C-nak, a város belső területein 23,3°C-nak adódott, ez 2,2°C-kal haladja meg az évszakra jellemző értéket. A napi középhőmérsékletek zömmel az átlag felett alakultak. Mindössze két időszakban, a hónap első két napján, illetve 11–16-a közötti időszakban léptek fel átlag alatti értékek. 1-jén volt a leghűvösebb, ekkor a napi középérték 17,1°C-nak adódott, míg a napi minimum alig haladta meg a 10°C-ot. 17-étől minden nap hőmérséklete az átlag felett alakult, 24-étől pedig a hónap végéig hőhullámos periódusban volt részünk, az országos tiszti főorvos előbb másodfokú, majd a hónap végén harmadfokú hőségriasztást rendelt el.³ Ezekben a napokban a Magyar Vöröskereszt munkatársai az ország több pontján – így Veszprémben is a Bakonykarszt Zrt. közreműködésével – vizet osztottak a járókelőknek. A legmelegebb nap is a hőhullám időszaka alatt, 29-én jelentkezett, amikor megdőlt a napi maximum hőmérsékleti rekord (a repülőtéri állomáson: 36,0°C; a város belső területein: 37,4°C) továbbá megdőlt a napi középhőmérsékleti rekord is. Ezen a napon a hajnali minimum hőmérséklet sem csökkent 20°C alá. „Az elmúlt napok hőségriadói miatt a figyelem középpontjába kerültek a vízszolgáltatók. Szerencsére fennakadás nélkül állták a rohamot.” – olvasható a Napló július 31-i számában. „Az átlagos napi vízmennyiséghez képest csupán tíz százalékkal nőtt meg a nyári vízfogyasztás. Hús százalékos növekményt mindössze pár napig rögzítettek, elsősorban a nagyobb városokban, Veszprémben, Ajkán és Várpalotán.” – nyilatkozta Radács Attila a Bakonykarszt Zrt. műszaki igazgatója. A forróságot hozó hőhullám mellett a szárazság is jellemző volt júliusra, országos átlagban a 3. legszárazabb hónapnak bizonyult 1901 óta. A repülőtéri állomáson 13 mm, a városban 5 alkalommal, összesen 6 mm eső esett ebből négyszer zivatar kíséretében. A nagy hőséget még a légmozgás sem mérsékelte. Két viharos nap volt, az átlagos

szél-sebesség 2,7 m/sec-nak adódott. A legerősebb szellőkést 29-én jegyeztük fel 72 km/órás értékkel.

AUGUSZTUS az ország egész területén melegebb volt az átlagosnál. Középhőmérséklete a repülőtéri állomás adatai alapján 21,9°C-nak, a város belső területein 22,4°C-nak adódott, ez 2 fokkal magasabb az ilyenkor jellemző értéknél. 1901 óta ez volt a 7. legmelegebb augusztus. A hónap első napjaiban hőhullámos időszakot éltünk át, ugyanis a megszokottnál jelentősen melegebb napokkal indult a hónap. Augusztus 2–5. között 2. fokú, 6–9. között pedig 3. fokú hőségriadót rendelt el az országos tisztí főorvos. Ezekben a napokban a középhőmérséklet 28–30°C közé, a délutáni csúcshőmérséklet pedig rendre 35°C fölé emelkedett. 8-án volt a hónap, egyben az év legmelegebb napja, ekkor a repülőtéri állomáson 37,9°C-ig, a város belső területein 39,6°C-ig emelkedett a csúcshőmérséklet. Az elmúlt száz évben, Veszprémben ilyen magas hőmérsékletet még nem jegyezték fel! Augusztus 9-én este egy gyenge hidegfront vetett véget a rendkívüli hőségnek, 10-ére a napi középhőmérséklet a korábbi napokhoz képest 10 fokkal csökkent és a délutáni csúcshőmérséklet is csak kevéssel haladta meg a 21 fokot. Ezt követően a hőmérséklet a sokévi átlag közelében ingadozott, csupán 18-a és 20-a között mértünk a megszokottnál magasabb értékeket.

Augusztus csapadékossága kettős képet mutat. 10-éig folytatódott a július második felében kezdődött aszályos időszak, míg a hónap második felében többfelé – így Veszprémben is – az átlagot meghaladó csapadékmennyiség hullott, nem egyszer heves zivatarok, felhőszakadások kíséretében. A hónap első zivataros hulláma 10-én, a második 19-én érte el térségünket, de jelentős mennyiségű csapadékot egyik sem hozott. 20-án a viharos szél miatt a szokásos tűzijátékot nem tartották meg. Augusztus 27-éről 28-ára virradó éjszaka egy vonalba rendeződött zivatarlánc vonult át a Dunántúl, így Veszprém térsége fölött. A Délnyugati irányból érkező, zömmel zivatarfelhőkből álló rendszer csapadékszónája hajnali 2 óra 55 perckor érte el a várost, és váltakozó erősségű csapadékhullás mellett reggel 9.00 órakor hagyta el térségünket. A felhőzóna jellegének megfelelően, (váltakozó intenzitású és eltérő méretű zivatarcellák alkották) kis térségeken belül is jelentősen változott a lehullott csapadék mennyisége és intenzitása. A városra átlagosan 70–90 mm eső hullott és ennek közel fele, több mint 40 mm, a csapadékhullás első órájában, reggel 3.00 és 4.00 óra között esett. Különösen intenzív volt a csapadékhullás fél 4 és 4.00 óra között, ekkor voltak olyan öt perces időtartamok, amikor a lehullott mennyiség meghaladta az 5 millimétert. (1 milliméter csapadék = a földfelszín 1 négyzetméterén 1 liter vizet jelent.) Ekkor a csapadékintenzitás meghaladta a 140 mm/órás értéket. Tehát, ha így esett volna egy óráig, akkor 140 liter víz jutott volna egy négyzetméterre. Az első csapadékos órában lehullott mennyiség a veszprémi önkormányzat éghajlati állomásának adatai alapján 41,4 mm volt, míg a második órában további 25,5 mm esett. Az első két órában az augusztusra jellemző sokévi átlagnak megfelelő mennyiség hullott a városra és környékére. Ehhez esett a következő órákban további 24,6 mm, így összességében mintegy másfél hónapnak megfelelő csapadék

hullott le rövid néhány óra alatt. A városi éghajlati állomás (Harmat utca, közismerten Szikla-tető) adatai szerint (hajnali 3.00 óra és reggel 9.00 óra között) 91,5 mm esett, ami négyzetméterenként 91,5 liter víznek megfelelő mennyiség.⁴ A felhőszerkezetekben tovább változott a belvárosban épülő közlekedési csomópont, a város határában épült kerékpáros alagútban pedig sártenger alakult ki. Augusztus sem tartozott a szeles hónapok közé. Az átlagos szélesség 2,6 m/sec-nak adódott, a legerősebb széllekedést 9-én éjszaka jegyeztük fel 72 km/órás értékkel.

SEPTEMBER kissé mérsékelte a nyári hőtöbbletet, középhőmérséklete 14,6°C-nak adódott és ez 0,7°C-kal alacsonyabb a sokévi átlagnál. A hónap átlag körüli napi középhőmérsékletekkel indult, 5-től 8-ig nyáriasan meleg napjaink voltak 25°C feletti délutáni csúcshőmérsékletekkel, majd 9-étől a hónap végéig, két rövidebb időszaktól eltekintve, normál alatti értékek jellemezték. A legnagyobb negatív eltérések 13-án, 17–19-én és a hónap utolsó napjaiban jelentkeztek. Ezekre a napokon 3–4°C-kal volt hidegebb az átlagosnál, a napi középhőmérsékletek 12°C alatt maradtak. Aki tehette befűtött, a társasházi lakásokban sokfelé bekapcsolták a távfűtést. 28-án reggelre 5°C közelébe süllyedt a hőmérő higanyszála, 29-én és 30-án a délutáni csúcserő 12°C közelében alakult. Az időjárás változékonyságát jellemezte a sok felhő és viszonylag kevés napsütés. 15 csapadékos nap volt, ennek ellenére a havi csapadékösszeg a sokévi átlag alatt maradt. Jelentősebb mennyiségű (legalább 5 mm) csapadék hullott 9-én, 17-én és 30-án. A havi átlagos szélesség értéke 3,2 m/sec-nak adódott, 5 viharos napot jegyeztünk fel, a legerősebb széllekedést 23-án fordult elő 83 km/órás értékkel.

OKTÓBER elején fáztunk. 10-éig a napi középhőmérsékletek jóval a sokévi átlag alatt maradtak. 4-én volt a leghidegebb, reggelre –2,4°C-ig csökkent a hőmérséklet és a délutáni csúc 10,0°C-on tetőzött, a napi közép 8,7°C-kal múlta alul az ilyenkor szokásos értéket. 10-től egy rövid melegebb periódus következett, majd a 16–19-e közötti átlagos időszakot követően a hónap utolsó harmada jóval a normálnál magasabb hőmérsékleteket hozott. Országos átlagban (és Veszprémben is) a legmelegebb 23-án volt, ekkor a délutáni csúcshőmérséklet 23°C közelébe emelkedett és a napi középérték közel 10 fokkal haladta meg az időszakra jellemző értéket. Októbert is az alacsony csapadékösszegek jellemezték, a kevesebb csapadék a Dunántúlon hullott. Veszprémben és környezetében 17–20 millimétert mértünk, ez nem éri el a szokásos mennyiség 40%-át. Két jelentősebb csapadékos nap volt, 11-én és 16-án. A hónap során négy viharos napot jegyeztünk fel, a legerősebb széllekedést 17-én fordult elő 72 km/órás értékkel. A havi átlagos szélesség 2,5 m/sec-nak adódott.

NOVEMBER az átlagosnál enyhébb és csapadékosabb volt, a havi középhőmérséklet 2°C-kal haladta meg az ilyenkor szokásos értéket. A napi középhőmérsékletek egészen 24-éig jóval a sokévi átlag fölött alakultak. A legmelegebb nap 3-a volt 12,3°C-os középhőmérséklettel és közel 20°C-os csúcshőmérséklettel. 24-éről 25-ére – egy ciklon hidegfrontjának hatásaként – erőteljes lehűlés következett be, a napi középhőmérséklet rövid idő alatt 5 fokkal csökkent. 26-án és 27-én téli időjá-

rás köszöntött bennünket, fagypont alatti napi középhőmérséklettel. A tél első támadásáról adott hírt a Napló november 26-án: „*A hőmérő higanyszála egész nap (25-én) nulla fok közelében állt, amit a kellemetlen, hűvös szélben még hidegebbnek éreztünk. A közlekedők sorsát az intenzív széllekedések, valamint a hóesés egyaránt megkeserítette, szerencsére egyikből sem érkezett kiadósan. Veszprém megyében nem okozott gondot a beköszöntött télies időjárás. Elsősorban a Bakony magasabban fekvő helyein (Zirc, Bakonybél) volt napközben intenzívebb havazás.*” – írta a megyei napilap. A közútkezelő munkagépei folyamatosan kint voltak a megye útjain, megelőző jelleggel síkosság-mentesítést végeztek. Számottevő havat nem, de esőt bőven hozott a november. 17 csapadékos napon közel 130 mm eső esett, ez 80%-kal haladja meg a szokásos mennyiséget. November 23-a és 24-e volt a legcsapadékosabb, mindkét napon az esőmennyiség meghaladta a 20 mm-t. A hónap átlagos szélesebsége 3,3 m/sec-nak adódott, négy viharos nap volt, a legerősebb széllelkést 76 km/órás értékkel 25-én jegyeztük fel. Ezen a napon az átlagos szélesebség 9,1 m/sec-nak, a széllekedések átlaga pedig 18 m/sec-nak adódott.

DECEMBER is az átlagnál melegebbnek bizonyult, a hónap középhőmérséklete 1,4°C-kal haladta meg a sokévi átlagot. A hónap első napjaira zömmel az átlag alatti értékek voltak a jellemzőek. A leghidegebb napon: 4-én –6,9°C-ig hűlt a levegő és a napi középérték is 4°C-kal az átlag alatt maradt. 5-étől felmelegedés kezdődött, amely 10-én fordult át átmeneti lehülésbe. A megszokottnál hűvösebb periódus 11-től 22-ig tartott, majd ezt követően erős felmelegedés kezdődött, amely kitartott egészen a hónap végéig. Térségünkben a legmelegebb napon (december 25-én) a napi középhőmérséklet 8,1°C-nak adódott, a reggeli minimum +4,5°C; a délutáni maximum pedig 11,5°C volt. December a rendkívül alacsony csapadékmennyiségének (a repülőtéri állomáson: 7,5 mm esett) köszönhetően az 1901 óta vizsgált rangsorban (országosan) az előkelő 2. helyet foglalja el, ettől kevesebb decemberi csapadék 1972-ben fordult elő. Az öt csapadékos nap mellett 13 ködös napot jegyeztünk fel, gyakori ónos ködszitalással, ami sokszor gondot okozott a közlekedőknek. De gondot okozott a 7-én hajnalban lehullott csekély mennyiségű hó is, ugyanis a VKSZ Zrt.-nél (szombat reggel lévén) nem készültek fel a fogadására. „*Délutánra, és nem hajnalra jelezték a havazást – reagált a hóügyelet vezetője arra a kérdésre, miért bénult meg szombat reggelre a közlekedés a város nagy részén. – Teljes volt a káosz.*” – írta a Napló december 9-én. A megyei közútkezelő szerint a megyében szombat reggelre 1–3 cm hó hullott, szórást és síkosság mentesítést végeztek. Erős szél fújt, de a csekély hó miatt hóakadályok nem alakultak ki. A hónap során 7-én fújt a legerősebb szél 80 km/órás lökésekkel, összesen 4 viharos nap volt, a havi átlagos szélesebség 2,6 m/sec-nak adódott.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- VINCZE Enikő: A 2012/2013-as tél időjárása. Légkör, 58. évfolyam, 2013. 1.
RAJHONÁNÉ Nagy Andrea: 2013 tavaszának időjárása. Légkör, 58. évfolyam, 2013. 2.

Elmúlt évek időjárása. – 2013. http://www.met.hu/eghajlat/magyarorszag_eghajlata/
NAPLÓ – Veszprém megye napilapja, 69. évfolyam, aktuális számai.

JEGYZETEK

- ¹ A hónap legnagyobb csapadékösszegét: 139,4 mm; a Veszprém megyei Bakonybélben mérték.
- ² Nem Veszprém időjárásához tartozik, de meg kell említeni, hogy ebben az időben hullott le Nyugat-Európában és a Duna vízgyűjtő területén az a rengeteg csapadék, ami az eddig ismert legnagyobb árhullámot okozta és emberfeletti védekezésre készítette az országot. Volt olyan terület, ahol egy hét alatt 300 mm-t meghaladó eső esett.
- ³ A hőségriasztásnak három fokozata ismeretes. Az első fokozat a figyelmeztető jelzés, amely azt mutatja, hogy egy napig a napi középhőmérséklet eléri vagy meghaladja a 25°C-ot. A második fokozat a riasztás, amikor a középhőmérséklet várhatóan legalább három egymást követő napon eléri vagy meghaladja a 25°C-ot. A riasztás egyúttal azt is jelzi, hogy a magas napi átlaghőmérséklet olyan környezet-egészségügyi kockázatot jelent, amely indokolja az egészségügyi ellátórendszer és az önkormányzatok figyelmeztetését, a lakosság hőhullám alatti rendszeres tájékoztatását. A harmadik fokozat a hőségriadó, amikor a meteorológiai előrejelzések szerint a napi középhőmérséklet legalább három egymást követő napon várhatóan eléri a 27°C-ot. Ez a kánikulahelyzet a vonatkozó kormányrendelet szerint „rendkívüli időjárási helyzetnek” számít, amely rendkívüli intézkedések elrendelését is indokolhatja.
- ⁴ Ilyen, egy napi (néhány órai) csapadékmennyiség (felhőszakadás) általában 15–20 évenként fordul elő térségünkben. Legutóbb 1996. augusztus 3-án volt hasonló eset, akkor 78 milliméter csapadék zúdult a város déli részére. Ez volt az a nap, amikor a víz elárasztotta a Petőfi Színházat, a zeneiskola alagsorát, a múzeumot. Károk keletkeztek a Baláca utcában, az Almádi és Füredi úton is.

I. TÁBLÁZAT

2013		jan	feb	már	ápr	máj	jún	júl	aug	sze	okt	nov	dec	Év:
Havi középhőm. °C		-0,5	0,8	2,5	11,7	15,0	18,5	22,4	21,9	14,6	12,0	6,3	1,5	10,6
Abszolút maximum	°C	9,4	9,3	17,5	26,9	26,9	33,6	36,0	37,9	26,0	22,9	18,9	11,5	37,9
	nap	4.	1.	8.	30.	1.	20.	29.	8.	8.	23.	3.	25.	aug. 8.
Maximum átlag	°C	2,0	3,0	6,3	16,8	20,1	23,4	28,2	27,7	19,5	17,0	9,5	4,2	14,8
Abszolút minimum	°C	-11,2	-8,6	-8,8	-2,7	6,3	7,0	10,1	12,1	5,4	-2,4	-4,6	-6,9	-11,2
	nap	27.	11.	17.	8.	27.	1.	1.	16.	18.	4.	28.	4.	jan. 27.
Minimum átlag	°C	-3,0	-1,7	-1,4	5,8	10,1	13,3	16,0	15,8	10,1	7,6	3,5	-1,5	6,2
Nyári napok száma /max. ≥ 25°C/		0	0	0	3	2	13	28	19	1	0	0	0	66
Hőség napok száma /max. ≥ 30°C/		0	0	0	0	0	6	6	11	0	0	0	0	23
Forró napok száma /max. ≥ 35°C/		0	0	0	0	0	0	2	4	0	0	0	0	6
Fagyos napok száma /min. ≤ 0,0°C/		26	21	21	4	0	0	0	0	0	2	5	24	103
Téli napok száma /max. ≤ 0,0°C/		11	5	3	0	0	0	0	0	0	0	0	5	24
Zord napok száma /min. ≤ -10,0°C/		1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1

Hőmérsékleti adatok összesítése - Veszprém-repülőtér, 2013

(Adatforrás: Országos Meteorológiai Szolgálat)

II. TÁBLÁZAT

2013	Csapadék		Napok száma							Relatív nedvesség					
	Összeg (mm)	24 órai max. dátum	≥ 0,1	≥ 1,0	≥ 5,0	≥ 10,0	≥ 20,0	≥ 50,0	Hava- zás	Ziva- tarral	Kód	Átlag	24 órai min. dátum		
			mm csapadék											%	
jan	118,8	30,0	14.	19	13	7	4	2	0	12	0	12	86,5	63,1	31.
febr	92,0	22,3	23.	19	11	7	2	1	0	12	0	10	84,5	67,3	3.
márc	93,7	19,7	30.	17	10	6	0	0	0	11	0	5	77,6	59,6	5.
ápr	25,3	20,7	2.	5	3	1	1	1	0	2	0	1	64,5	45,6	26.
máj	71,8	16,1	17.	16	11	6	3	0	0	0	5	1	73,5	57,7	1.
jún	56,5	27,0	22.	10	7	2	2	1	0	0	6	0	72,3	59,5	19.
júl	13,0	7,6	5.	3	2	1	0	0	0	0	4	0	57,2	43,3	23.
aug	81,2	55,2	27.	10	6	3	2	1	1	0	4	0	57,6	40,7	8.
szept	34,6	14,3	29.	13	6	2	1	0	0	0	0	0	70,2	46,9	8.
okt	17,4	8,9	11.	9	4	1	0	0	0	0	1	6	75,2	54,3	3.
nov	117,1	31,5	23.	14	10	8	4	2	0	1	0	8	84,2	64,1	28.
dec	7,5	5,6	26.	5	2	1	0	0	0	3	0	13	84,8	64,7	25.
Év:	728,9	55,2	aug. 27.	140	85	45	19	8	1	41	20	56	74,0	41	aug. 8.

A csapadék- és nedvesség adatok összesítése - Veszprém-repülőtér, 2013
(Adatforrás: Országos Meteorológiai Szolgálat és a szerző feljegyzései)

III. TÁBLÁZAT

2013	Csapadék			Hőmérséklet (°C)				Szél			Relatív nedvesség				
	Összeg (mm)	24 órai max.		Átlag	Havi max.	nap	Havi min.	nap	Átlag (m/sec)	Lökés		Átlag	24 órai min. %		
		nap	nap							(km/h)	nap				
jan	96,3	36,6	14	0,6	11,4	31	-9,6	27	2,4	22,0	79,2	31	82,7	58	31
febr	97,1	29,7	23	2,0	10,8	1	-5,3	11	2,4	21,4	77,0	3	79,6	64	1
márc	96,1	21,2	31	3,4	18,2	8	-9,2	17	2,7	25,0	90,0	15	74,1	62	22
ápr	29,4	19,4	2	12,2	28,6	30	-0,4	8	2,5	14,6	52,6	13	62,1	43	26
máj	65,5	12,7	17	15,6	29,5	1	7,6	15	2,6	18,0	64,8	13	66,9	52	1
jún	43,1	19,7	24	19,2	35,0	20	8,3	2	2,7	16,6	59,8	30	65,6	53	29
júl	5,9	3,2	19	23,3	37,4	29	10,7	2	2,3	16,6	59,8	30	51,5	40	23
aug	99,6	91,5	28	22,4	39,6	8	10,7	16	2,0	15,2	54,7	9	54,3	40	3
szept	35,1	9,2	30	15,0	26,8	8	5,2	28	2,3	20,8	74,9	23	67,6	49	8
okt	17,0	7,5	16	12,4	23,7	23	-2,3	5	1,6	16,2	58,3	16	72,3	60	3
nov	129,2	26,6	23	7,3	19,1	3	-2,5	28	2,2	18,6	67,0	25	79,6	64	28
dec	8,5	3,3	27	2,6	12,0	25	-6,3	4	1,8	23,6	85,0	7	81,4	65	25
Év:	722,9	91,5	aug. 28.	11,3	39,6	08. 8.	-9,6	01. 27.	2,3	25,0	90	03. 15	69,8	39,8	07. 23.

Éghajlati adatok összesítése - Veszprém, 2013

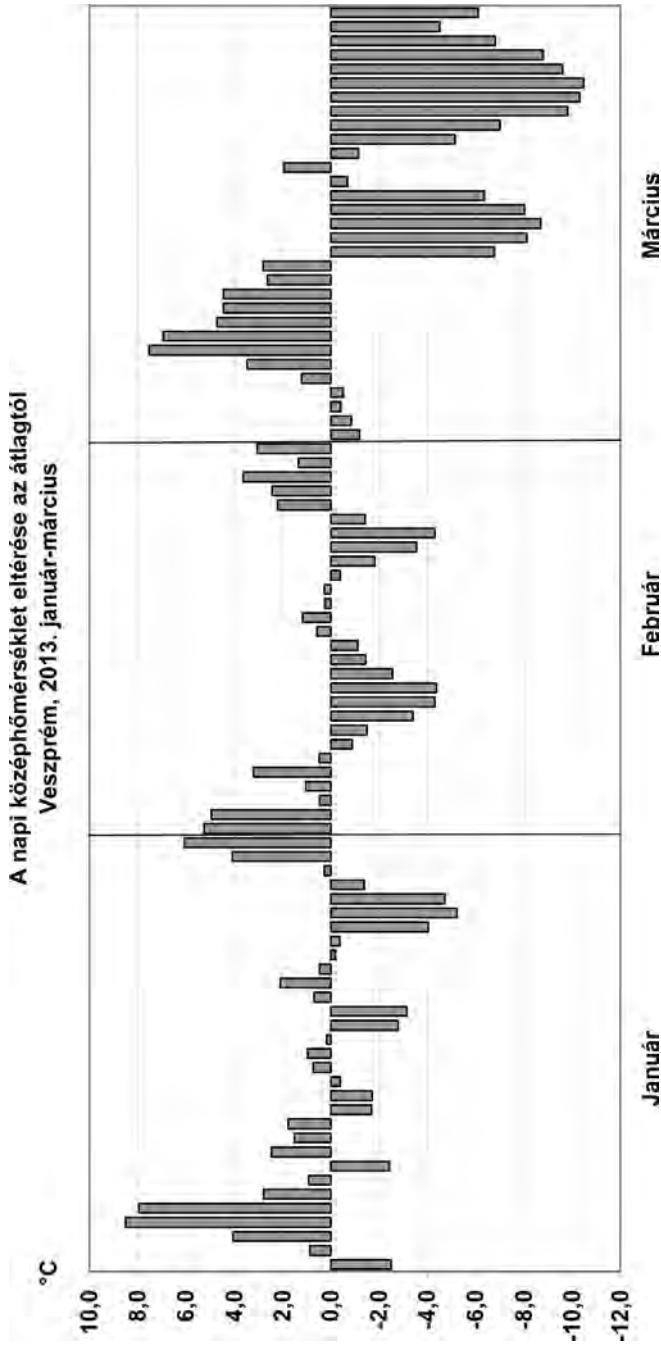
(Adatforrás: Veszprém MJV éghajlati állomása, Harmat utca)

IV. TÁBLÁZAT

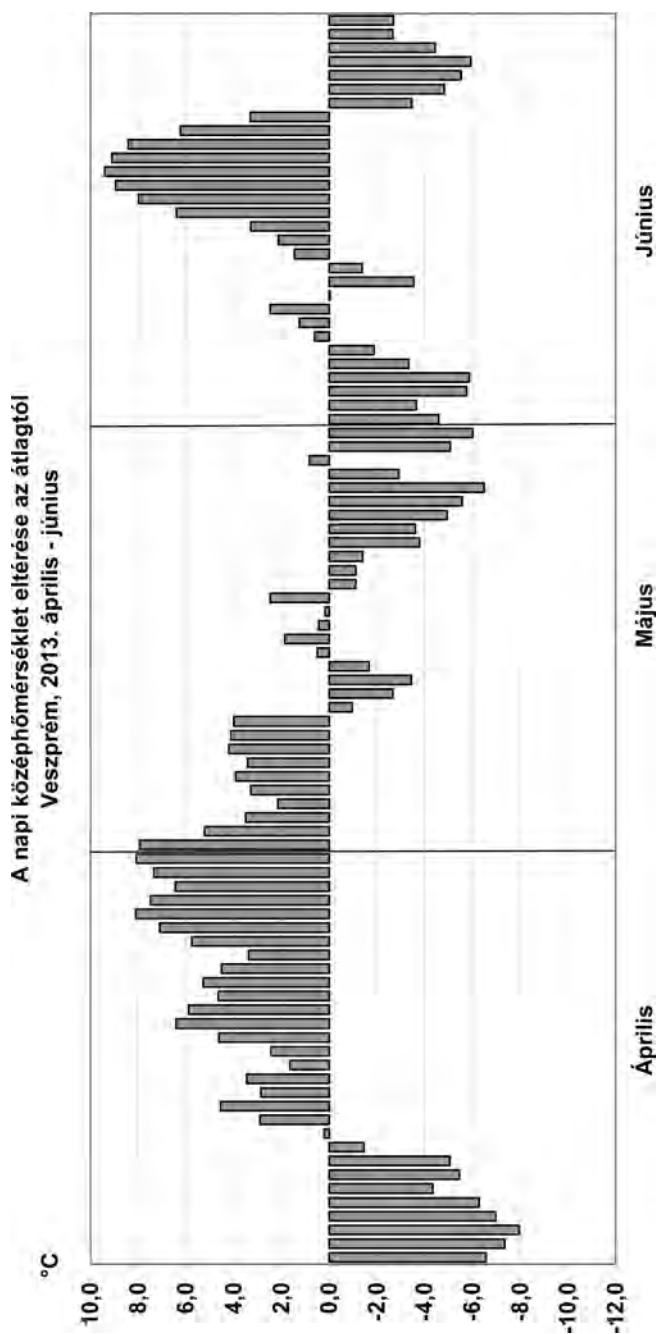
2013	N	NNE	ENE	E	ESE	SSE	S	SSW	WSW	W	WNW	NW	CALM	Összes	C %
Január	116	37	38	51	39	11	31	23	47	32	89	167	63	744	8,5
Február	158	17	25	56	23	20	33	32	35	24	49	166	34	672	5,1
Március	119	19	29	64	51	76	45	26	26	26	49	179	35	744	4,7
Április	64	23	26	47	19	57	65	96	61	23	53	141	45	720	6,3
Május	95	21	22	31	57	78	49	66	37	22	65	170	31	744	4,2
Június	112	19	3	8	5	36	54	46	18	20	61	287	51	720	7,1
Július	160	50	18	14	20	45	62	20	8	23	93	169	62	744	8,3
Augusztus	158	29	30	20	38	83	53	15	7	3	43	188	77	744	10,3
Szeptember	60	20	29	17	20	38	37	24	36	49	131	204	55	720	7,6
Október	79	27	20	35	67	86	57	65	40	35	40	108	85	744	11,4
November	91	26	71	57	29	49	56	47	29	32	45	133	55	720	7,6
December	79	12	34	47	70	102	63	29	38	35	54	106	75	744	10,1
Összeg:	1291	300	345	447	438	681	605	489	382	324	772	2018	668	8760	7,6
Rel. %	14,7	3,4	3,9	5,1	5,0	7,8	6,9	5,6	4,4	3,7	8,8	23,0	7,6		

Szélirányok és a szélcsend (calm) gyakorisága - Veszprém-repülőtér, 2013

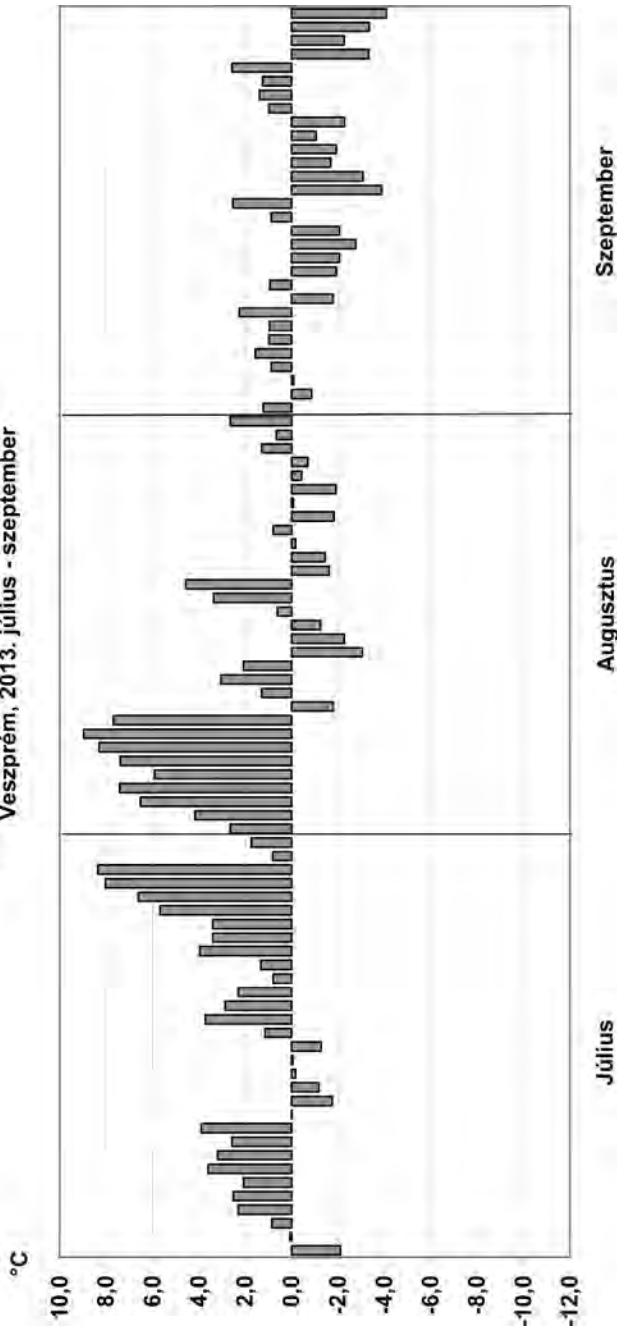
(Adatforrás: Országos Meteorológiai Szolgálat)

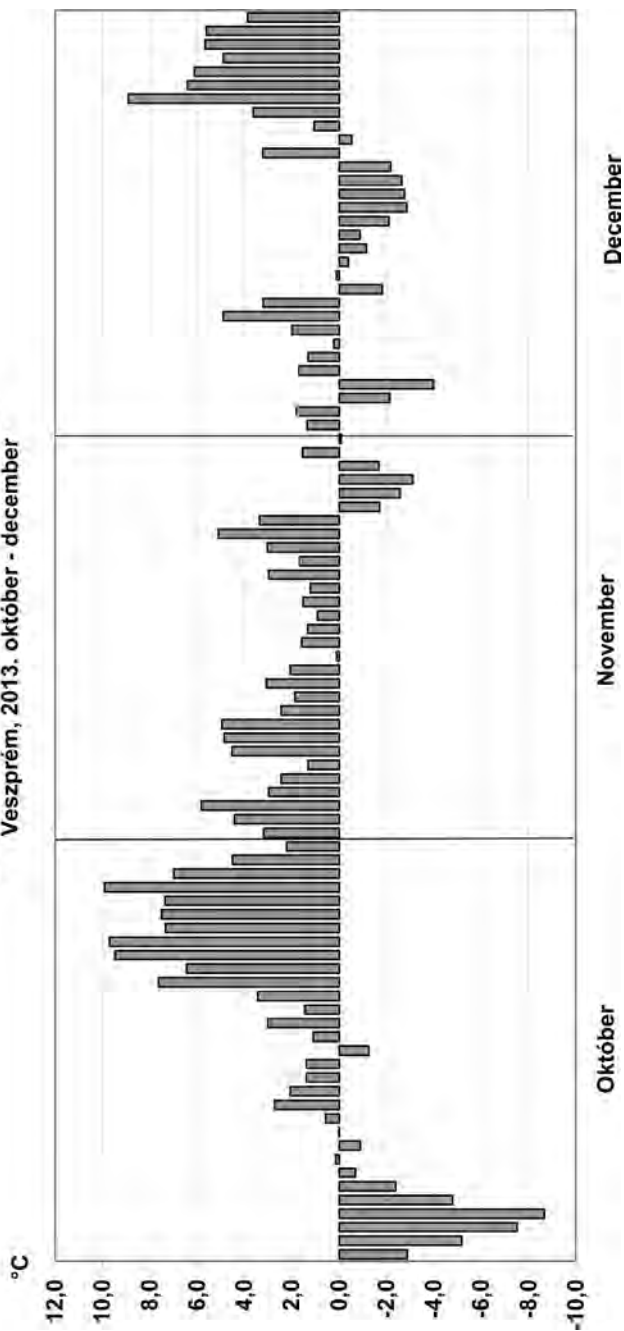

A napi középhőmérséklet eltérése az átlagtól
Veszprém, 2013. július - szeptember

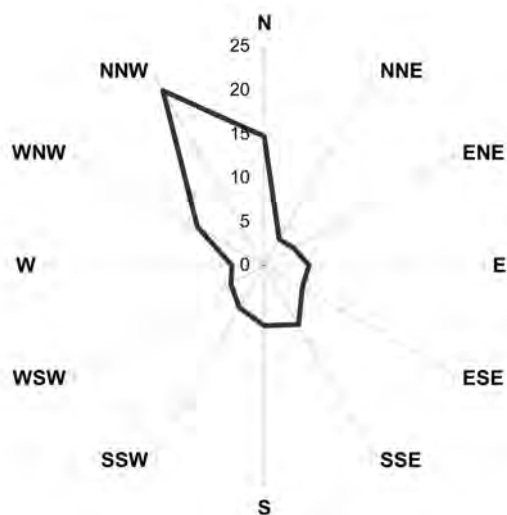
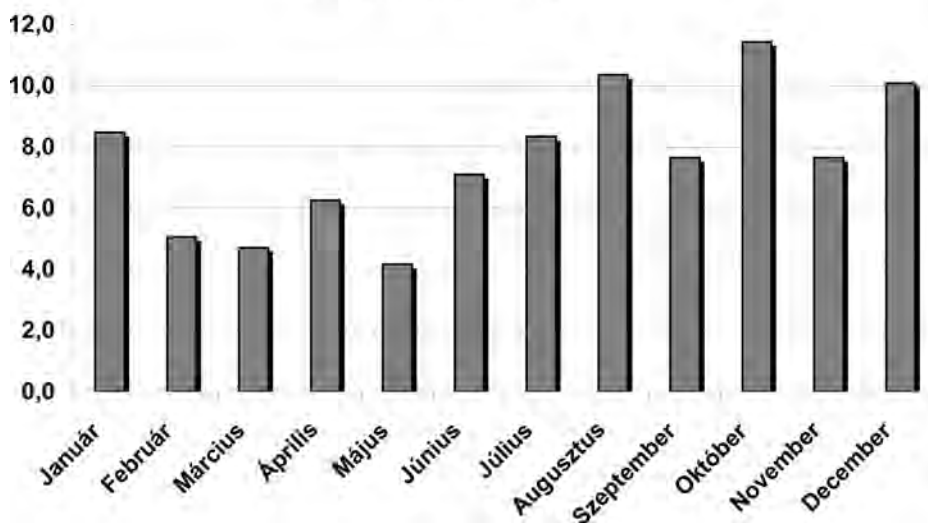

A napi középhőmérséklet eltérése az átlagtól
Veszprém, 2013. október - december

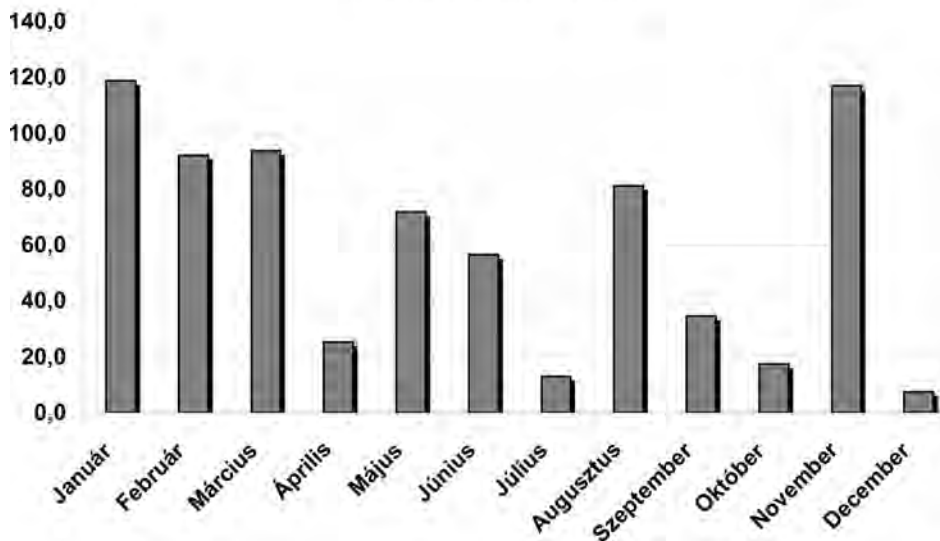

Veszprém-repülőtér, 2013

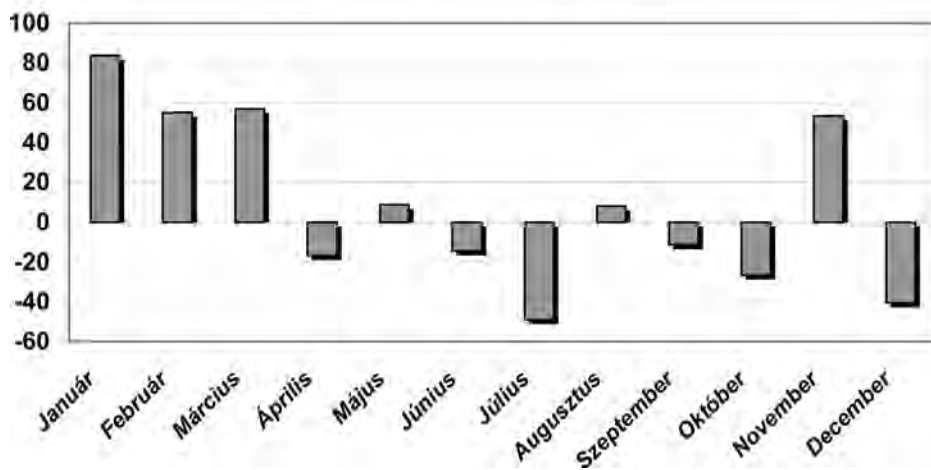
Szélcsend: 7,6%

Szélcsend gyakorisága (%)
Veszprém-repülőtér, 2013

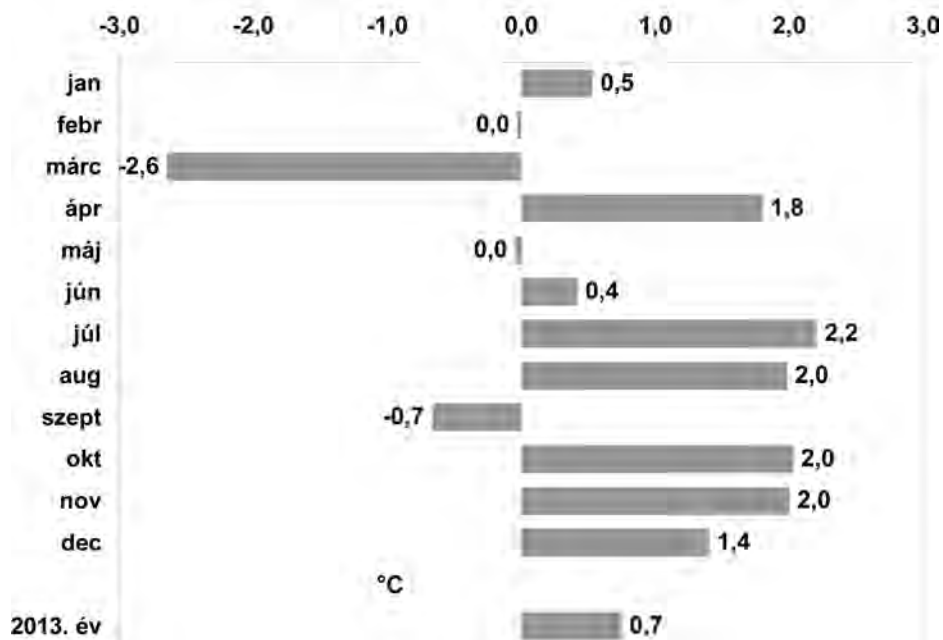
Havi csapadékösszegek (mm)
Veszprém-repülőtér, 2013

Csapadék többlet, illetve hiány az egyes hónapokban (mm)
Veszprém-repülőtér, 2013

A havi középhőmérsékletek eltérése a sokévi átlagtól Veszprém, 2013

A veszprémi Cserhát városrész a 19. század közepén

NAGY BALÁZS VINCE

VESZPRÉM VÁROS TÖRTÉNETI KUTATÁSÁBAN MEGHATÁROZÓ FORRÁSOK a városról készült összeírások. Az összeírások tanulmányozásából, feldolgozásából fontos történeti demográfiai, társadalmi, felekezeti, háztartás- és családstruktúrákat kapunk a város múltjáról. Ezek a pillanatfelvételek – amelyeket az összeírások rögzítenek – olyan fontos adatokat közölnek számunkra, amelyek nélkül nehéz lenne a kiválasztott közösséget egészében és komplex módon vizsgálni. Az összeírások adatai nem csupán száraz számok, bejegyzések sorozatai. Ezek az adatok életre kelnek, megelevenednek, mert emberekhez, családokhoz, személyes történetekhez kapcsolódnak. Az összeírás rubrikáiba feljegyzett adatok a város hétköznapjaiba, fejlődésébe és változásába engednek bepillantani.

Veszprém egy központi, a várost karakterében meghatározó területét, a Cserhát városrészt, annak társadalmát, háztartás- és családstruktúráját szeretném bemutatni három forrás segítségével tanulmányomban.

A vizsgált források szerkezeti felépítése

A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltárában megtalálható három, a 19. század közepéről származó forrást használtam fel kutatásaimhoz, amelyek adataiban jól kiegészítik egymást, és a vizsgált városrész társadalmáról specifikus képet is adnak számunkra. Az első forrás *Veszprém város 1849. évi népösszeírása*¹, a második a *Veszprémi Nemzeti Őrsereg (Nemzetőrség) összeírása 1848.*², a harmadik forrás pedig *A veszprémi zsidóösszeírás (1848. június 12.)*³.

Az első felhasznált forrásom az 1849-ben Veszprémről készített népösszeírás. Az összeírás rovatai a következő adatokat tartalmazzák: 1. Adókerületek száma⁴ 2. Adókerületen belül a ház sorszáma⁵ 3. A házbirtokos vagy zsellér neve 4. Gyermekek száma 5. Veszprémi segédek száma 6. Vidéki segédek száma 7. Veszprémi inasok száma 8. Vidéki inasok és tanulók száma 9. A cselédek száma 10. A ház becsértéke (pengőforintban) 11. A személy foglalkozása 12. A római katolikusok száma 13. A reformátusok száma 14. Az evangélikusok száma 15. A görögök, tehát a görög keletiek száma 16. A zsidók száma 17. A lélekszám összesen.

A Veszprémi Nemzeti Őrsereg összeírásának rovatai a következők: 1. Tisztsége (közvitész, tizedes, káplár, hadnagy, kapitány) 2. Neve (vezetéknev, keresztnév) 3. Lakása-városrész neve (Vár, Piacz, Belváros, Vásárállás, Cserhát

stb.) 4. Utca neve (az utca neve házszám nélkül szerepel) 5. Életkora 6. Polgári állása (foglalkozása) 7. Tehetetlen (kihagyandó, köszvényes, beteges, sánta, vérhányós, mellbeteg stb.) 8. Észrevételek.

A veszprémi zsidóösszeírás rovatai: 1. Családi viszonyok (családfő, neje, fia, lánya, segéd, tanítvány, szolga) 2. Neve (vezetéknév, keresztnév) 3. Születési helye (ország) 4. Születési helye (község) 5. Ha külföldi, van-e letelepedési engedélye 6. Ha nincs letelepedési engedélye, mióta lakik Magyarországon 7. Ha nincs letelepedési engedélye, mióta lakik a községben 8. Kereset módja (foglalkozása) 9. Magaviselete (jeles, jó, jámbor, tisztességes, becsületes, erkölcsös, iparkodó, sok rosszasaágért megrovatott, tisztességes viseletű) 10. Észrevételek.

Az 1849. évi veszprémi népösszeírás adja a legteljesebb képet a város lakosságáról, háztartás- és családstruktúrájáról, vagyoni és vallási megoszlásáról. A Veszprémi Nemzeti Őrsereg összeírásának segítségével a városrészt, illetve utcát is be lehet azonosítani, ahol a családok laktak. A város által elrendelt veszprémi zsidóösszeírás specifikus képet ad három adókerület lakosságáról (Cserhát városrész), ahol többségében izraelita vallásúak éltek. Ez az összeírás lélekösszeírás, amely háztartásonként írta össze a teljes zsidó lakosságot, név, életkor és foglalkozás szerint. Az összeírás különlegessége, hogy az összeírtak születési helyét is beírták, illetve magaviseletükről is készítettek bejegyzést.

A város kerületi felosztása, társadalma az 1849. évi veszprémi népösszeírás alapján⁶

Veszprém lakói a püspök és a székeskáptalan joghatósága alá tartoztak. A püspök és a káptalan területileg felosztotta egymás között a várost. Az 1–7. adókerület (poléta) a püspöki városrész házait foglalta magában, ahol a város lakosságának közel 60%-a élt. A 8–12. adókerület területe a káptalani városrészt jelölte. A lakosság közel 40%-a élt a káptalan területén.

Az 1. kerülethez a veszprémi vár, piactér és az abból a későbbi megyeházához vezető utca tartozott. A püspöki városrész központi kerülete az 1. kerület volt. Veszprém egyházmegyei és vármegyei igazgatási központ jellege miatt ebben a kerületben egyházi személyek, kereskedők, vármegyei tisztviselők, értelmiségiek laktak. A veszprémi püspök, a káptalan, a kanonokok és a szerzetesek a veszprémi barokk várban éltek. A várból vezető, üzletekkel teli utcában kereskedők, értelmiségiek, vármegyei tisztviselők házaik voltak.

A 2–4. kerület a mai sétáló utca környékét jelölte.⁷ Ezen a területen kereskedők és főleg iparosok éltek, a sétáló utcától távolodva, a mellékutcákban haladva, az összeírók egyre szegényebbeket vehettek számba.

Az 5. kerület a sétáló utca északi oldalán helyezkedett el, magába foglalta a Búzapiac teret. Ez volt a város üzleti negyede, ahol sok kereskedő élt. A zsidó közösség nagy része is itt telepedett le. Az 5. kerületet a zsidóság központjának lehet nevezni, itt volt a piac, a zsinagóga és a városi kórház is.

A 6. kerület a Püspökkert környéke volt, a 7. kerület a Jeruzsálemhegy területét jelölte, ahol sok iparból élő és ismeretlen foglalkozású, szerény jövedelmű család élt.

A káptalani városrészhez tartozó 8. kerület a vár alatti Hosszú utcát jelentette. A káptalani városrészben ez volt az egyetlen városias jellegű, jómódú kerület. A 9–12. kerületben sok iparból élő, és ismeretlen foglalkozású, szerény jövedelmű család lakott.

Veszprém lakosságának felekezeti átrendeződése a 18–19. században

Veszprém a 17. század végén még többségében protestáns felekezetű város volt. A 18. századi katolikus megújulás és ellenreformáció hatására a város földesurai – a veszprémi püspök és a káptalan – minden eszközzel felléptek a lakosság rekatolizálása érdekében. A katolikus egyház a várban a 18. század első felében visszazerezte a protestánsok által elfoglalt épületeket, és megpróbálta kiszorítani a protestánsokat nem csak a vár területéről, hanem a városból is. A katolikus egyház fő célja a protestánsok katolikus hitre való visszatérítése volt. A 18. század közepén, Padányi Bíró Márton veszprémi püspök működésének hatására katolikus többségű püspöki székhely lett Veszprém. A katolikus egyház erejét az is bizonyítja, hogy 1849-ben már a város lakóinak közel kétharmada római katolikus vallásúnak vallotta magát. Ez alapján a reformátusok számaránya az 1757. évi adatokhoz képest drasztikusan csökkent, míg az izraelita vallásúak száma erőteljesen nőtt.

A 19. századi Veszprém egyik számarányában legnagyobb növekedést felmutató felekezeti közössége a zsidó közösség volt. Esterházy Imre püspöksége idején (1723–1725) érkezhettek az első betelepülő zsidó családok Veszprémbe. Veszprém város levéltárának indexében található egy házlevél, amely arról szól, hogy 1726. április 27-én egy Löbl Salamon nevű veszprémi zsidó Tislér Mihályné Kun Anna veszprémi várban található kőházát 100 forintért vásárolta meg. Az 1735. évi zsidó-összeírás adatai szerint Veszprémben három zsidó család élt. Ebben az összeírásban két Löbl családot írtak fel, nevezetesen az Esterházy uradalomról ideköltözött Jakob Löblt, Salamon Löbl özvegyét, Rosina Herzlt és a Morvaországból érkezett Mihály Sámuelet. A három zsidó családban 1736-ban már 16 személy élt, akik a püspök joghatósága alatt álltak.⁸

Az 1750-ben megalakult veszprémi izraelita hitközség központja a Buhim-völgyben, a Séd patak partján volt. Itt volt az imaházuk, vágóhidjuk és a rituális fürdőjük is. A hitközség megalakulásakor 10–12 zsidó család élhetett Veszprémben. 1770-ben is csak 13 zsidó család szerepel az akkori zsidóösszeírásban, illetve 1781-ben a chevra könyv mindössze 36 tagról ad számot. Az 1800-as évektől kezdve a zsidóság száma erőteljes növekedésnek indult. Az 1800-ban kiállított portio-kimutatásban⁹ még csak 29 fizetőképese személy szerepel, az 1809. évi listán, amely a püspöknek, mint földesúrnak fizetett Schutzgeld¹⁰ kivetését tartalmazza, már 49 személy van feljegyezve. Az 1811. évi hasonló listán pedig már 60 zsidó személyt sorolnak fel.¹¹

1. Veszprém legnagyobb számú felekezeteinek változásai

Év	Római katolikus	Református	Izraelita
1757	67,4%	28,9%	1,4%
1818	73%	17,5%	6,7%
1849	73,9%	13,4%	10,2%

A vallási felekezetek megoszlása a városrészekben a 19. század közepén

A város legtöbb kerületében a katolikusok voltak abszolút többségben. Kivételt jelentett a 3. és az 5. kerület, ahol csak relatív többségük volt. A 3. és az 5. kerületben a reformátusok és az evangélikusok arányaiban nézve erőteljesen jelen voltak. Ami mégis meghatározta ennek a két kerületnek az arculatát, az a nagyszámú zsidó lakosság volt. A zsidó közösség több mint fele élt ebben a két kerületben. A 7. kerület a reformátusok központja volt a református templommal, itt élt a református közösség közel egynegyede. A görög keleti közösség több mint kétharmada pedig az 1. és 3. kerületben lakott. A püspöki városrészhez tartozó kerületek (1–7. kerület) felekezetiileg színes társadalmat mutatnak, amelyből az is kiténik, hogy a város vallási térképét kerületekre is le lehet bontani. A káptalani városrészben (8–12. kerület) a katolikusok adták a lakosság döntő többségét (87,4 százalék).

2. A Cserhát városrész felekezeti megoszlása az adókerületek szintjén a 19. század közepén

Adókerület	R. katolikus	Református	Evangélikus	Görög keleti	Izraelita	Összesen
3. kerület	47,9% (488 fő)	20,6% (209 fő)	3,7% (38 fő)	0,5% (5 fő)	27,3% (278 fő)	100% (1018 fő)
4. kerület	62,4% (434 fő)	16,1% (112 fő)	0,9% (6 fő)	0,1% (1 fő)	20,5% (143 fő)	100% (696 fő)
5. kerület	44,8% (390 fő)	17,5% (151 fő)	2,9% (26 fő)	0,1% (1 fő)	34,7% (302 fő)	100% (870 fő)

Házak és lakások száma és aránya Veszprémben

Veszprémben a 19. század közepén 1.522 háztartásban 10.324 személy élt. Ez háztartásonként 6,8 főt jelent. A legtöbb lakásos házak az 5. kerületben voltak, ahol sok zsidó bérlő lakott. A legkevesebb lakás a leggazdagabb negyedben, az 1. kerületben volt, még a nagyon szegény kerületek is megelőzik.

Ennek három fő oka volt. Az első, hogy az 1. kerületben sok egyházi tulajdonban lévő épület volt, amelyekben az egyházi előljárók egyedül, igaz sok cseléddel éltek, de ezeket a házakat és a szerzetesrendeket is az összeírók egyetlen háztartásnak tekintették. A második ok, hogy a várból levezető üzletekkel teli utcában sok ház földszintjét az üzlethelyiségek foglalták el, amelyeket nem lehetett lakásként bére adni. A harmadik ok pedig az volt, hogy a jómódú kereskedők, hivatalnokok, értelmiségiek, nem is voltak rákényszerülve megélhetési okokból a házaik bérbeadására, nem úgy, mint a szegény kerületekben élők, akik között sok az ismeretlen foglalkozású, főleg nő, özvegyasszony, akik a házaikban több bérlőt is tartottak, mert egyik megélhetési forrásuk a házuk egy részének a bérbeadása volt. Veszprémben a házak négyötödében egy vagy két lakás volt mindössze.¹²

Háztartás- és családszerkezet a város kerületeiben

A szegény családokban arányaiban nézve kevesebb gyermek élt, mint a gazdagokban, de a vagyoni-jövedelmi különbségek csak kis részben okozhatták ezt, és nem is biztos, hogy a jómódú családokban több gyermek született. Az összeírás módszeréből ugyanis az következik, hogy a szolgálatban álló gyermekek hiányoztak azokból a szegény háztartásokból, amelyek kibocsátották a szolgálati személyeket, elsősorban a cselédeket, míg a gazdag kerületek befogadták őket, emiatt is alacsonyabb a gyermekek száma a szegény kerületekben élő családokban, tehát nem feltétlenül arról van szó, hogy a termékenységi mutatók kedvezőtlenebbek voltak.

A gyermekes családokban a gyermekek számát illetően az átlagmutató 2,3 fő volt. Ettől a számtól jelentős eltérés is kimutatható volt a felekezeti alapon vizsgált családoknál. A zsidó családoknál ez a mutató felfelé, a reformátusoknál lefelé tért el. A zsidó családokban 3,1 gyermek esett egy családra, ez jóval az átlag feletti értéknek felel meg, ugyanakkor a református családokban ez a szám 1,8 volt, ami átlag alatti értéket mutat. A református családokat vizsgálva, az egy tömbben élő reformátusoknál az egy családra jutó gyermekszám átlag feletti eredményt hozott. A 7. kerületben, egy tömbben élő református családokban átlag feletti, 2,4 gyermek élt családonként. A városban szétszórtan élő, sok egyedül álló református alakította ezt a mutatót kedvezőtlen irányba.¹³

A kerületekben élők vagyoni különbségei

Az összeírás adatai közül különösen a házak becsértéke és a szolgálati személyzet aránya tükrözi jól a jövedelmi, vagyoni viszonyokat egy városi társadalmon belül, de a házak lakóinak száma, a lakások lélekszáma is követi azt. Megállapítható, hogy a püspöki városrész minden téren messze megelőzte a káptalani városrészt. A káptalani városrészben a házak alacsony becsértéke a lakók szegénységére utal.

Az egy háztartásban lakók száma szerinti vizsgálat alapján az 1. és az 5. kerület arányszáma a legmagasabb. Ebben a kettő módosabb és kiemelt városi kerületben egy háztartásban 6–10 fő vagy akár több személy is élhetett. Az 1. kerület egyházi rezidenciái, rendházai, illetve gazdagabb városi tisztségviselők és kereskedők háztartásai adták az alapot a nagyobb háztartásokhoz, az 5. kerületben pedig a zsidó közösség jelenléte volt meghatározó, egy-egy háztartásban megtalálható több bérlős háztartásszerkezettel. A 2–4. kerületek háztartásaiban 1–5 vagy 6–10 személy lakott. Ezekben a kerületekben élők legnagyobb számban iparosok és kereskedők, szegényebb családok voltak, kevesebb szolgáló személyzettel. A 6–12. kerület háztartásaiban lakók száma a 2–4. kerület számaihoz hasonlóan 1–5 fő vagy 6–10 fő között volt.¹⁴

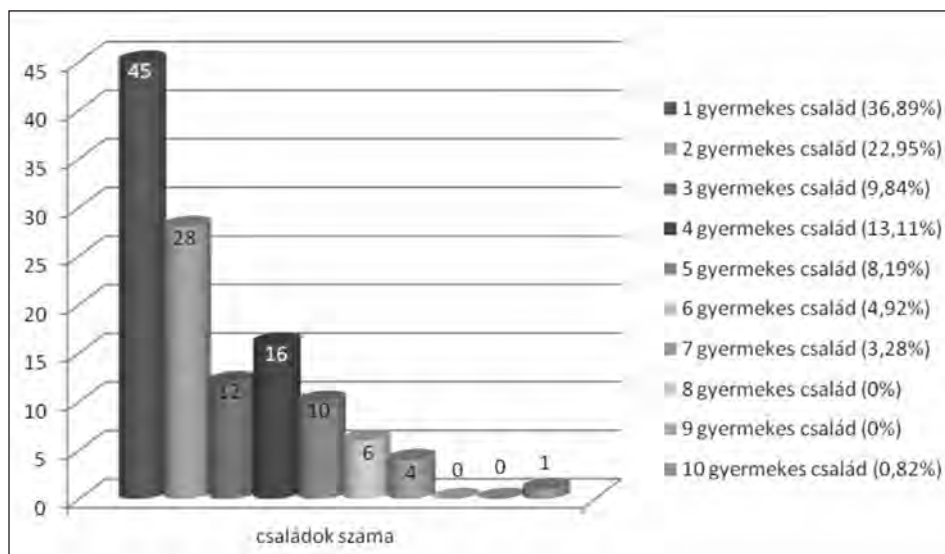
A háztartásokban illetve családokban szolgáló személyek száma rámutat a háztartások vagyoni helyzetére, a jómódú gazdagabb, illetve szegényebb háztartások kerületi megoszlására is. Veszprém népességének 14,5 százaléka volt szolgáló személy. A püspöki városrész kerületeiben a szolgáló személyek százalékos aránya 18%, a káptalani városrészben csupán 9%. Az 1. kerület kiemelkedik a szolgáló személyzettel rendelkező háztartások területén, sőt a szolgáló személyek számában is. A város központi, várat is magába foglaló 1. kerületében a szolgáló személyek aránya 36%. A 2., 3., 5. és 8. kerületekben ez az arányszám 16–25 %, ezekben a kerületekben nagyobb arányban találunk jómódú háztartásokat. A 4., 6., 7., 9–12. kerületekben, ahol a város szegényebb háztartásait találjuk a legalacsonyabb, 3–11% a szolgáló személyzet aránya.¹⁵

Az 5. kerület (Cserhát) háztartás- és családszerkezete, társadalma, felekezeti megoszlása

Veszprém város 5. adókerületét azért emeltem ki, mert a Cserhát városrész egy meghatározó és egyedi kerületéről van szó. Központi jellegéből adódóan itt volt a piac, a megyei kaszárnya, a városi kórház, és a postamester is itt lakott. Az 5. kerület meghatározó arculatát mégis a zsidó közösség adta. Ez a kerületet volt – mai szóhasználatlaltal élve – a város üzleti negyede, kereskedelmi központja.

Az 5. kerület háztartásszerkezetében 127 nukleáris családot (családfő és feleség) találunk. A családokban 325 gyermeket írtak össze. A családonként előforduló gyermekszám 1,6 fő. A gyermekek számának családonkénti eloszlásában az egy- illetve kétgyermekes családok aránya elérte a közel 60%-ot. Kiemelkedik még a négygyermekes családok több mint 13%-os aránymutatója.

3. Gyermekek száma családonként (1849. évi népszéíráás, 5. adókerület)

A háztartásokban 28 fő segédet, 20 fő inast, és 168 cselédet írtak össze. A házak becsértékét vizsgálva megállapítható, hogy jómódú, tehetős családok által lakott kerület volt. A házak átlag becsértéke elérte ebben a kerületben a 7.230 pengőforintot. A legdrágább becsértékű házak tulajdonosai között voltak: Palletta György (30.000 pft.), Hagenauer Mihály, kocsmáros (25.000 pft.), Cseresnyés István, főszolgabíró (20.000 pft.), Kopácsy József (20.000 pft.), Veisz József, kereskedő (20.000 pft.), Márton József, mérnök (20.000 pft.).

Az 5. kerület társadalma sokszínű volt, de alapvetően kereskedők és jómódú középosztálybeli polgárok lakták ezt a városrészt. A foglalkozások alapján találunk itt főszolgabírót, postamestert, zsidó hitközségi vezetőt, evangélikus tiszteletest, ügyvédet, mérnököt, orvost, hajdút, sópénztárnokot, megyeszolgát, kereskedőt, kötelest, szűcsöt, boltost, kovácsot, kocsmárost, bognárt, sütő mestert, órast, tanítót, cukrászt, csizmadiát, taplógyártót, szűrszabót, asztalost, kanászt, csordást, sörmérőt, nyergest, kalapost, sapkást, szabót, kőfaragót, kőművest, szíjártót, vargát, gombkötőt, festőt, muzsikust.

Az 5. kerület felekezeti megoszlása egyedi képet mutat. Ebben a kerületben vallásuk alapján találunk római katolikusokat, reformátusokat, evangélikusokat, görög keleti és izraelita vallásúakat. A római katolikusok 390 fővel (44,8%) igaz többségben voltak ebben a kerületben, de nem érte el ez az arányszám az abszolút többséget. Veszprém összes kerülete között ez az a kerület, ahol a legtöbb zsidó ember lakott, itt 302 fő (34,7%) izraelita vallású személyt írtak össze.

A veszprémi zsidó háztartások szerkezete

A Cserhát városrész 19. századi egyedi arculatának kialakításában a zsidó közösségnek is nagy szerepe volt. A 3–5. kerületben (Cserhát), egy tömbben letelepedett zsidók a város zsidó közösségének több mint 70%-át adták. Érdeemes tehát egy kicsit alaposabban is megvizsgálni ennek a közösségnek az életét, háztartás- és családszerkezetét. Ehhez ad segítséget a város által 1848-ban készített zsidóösszeírás.

Az 1848. évi zsidóösszeírás háztartásonként jegyezte fel a zsidó családokat. A családban első helyen a családfő szerepel. A családfő után került feljegyzésre a feleség, utána a fiú- és a lánygyermek, majd a családhoz tartozó rokonok, segédek, tanítványok, legények, szolgák. Az összeírásban 216 háztartást jegyeztek fel, összesen 1.031 személlyel. Az összeírtak átlagéletkora 23 év.

159 nukleáris család található az összeírásban, a háztartásokban 289 fiút és 283 lányt írtak össze. A háztartásokban nem családtagként 22 segédet, 15 tanítványt és 11 szolgát jegyeztek fel. A háztartások szerkezetére, összetételére az egy családfővel működő, egygenerációs családok jellemzőek, amely családi magot segédek, tanítványok és szolgáló személyzet egészít ki. Alapvetően a családfők foglalkozásuk szerint kereskedők voltak: ruha-, bor-, rőfös-, kelme-, üveg-, liszt-, gabona-, bőr-, gyapjú-, dohány-, vaskereskedők, boltosok, ékszerészek, antik dolgokkal és faszerszámokkal kereskedők, de vannak tanítók, színészek, deákok, orvosok, kocsmárosok, hajhászolók, fuvarozók, vendéglősök is. Iparos zsidó családokat is szép számmal találunk. Iparosként szücsmester, tobakmester, festő, kalmár legény, pék, kenyérsütő, szabó, aranyműves, szappanos, sipkacsináló, sipkavarró, könyvkötő, var-ga, taplókészítő, esernyőkészítő, bába, tímár, nyerges, olajütő lett összeírva.

Veszprém a 19. század közepén egy olyan püspöki mezőváros volt, amely egyházi és világi közigazgatási funkciója mellett kereskedelmének, forgalmas piacának köszönhetően gazdaságilag is meghatározóvá vált a régióban. Ennek a gazdasági erősödésnek a segítői és előmozdítói voltak a zsidó közösség kereskedő családjai is. A város gazdasági erejét és fejlődését a népesség gyorsütemű, dinamikus fejlődése is alátámasztotta. A Cserhát múltját, jelentőségét vizsgálva megállapítható, hogy a 19. század közepén a város központi, kiemelt 1. kerülete (vár) mellett az egyik olyan városrésze volt a városnak, amely mind gazdasági, mind társadalmi téren meghatározta és elősegítette a város fejlődését, a modern Veszprém megszületését.

Függelék¹⁶

4. Veszprém város lakosságának dinamikus fejlődése a 18–19. században

Év	Háztartások száma	Adózók száma	A város népesség (fő)	Növekedési arányszám (1715=100)
1715	–	313	2000	100,0
1728	–	383	2500	125,0
1757	921	–	4888	244,4
1767	–	828	5100	255,0
1777	964	–	5200	260,0
1785	1218	–	7346	367,3
1792	–	–	7398	369,9
1818	1344	–	8947	447,4
1849	1522	–	10324	516,2
1869	1642	–	12002	600,1

5. Alstätter Salamon háztartása (1848. évi veszprémi zsidóösszeírás)

Családi viszonyok	Név	Életkor	Születési hely (ország)	Születési hely (község)	Kereset módja	Magaviselet
családfő	Alstätter Salamon	60	Magyarország	Veszprém	kereskedés	jeles
neje	Deutsch Katalin	30	Magyarország	Veszprém	–	–
fia	József	13	Magyarország	Veszprém	deák iskolában tanul	–
lánya	Eleonóra	19	Magyarország	Veszprém	még hajadon	–
lánya	Katalin	18	Magyarország	Veszprém	még hajadon	–
lánya	Júlia	15	Magyarország	Veszprém	–	–
lánya	Mária	5	Magyarország	Veszprém	–	–
segéd	Hali Móricz	16	Magyarország	Veszprém megyei Szilas	kereskedő segéd	–
segéd	Kohn Simon	13	Magyarország	Szentkirályszabadja	kereskedő segéd	–

6. Alstätter Salamon háztartása (1849. évi veszprémi népösszeírás)

Házbirtokos neve	Feleség	Gyermekek száma	Vidéki inasok	Női cselédek	A ház becsértéke (pft)	Kato-likus	Zsidók	Lélek-szám
Alstätter Salamon (kereskedő) 5. ker.	1	4	1	2	9.000	1	8	9

7. Suli Antal háztartása (1849. évi veszprémi népösszeírás)

Házbirtokos neve	Feleség	Gyermekek száma	Vidéki segédek száma	Vp.-i inasok száma	Férfi cselédek száma	Női cselédek száma	A ház becs-értéke (pft)	Kato-likus	Lélek-szám
Suli Antal (sütő) 5. ker.	1	1	1	2	1	2	10.000	9	9

8. Spieler Salamon háztartása (1848. évi veszprémi zsidóösszeírás)

Családi viszonyok	Név	Életkor	Születési hely (ország)	Születési hely (község)	Kereset módja	Magaviselet
családfő	Spieler Salamon	55	Magyarország	Veszprém	szegény	jó
neje	Rothauser Júlia	50	Magyarország	Veszprém	–	–
lánya	Mária	13	Magyarország	Veszprém	–	–

9. Spieler Salamon bérlő háztartása (1849. évi veszprémi népösszeírás)

Házbirtokos	Feleség	Gyermekek száma	Férfi cselédek száma	Női cselédek száma	A ház becs-értéke (pft)	Katoli-kus +Even-gélikus	Refor-mátus	Zsidók	Lélek-szám
Hagenauer Mihály (kocsmáros) 5. ker.	1	1	4	2	25.000	5	4	–	9
Spieler Salamon (szegény) 5. ker.	1	1	–	–	–	–	–	3	3

10. Major Péter háztartása (1849. évi veszprémi népösszeírás)

Házbirtokos neve	Feleség	Gyermekek száma	Vidéki segédek száma	Vp-i inasok száma	Női cselédek száma	A ház becsértéke (pfrt)	Katolikus	Református	Lélekszám
Major Péter (szabó) 5. ker.	1	2	1	1	1	5.000	3	4	7

11. Major Péter (Veszprémi Nemzeti Őrsereg összeírása)

Tisztsége	Neve	Lakás- városrész	Utca	Életkor	Polgári állása
köz nemzetőr	Major Péter	Vásárállás	Szabadi utca	37	szabó

12. Schmid Mihály háztartása (1849. évi veszprémi népösszeírás)

Házbirtokos neve	Feleség	Gyermekek száma	A ház becsértéke (pfrt)	Evangélikus	Lélekszám
Schmid Mihály (gombkötő) 5. ker.	1	5	700	7	7

13. Husvéth Márton háztartása (1849. évi veszprémi népösszeírás)

Házbirtokos neve	Feleség	Gyermekek száma	A ház becsértéke (pfrt)	Katolikus	Lélekszám
Husvéth Márton (kötélgyártó) 3. ker.	1	4	1.500	6	6

14. Husvéth Márton (Veszprémi Nemzeti Őrsereg összeírása)

Tisztsége	Neve	Lakás- városrész	Utca	Életkor	Polgári állása
köz nemzetőr	Husvéth Márton	Cserhát	Kökép utca	44	kötélgyártó

15. Tóth József háztartása (1849. évi veszprémi népösszeírás)

Házbirtokos neve	Feleség	Gyermekek száma	A ház becsértéke (pfrt)	Katolikus	Lélekszám
Tóth József (varga) 4. ker.	1	7	3.000	9	9

16. Tóth József (Veszprémi Nemzeti Őrsereg összeírása)

Tisztsége	Neve	Lakása- városrész	Utca	Életkor	Polgári állása
köz nemzetőr	Tóth József	Cserhát	Cserhát utca	42	magyar varga

BIBLIOGRÁFIA

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

- MNL-VeML, Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltár, IV.1.h – Veszprém város 1849. évi népösszeírása
 MNL-VeML, V.141.g – A Veszprémi Nemzeti Őrsereg összeírása (Nemzetörség) 1848.
 MNL-VeML, IV.1.h – A veszprémi zsidóösszeírás (1848. június 12.)

SZAKIRODALOM

- JAKAB 2010 = Jakab Réka: *Zsidóság a veszprémi püspöki és káptalani birtokokon 1848 előtt*, In: Hermann István és Karlinszky Balázs (szerk.): *Megyetörténet*, Veszprém, 2010, 227–255.
 Kun 1932 = Kun Lajos: *A veszprémi zsidóság múltja és jelene*, Karcag, 1932.
 LICHTNECKERT 2006 = Lichtneckert András: *Veszprém 12 kerületének társadalma, demográfiai és lakásvizonyai az 1849. évi népösszeírás alapján*, kézirat, Veszprém, 2006.

JEGYZETEK

- ¹ MNL-VeML, IV.1.h, Veszprém város 1849. évi népösszeírása
² MNL-VeML, V.141.g, A Veszprémi Nemzeti Őrsereg összeírása (Nemzetörség) 1848.
³ MNL-VeML, IV.1.h, A veszprémi zsidóösszeírás (1848. június 12.)
⁴ Veszprém város területét 12 adókerületre (polétára) osztották fel.
⁵ Állandó házsámok 1849-ben még nem voltak Veszprémben.
⁶ LICHTNECKERT 2006. 30–32. p.
⁷ Ez a terület a régi Palotai út északi részét jelentette.
⁸ KUN 1932. 10–11. p., vö.: JAKAB 2010. 229–230. p.
⁹ A nemesi telket vagy pusztát bérelő zsidók a vármegyének porciót fizettek.
¹⁰ A letelepedési engedélyt szerzett zsidók földesuruknak védelmi pénzt (protectionális adót) fizettek, ezt hívták Schutzgeldnek. lásd: Jakab Réka: *Zsidóság a veszprémi püspöki és káptalani birtokokon 1848 előtt*, 241. o.
¹¹ KUN 1932. 20. p.
¹² LICHTNECKERT 2006. 33. p.
¹³ LICHTNECKERT 2006. 36. p.
¹⁴ LICHTNECKERT 2006. 33. p.
¹⁵ LICHTNECKERT 2006. 34. p.
¹⁶ A függelékben különböző társadalmi rétegű, felekezetű és foglalkozású személyeket és azok háztartásait, családjait emeltem ki a három vizsgált forrásból.

ÉVFORDULÓK

Harmincegyes honvédek V. rész

Egykori veszprémi piarista diákok

RAINER PÁL

„Ha a jó Isten hazasegít, Kiben legjobban bízhatunk,
rajta leszek hogy félbeszakadt tanulmányaimat folytassam.
[...] Először a hazát mentjük meg...”
(Ismeretlen, katonává lett piarista diák leveléből, 1916. április)

A VESZPRÉMBEN 1711-BEN LETELEPEDETT PIARISTÁK főgimnáziumának 1912–1918 közötti igazgatója, egyben veszprémi piarista házfőnök Laczkó Dezső már a világháború alatt elhatározta, hogy összegyűjti és megőrökíti a tanintézet katonává lett és részben hősi halált halt diákjainak emlékét. Ennek előmozdítására 1916-ban a következő felhívást tette közzé az intézet értesítőjében, amit 1917-ben újra megismételt:

„Katona diákjaink a kapcsolatot intézetünkkel gondosan fenntartják, s így bizalommal ápolhatjuk azt a reményünket, hogy háborús élményeikről a viharos idők elmúltával sikerülni fog hiteles és megbízható adatokat összegyűjteni s emléköket majdan méltó módon megőrökíteni.

E helyen is felkérünk mindenkit, kinek hősi halált halt hozzátartozója valamikor a veszprémi róm. kath. főgimnázium növendéke volt, hogy az illető polgári foglalkozását, bevonulásának időpontját, csapattestének megjelölését, katonai rangját és esetleges kitüntetését, vitézi tetteit, hősi elmúlásának körülményeit és idejét, – továbbá intézetünk kötelékébe való tartozásának idejét, az intézeti igazgatóval mielőbb közölni szíveskedjék”.¹

A rendtárs Szűcs Imre² Laczkó Dezsőről 1933-ban megjelent méltatásában, ugyancsak megemlítette, hogy már Laczkó is tervezte a veszprémi piarista diákok világháborús szereplésének, hősi halálának összeállítását, feldolgozását. „Ugyanezt a meleg, hálás érzést találjuk azokban a sok százra menő³ harctérről küldött levelekben és lapokban is, melyeket ő olyan szerető gonddal őrzött meg abból a célból,

hogy hősekkü volt diákjaink harctéri életének, vagy hősi halálának megírásához adatokul szolgáljanak” – írta Szücs.⁴

A Veszprémi Piarista Diákszövetség munkája nyomán a gimnázium épületében 1928. november 1-jén, csakugyan fölavatták a hősi halált halt egykori tanítványok emléktábláját. Az egykori piarista rendház és iskola hatalmas épülettömbje, a Veszprém Megyei Levéltár és a Közgazdasági Szakközépiskola kiköltözése óta, napjainkban kiürítve, bezárva, használat nélkül árválkodik, és egyre jobban romladozik a veszprémi várban. Az emléktáblát áthelyezték a szomszédos piarista templom szentélyébe. A templomot most a Magyar Honvédség Táborig Püspöksége használja. A táblán megörökített, egykori diákból lett hősök névsora az alábbi:

Antal László ⁵ ,	Ágoston Antal,
Árvay László,	Bernáth Géza ⁶ ,
Biró Imre,	Bokrossy Viktor ⁷ ,
Braun Frigyes,	Burics János,
Csajághy Bertalan ⁸ ,	dr. Cseh Alajos ⁹ ,
Cseresnyés László ¹⁰ ,	Dusbaba Béla ¹¹ ,
gr. Esterházy Pál ¹² ,	dr. Ferenczi György ¹³ ,
Galambos József,	Grimplini Adolf ¹⁴ ,
dr. Gutai Géza,	Günther Endre ¹⁵ ,
Győrötskey Ferenc,	Győrötskey György ¹⁶ ,
Havas Endre ¹⁷ ,	Heidler László,
Hennel Elek,	Hets Pál ¹⁸ ,
Hollós László,	dr. Huszár Mihály ¹⁹ ,
Ivanich Pál ²⁰ ,	Keller Mihály,
Kobera Károly,	Kovách Zénó ²¹ ,
Kovács József ²² ,	Körmendy Jenő,
Kriszt Károly ²³ ,	Látos Ferenc ²⁴ ,
Leitner János,	Lendvai Lajos,
Lenner Károly,	Lexa Károly,
Ludvig Kálmán ²⁵ ,	Mayer Lajos,
Mátrai Jenő,	Münczer Antal ²⁶ ,
Nagy Ferenc,	Nagy Jenő,
Nánay Ferenc ²⁷ ,	Pápé Lajos ²⁸ ,
Péller Antal,	Pintér Dénes,
Pintér Lajos,	Preya Rezső ²⁹ ,
Rada István,	Rendler István,
dr. Révész Arthur ³⁰ ,	Rhé Lóránt ³¹ ,
Rhédey Károly,	Róthauser István ³² ,
Rusznayák Béla,	Schädl Géza,
Schönwiesner János,	Sebők Gyula,
Simor János ³³ ,	Steinekker Kálmán ³⁴ ,
Szabady Miklós ³⁵ ,	Szathmáry László,

Szekeres (Szeitl) Sándor³⁶,
 Sztelek Ferenc³⁷,
 Trosits József,
 Varga Károly,
 Vincze Gyula,

Szemmelweis Endre,
 Szűcs Gyula,
 Udvardy Dániel,
 dr. Váradi Ernő³⁸,
 Wohlmuth Dezső³⁹

(Később történt bejelentés miatt nem kerültek fel a táblára: dr. Diener Mór⁴⁰, dr. Haller József, Keserü György, Kolin Béla, Mendelényi Béla, Mikolás Ödön, Ottocska Jenő és Schröck Emil.⁴¹)

„Az emléktáblán 76 volt veszprémi piarista diák neve ragyog. Mivel még hosszas utánajáráásra s többszöri megkeresésre se sikerült az összesek életrajzi adatainak megszerzése, ezeket majd jövő évi értesítőnkben közöljük...” – írták a gimnázium 1928–1929. évi értesítőjében.⁴² Ez az adattár azonban, tudomásom szerint sohasem készült el. Ha gyűltek is idővel az adatok, azokat elsöpörte a II. világháború utáni szocialista szemlélet, amely szerint hősei csak a győzteseknek lehettek.

A következőkben ismerkedjünk meg néhány diákból lett 31-es honvéddel kapcsolatos relikviával.

Babos Dezső (Veszprém 1884. március 9.–Budapest 1970. november 20.) piarista szerzetes.

1899. augusztus 27-én lépett be a piarista rendbe Vácon. 1905. április 20-án tett örök fogadalmat. 1907. június 27-én szentelték pappá.

1901–1902 végezte a gimnázium 7–8. osztályát Kecskeméten. 1903–1906 teológiát, valamint az egyetemen magyart és latint hallgatott Kolozsváron. 1907 gimnáziumi tanár Debrecenben és Szegeden, 1908–1912 Szegeden, 1913–1924 Veszprémben (magyar, német, latin, gyorsírás, valamint 1916–1917-ben magyar óraadó tanár a veszprémi felsőkereskedelmi iskolában is), 1925–1928 Budapesten, 1928–1933 ismét Veszprémben, 1934–1941 újra Szegeden. 1942 beteg volt Szegeden. 1943–1946 gimnáziumi tanár, vicerektor és gazdatiszt Tatán. 1947–1948 vicerektor és spiritualis Mernyén. 1949–1950 vicerektorként nyugalomban Nagykanizsán. 1951–1956 nővéreknél Baracsán. 1957–1970 nyugdíjban Budapesten élt.⁴³

Tőle került a Veszprémvármegyei (ma Laczkó Dezső) Múzeumba az alábbi levelezőlapnak kidolgozott fényképfelvétel.

Fénykép

Papír, 13.8x8.8 cm.

Veszprémben, a püspöki palota⁴⁴ kocsifelhajtójának jobb oldala előtt álló hét piarista diák, középen paptanár osztályfőnökükkel. Az egyes figurák tussal megszómozva.

Hátoldalán fekete tussal írt magyarázat: „A veszprémi kegyesrendi főgimnázium VIII. osztályának hadbavonuló tanulói. Veszprém, 1915. márc. 23.”⁴⁵

1. Auerhammer József⁴⁶,

*Babos Dezső a veszprémi piarista főgimnázium VIII. osztályának osztályfőnöke hadba vonuló diákjaival, Veszprém 1915. március 23.
(LDM legújabbkori gyűjtemény 69.2739.)*

2. Bokrossy Zoltán⁴⁷,
3. Héger Endre⁴⁸,
4. Babos Dezső osztályfőnök,
5. Kanczler János⁴⁹,
6. Virágh Sándor⁵⁰,
7. Ligeti Lajos⁵¹,
8. Válint János.⁵²

Múzeumi körbélyegző Veszprém vármegye címerével, „* VESZPRÉM VÁRMEGYE MÚZEUMA * VESZPRÉMBEN 1903” felirattal. Átmérője: 3.4 cm, lila színű. (A későbbiekben szereplő valamennyi múzeumi körbélyegző ugyanilyen, ezért ezeknek további leírásától eltekintettünk.)

LDM Legújabbkori gyűjtemény 69.2739. (Szerzeményi napló 1903–1923. 4501/1915. március 23. Babos Dezső ajándéka)

Dr. Lukcsics Pál (Kerta, Veszprém vm. 1892. május 20.–Budapest 1936. november 16.)

Lukcsics József módos kertai gazdaember és Takács Erzsébet harmadik gyermeke. Dr. Lukcsics József veszprémi kanonok, történész (1875–1937)⁵³ és Lukcsics Imre peremartoni esperes-plébános (1883–1938)⁵⁴ testvére. 1911-ben érettségizett a veszprémi piarista főgimnáziumban. 1911–1914 között Eötvös-kollégista Budapesten.

Tanulmányait félbeszakította a világháború. Kezdetben a m. kir. 31. (veszprémi) honvéd gyalogezrednél szolgált, majd az 1915 nyarán Pozsonyban, részben Veszp-

rém megyei legénységből alakult, 307. honvéd gyalogezred tartalékos hadapródja, később hadnagya, majd főhadnagya. Részt vett Bukovinában a rarancei és toporutzi csatákban (1916), Kirlibábanál tüdőlövéllyel súlyosan megsebesült, megrokkant. 1919 januárjában nyugállományba helyezték. 1918-ban Eötvös-kollégistaként magyar-latin tanári oklevelet szerzett, majd doktorált. Az Eötvös-kollégium tanára, történész. 1923–1925 között a Magyar Tudományos Akadémia ösztöndíjasa Rómában. Többször járt Olaszországban. A Római Magyar Történeti Intézetben is dolgozott. Budapesten a Gellért tér 3. számú ház III. emeletén lakott. Szakterülete első sorban a középkori egyháztörténet és az oklevéltan volt.⁵⁵ Viszonylag rövid élete során számos publikációja jelent meg, amelyek a magyar történelemtudomány máig használt értékes munkái. Ezek közül néhány jelentősebb: A vásárhelyi apácák története. Közlemények Veszprémvármegye Múltjából. 1. Veszprém, 1923. A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában. A Veszprémi Egyházmegye Múltjából 1. Veszprém, 1933 (Pfeiffer Jánossal közösen).

1915 decemberében az északi harctérről származó két rutén inget ajándékozott a Veszprémvármegyei Múzeumnak.⁵⁶

A Laczkó Dezső Múzeum egy tábori levelezőlapját őrzi.

Tábori levelezőlap, 1915. július 17.

Kartonpapír, rózsaszínű, 14x9.1 cm. Tintaceruzával írva.

TÁBORI POSTAI LEVELEZŐLAP.

fejléccel. Tábori posta. Ára: 1 fillér. M. kir. állami nyomda. Budapest jelzéssel.

„*Ns és Ft. Laczkó Dezső urnak főgimn. igazgató*

Veszprém Főgimnázium

915. júl. 17.

Itt a rajvonalunk háta megett egy elhagyott faluban kerestem régiséget, de hiába. Egy pár ócska könyv nem érdemli meg a fáradságot, hogy cipeljem. Most a föld mineműségét tanulmányozom⁵⁷, miközben lakásom tovább építem és szépítem. Az élet kellemes, bár kissé unalmas.

Legmélyebb tisztelettel h. tanítványa

Lukcsics Pál”

Feladó: „*Lukcsics Pál hdpr 307. hgyezt. 8. sz.*”

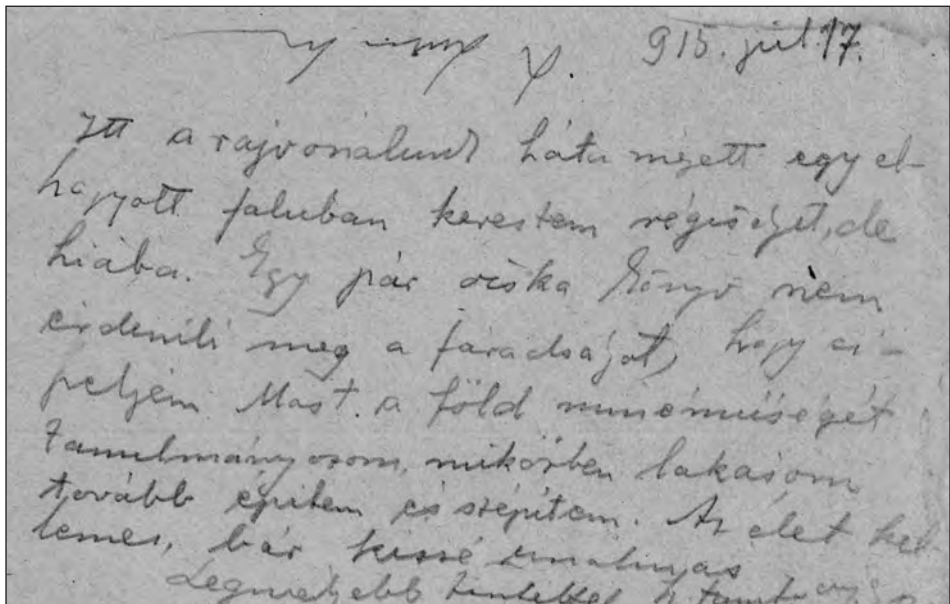
Alakulat körbélyegző koronás magyar közép(?)címerrel, „* M. KIR. 307. HONV(ÉD GYALOG EZRED II. Z)ÁSZLÓALJ/ VIII. SZÁZAD PARANCS-NOK(SÁG)” elmosódott felirattal. Átmérő: 3.6 cm, kék színű.

Tábori postabélyegző „K. u. K. FELDPOSTAMT 71/ 20. VII. 15.” (magyarul: cs. és kir. 71 tábori postahivatal 1915. VII. 20.) felirattal. Átmérő: 2.7 cm, fekete színű. Múzeumi körbélyegző.

LDM Legújabbkori gyűjtemény 69.291. (Szerzeményi napló 1903–1923. 5113/1918. december, múzeumi gyűjtés)

Lukcsics Pál tartalékos hadapród, utóbb történész tábori levelezőlapja Laczkó Dezsőhöz, 1915. július 17. (LDM legújabbkori gyűjtemény 69.291.)

Rusznayák Béla († hősi halált halt Slawinek és Snopkóv között, a Marysin-majornál 1915. augusztus 1-jén)

Egykori veszprémi piarista diák. Az I. világháborúban a m. kir. 31. (veszprémi) honvéd gyalogezred tartalékos zászlósa. Tüdőlövéstől sebesülve esett el. A rajvonal mögötti tisztáson külön sírba temették.

Kitüntetése: 1. osztályú Ezüst Vitézségi Érem (1917. márc. 3-i hadosztályparancsnoksági parancs alapján, post mortem).⁵⁸

Levél, 1915. június 29.

„Mélyen tisztelt Igazgató Úr!

Ma Péter és Pál ünnepén⁵⁹ megint eszembe jutnak a jó öreg gimnáziumban töltött évek, a kedves tanár urak s a bizonyítványkiosztási hangulatok. Otthon most a vakáció járja itt a harctéren azonban igen erősen és hála Istennek, igen szépen folyik a munka, úgy hogy azzal dicsekedhetem, hogy mióta harcban vagyunk újra folytonosan csak előre megyünk s hátrafelé még egy lépést sem tettünk.⁶⁰ A helyzet és a hangulat teljesen kitűnőnek mondható. Én magam is jól érzem magamat, eddig hála Istennek, minden baj elkerült, ezután is remélem a legjobbat. A veszprémi fiúk közül Bakonyi (Steiner) István szerencsés fejsebet kapott, hazament. Egyedül a meleg molesztál bennünket, de az vigasztal, hogy a muszkának még jobban melege van. Maradok m. t. Igazgató úrnak tisztelője

Rusznayák Béla”

(Megjelent: Veszprémi Hírlap XXIII. évf. 30. szám [1915. júl. 25.] 4., eredetijének hollétéről nincs tudomásunk, szövegét innen vettük át.)

Ismeretlen

A veszprémi piarista főgimnázium ismeretlen, tanulmányait még nem befejezett diákja írta ezt a levelet Laczkó Dezsőnek.

Levél, 1916. április

„Becsés levelét, mely válasz volt az én március hóban küldött levelemre, hosszú kerülővel ma megkaptam. Címem majd ez, majd az s így a levelek csak hosszú kerülővel, jó barátok révén jutnak kezünkhöz. Pedig hát igen jól esik édes hazánkból még csak levelet is kapni. Most ...-ban vagyok, harcolunk a régi ellenség, a muszka ellen. S bizony éjjel-nappal résen kell állnunk, hogy vonalunkat, melyet oly sok fáradság után szereztünk meg s építettünk fel, megtartsuk. Katonáinkban megvan az önbizalom, az elszántság s a folytonos sikerektől felbuzdulva, minden veszéllyel bátran szembe néznek. Megvan bennük a nyugodtság, a hideg vér, mely a harctéren a legfőbb. A kapott utasításokat köszönöm. Ha a jó Isten hazasegít, Kiben legjobban bízhatunk, rajta leszek hogy félbeszakadt tanulmányaimat folytassam. Júniusban ez már alig lehetséges, mert jóllehet már négy hónapja vagyok a harctéren, a hazaménésről még szó sincs. Először a hazát mentjük meg s ha ez meglesz, letesszük a kardot s csak aztán szolgáljuk tudásunkkal. Ez a szent cél s kötelesség lebeg szemünk előtt s ez a szent eszme viszi győzelemre fegyvereinket. A haza mindenek előtt!”

*Schröck Emil 31-es honvéd
(1876–1917) sírja.
Városlőd, régi temető
(szerző fotója)*

(Megjelent: Veszprémi Hírlap XXIV. évfolyam 18. szám [1916. április 30.] 4., eredetijének hollétéről nincs tudomásunk, szövegét innen vettük át.)

Schröck Emil (Városlőd, Veszprém megye [?] 1876–1917 hősi halált halt)

Schröck Emil a 19. század végén a veszprémi piarista főgimnázium tanulója volt. Az I. világháborúban a 31-es honvéd gyalogezred közlegényeként esett el.

(Irodalom: Kegyes-tanítórendiek értesítője 1929–1930. [é. n.] 57.)

Síremléke Városlődön (Veszprém megye), a régi temetőben található.

Kő alapzatra állított, sztélészerű, sziklát formázó síremlék, amely oldalt és hátul faragatlan csak az első lapja csiszolt. Ezen bevéssett kereszt, virágminta és a következő felirat található:

+
PRO PATRIA
SCHRÖCK EMIL
31. HONVÉD GYALOGEZRED HARCZOSA
1876-1917.

DICSŐ EMLÉKE

ÖRÖKKÉ ÉL SZÍVÜNKBEN

FORRÁSOK, IRODALOM

- BOKSAY 1932 = BOKSAY Antal: A felhők katonái. A magyar hadirepülők története. Budapest, é. n. [1932.], reprint 2001.
- FEKETE NAGY 1937 = FEKETE NAGY Antal: Lukcsics Pál † 1892–1937. Századok LXXI. évf. 4–6. szám [1937. ápr.–jún.] 270–271.
- GULYÁS 1995 = GULYÁS Pál–VICZIÁN János: Magyar írók élete és munkái. I–XIX. kötet. Budapest, 1939–2002.
- HERCZEGH 1936 = HERCZEGH Géza: A m. kir. veszprémi 31. honvéd gyalogezred, a 31. 46. és 79. honvéd menet zászlóaljak, valamint a 31/I. népfőlkelő zászlóalj története. Cegléd, 1936.

- Kegyes-tanítórendiek értesítője 1913–1930 = A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló Veszprémi Róm. Kath. Főgimnázium értesítője az 1913–1930. tanév[ek]ről. Veszprém 1914–1930.
- KUN 1932 = KUN Lajos: A veszprémi zsidóság múltja és jelene. Karcag, 1932.
- LÁNDOR 1915–1916 = LÁNDOR Tivadar (szerk.): A Nagy Háború írásban és képben. I. rész: Északon és Délen. I–III. kötet. Budapest, 1915–1916.
- LDM = Laczkó Dezső (korábban Veszprémvármegyei, majd Bakonyi) Múzeum, Veszprém
- LÉGRÁDY 1938 = LÉGRÁDY Elek (összeállította): A volt m. kir. pécsi 19. honvéd gyalogezred és alakulatainak története. Pécs, 1938
- LÉH–KOLTAI 1998 = LÉH István–KOLTAI András: A Magyar Piarista Rendtartomány történeti névtára 1666–1997 – Catalogus religiosorum Provinciae Hungariae Ordinis Scholarum Piarum 1666–1997. Budapest, 1998.
- MKL 2003 = Magyar katolikus lexikon. VIII. kötet. Budapest, 2003
- MOLNÁR 1995 = MOLNÁR Jánosné: A Davidikum emléktáblája. Napló LI. évf. 78. szám (Veszprém 1995. ápr. 1.) 7.
- PFEIFFER 1987 = PFEIFFER János: A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950). Püspökei, kanonokjai, papjai. Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae VIII. München, 1987
- SOLYMOSI 1923 = SOLYMOSI László: Előszó az újabb kiadáshoz. In: Lukcsics Pál: A vásárhelyi apácák története. Közlemények Veszprémvármegye Múltjából 1. Veszprém 1923., reprint kiadás I–IV.
- SZŰCS 1933 = SZŰCS Imre: Laczkó Dezső emlékezete. A Veszprémi Piarista Diákszövetség Kiadványai. 7. Veszprém, 1933
- ÚMIL 2000 = Új magyar irodalmi lexikon. I–III. kötet. Főszerk.: Péter László. Budapest, 2000
- Veszprémi Piarista Diákegyesület 1927 = A Veszprémi Piarista Diákegyesület első évi működése. Veszprém, 1927.
- Veszprémi Piarista Diákszövetség 1929 = A Veszprémi Piarista Diákszövetség 1928-ban. Veszprém, 1929.
- VH = Veszprémi Hírlap (megjelent 1893–1944 között)

JEGYZETEK

¹ Kegyes-tanítórendiek értesítője 1915–1916. [1916] 20–21.; 1916–1917. [1917] 8.

² Szűcs Imre (Veszprém 1897. ápr. 23.–Budapest 1953. márc. 11.) piarista szerzetes. 1912. aug. 27. Vácon lépett be a rendbe. 1918. dec. 8. uo. tett örök fogadalmat. 1920. júl. 4. uo. szentelték pappá. 1923 teológiai doktor. 1914–1915 Kecskeméten végezte a gimnázium 7–8. osztályát. 1916–1920 Budapesten teológiai hallgató. 1921–1924, 1945, 1946–1949 Nagykanizsán, 1925–1940 és 1944 Veszprém-ben a vallástan tanára. 1941–1943 Rómában (Monte Mario) teológiai professzor. 1945 Nagykanizsán a convictus prefektusa. 1946–1949 uo. rector és a convictus direktora. 1951–1953 Budapesten karitatív munkás. LÉH–KOLTAI 1998. 379.

³ Amennyiben ez a szám nem a szokásos „költői túlzás”, akkor a levelezés jó része ma ismeretlen helyen lappang. A LDM gyűjteményeiben található összes Laczkóhoz írt levelezés (a XIX. sz. végétől 1932-ig) állhat néhány száz darabból, de ennek csak egy része származik a világháborúból, s azoknak is csak néhányát írták egykori diákjai. Az I. világháború alatt Laczkó Dezsőhöz (nem csak piarista diákoktól) írt levelekről: Rainer Pál: *„Imádkozzék édes hazánkért...!”* Levelek Laczkó Dezső piarista házfőnökhöz, főgimnáziumi igazgatóhoz, a Veszprémvármegyei Múzeum igazgatójához az I. világháború idejéből, 1914–1919. (75 oldalas kézirat, 2010).

- ⁴ SZÜCS 1933. 3.
- ⁵ Antal László joghallgató, Antal István enyingi birtokos fia, Antal Lajos somlóvásárhelyi plébános unokaöccse. Öt kitüntetése volt. († megsebesült az olasz harctéren 1918. jún. 19-én, majd 22-én hősi halált halt, eltemették 24-én Codroipiben.) Hazahozatalát tervezték. Hősi halál. VH XXVI. évf. 27. szám [1918. júl. 7.] 4.; MOLNÁR 1995.
- ⁶ MOLNÁR 1995.
- ⁷ Bokrossy Viktorral sorozatunk tartalékos tisztéről írt III. részében emlékeztünk meg.
- ⁸ MOLNÁR 1995.
- ⁹ MOLNÁR 1995.
- ¹⁰ felső-őöri Cseresnyés László (1869–1918) m. kir. honvédhuzsár ezredes. Sírja Veszprémben, az Alsóvárosi-temetőben található. Fényképe LÁNDOR 1916. I. rész II. kötet 252. kíséretével lóháton.
- ¹¹ Dusbaba Béla a m. kir. 31. (veszprémi) honvéd gyalogezred egyévi önkéntese, hősi halált halt 22 évesen. VH XXIII. évf. 12. szám [1915. márc. 21.] 4.
- ¹² Gr. Esterházy Pál a Pápa–Ugod hitbizomány ura, a cs. és kir. 7. huszárezred trt. főhadnagya († hősi halált halt gyalogos roham vezetésekor Dziedietnik 1915. jún. 26.). Ideiglenesen Lasdidolna temetőjében temették el, majd hazahozatták és 1915. júl. 6-án Gannán (Veszprém vm.), a családi kriptában helyezték nyugalomra. Esterházy Pál gróf hősi halála. VH XXIII. évf. 27. szám [1915. júl. 4.] 4.; Esterházy Pál gróf temetése. VH XXIII. évf. 28. szám [1915. júl. 11.] 4.
- ¹³ MOLNÁR 1995.
- ¹⁴ Grimplini Adolf († hősi halált halt Kirlibaba mellett, Bukovinában 1916 nyarán). A veszprémi piarista főgimnáziumban végzett 1914-ben. Mint az iskola kitűnő tornásza díszoklevelet és 20 Korona jutalmat kapott. 1914 őszétől katona. Tartalékos zászlós a m. kir. 31. (veszprémi) honvéd gyalogezredben, majd a m. kir. 19. (pécsi) honvéd gyalogezredben. 1915. január 13-án megsebesült a Toporoutz–Rarancze-i ütközetben. 1916. június 5-én érettségizett. Kegyes-tanítórendiek értesítője 1913–1914: 78., 96.; 1915–1916: 20., 67.; 1916–1917: 8.; Veszprémi Piarista Diákszövetség 1929. 35.; LÉGRÁDY 1938. 220. Grimplini néven.
- ¹⁵ MOLNÁR 1995.
- ¹⁶ A Győrötskey testvérekről sorozatunk I. részében emlékeztünk meg.
- ¹⁷ Havas (Hamburger) Endre neve megtalálható a zsidó hősök emléktábláján, a Veszprém, Mártírok úti izr. temetőben. Havas Endréről az olasz harctérről írt folytatásunkban emlékezünk meg. KUN 1932. 91.
- ¹⁸ Hets Pál a m. kir. 7. (verseci) honvéd gyalogezred századosa, zászlóaljparancsnok. († hősi halált halt 1915. szept. 24. hajnali 5 h-kor). Eltemették Gaja-Roztockie község (Galícia, Nowo-Alexinieć mellett) K-i kijáratánál egy útelágazás szögében, a Szűz Mária-szobor mögött, a cs. és kir. (esztergomi) 26. és (soproni) 76. gyalogezredek hősi halottai közé. Hősi halál. VH XXIII. évf. 48. szám [1915. nov. 28.] 4.; Hets Pál sírja. VH XXIII. évf. 49. szám [1915. dec. 5.] 5.; MOLNÁR 1995.
- ¹⁹ Huszár Mihály neve megtalálható a zsidó hősök emléktábláján, a Veszprém, Mártírok úti izr. temetőben. KUN 1932. 91.
- ²⁰ MOLNÁR 1995.
- ²¹ Kovács Zénó Pál, a cs. és kir. 1. repülőszázad táborig pilóta szakaszvezetője († hősi halál 23 éves korában, 1915. márc. 13., orosz repülőket temették el). BOKSAY 1932. 139.; MOLNÁR 1995.
- ²² Kovács József volt jeles piarista diák, a m. kir. 31. (veszprémi) honvéd gyalogezred trt. zászlós. († hősi halált halt a Piavenál 1917. dec. szerzett fejsérülése következtében 1918. aug. 19-én egy bécsi kórházban). Holttestét hazahozatták Peremartonba (Veszprém vm.). Hősi halál VH XXVI. évf. 35. szám [1918. szept. 1.] 2.

- ²³ MOLNÁR 1995.
- ²⁴ Látos Ferenc gazdatiszt, a cs. és kir. 19. (győri) gyalogezred egyévi önkéntes tizedese (1885. máj. 25.–Ostrow, Galícia 1915. máj. 22. hősi halált halt). Jelképes sírja Veszprémben, az Alsóvárosi temetőben található.
- ²⁵ Ludvig Kálmánról sorozatunk hadifogságról szóló részében emlékezünk meg.
- ²⁶ Münzer (sic!) Antal neve megtalálható a zsidó hősök emléktábláján, a Veszprém, Mártírok úti izr. temetőben. KUN 1932. 91.
- ²⁷ MOLNÁR 1995.
- ²⁸ MOLNÁR 1995.
- ²⁹ Preya Rezső (1890.–Sztanyi 1914. aug. 23. hősi halált halt) hivatalnok, a cs. és kir. 48. (nagykánizsai) gyalogezred trt. egyévi önkéntes tizedese. Jelképes sírja a Veszprém, Alsóvárosi temetőben található. Hősök Halála. VH XXII. évf. 41. szám [1914. okt. 11.] 4.
- ³⁰ Révész Artur (sic!) neve megtalálható a zsidó hősök emléktábláján, a Veszprém, Mártírok úti izr. temetőben. KUN 1932. 91.
- ^{xx} Rhé Lórántról az olasz harctérről írt folytatásunkban emlékezünk meg.
- ³² Rothausner (sic!) István neve megtalálható a zsidó hősök emléktábláján, a Veszprém, Mártírok úti izr. temetőben. KUN 1932. 91.
- ³³ MOLNÁR 1995.
- ³⁴ MOLNÁR 1995.
- ³⁵ MOLNÁR 1995.
- ³⁶ MOLNÁR 1995.
- ³⁷ MOLNÁR 1995.
- ³⁸ Dr. Váradi Ernő neve megtalálható a zsidó hősök emléktábláján, a Veszprém, Mártírok úti izr. temetőben. KUN 1932. 91.
- ³⁹ MOLNÁR 1995.
- ⁴⁰ KUN 1932. 91.
- ⁴¹ Kegyes-tanítórendiek értesítője 1928–29. [é. n.] 79.; 1929–30. [é. n.] 57.
- ⁴² Kegyes-tanítórendiek értesítője 1928–29. [é. n.] 56–57.
- ⁴³ Kegyes-tanítórendiek értesítője 1915–1916: 28.; 1916–1917: 12., 17., 39.; LÉH-KOLTAI 1998. 40.
- ⁴⁴ Ma érseki palota, Veszprém, Vár utca 16.
- ⁴⁵ Kegyes-tanítórendiek értesítője 1915–1916: 20. A tanulók besorozásáról beszámolt a korabeli veszprémi sajtó is: Diákkatonák. VH XXIII. évf. 14. szám [1915. ápr. 4.] 8.; Hadi érettségi. VH XXIII. évf. 17. szám [1915. ápr. 25.] 4.
- ⁴⁶ 1915-ben érettségizett elégséges eredménnyel a veszprémi Piarista Főgimnáziumban. (Kegyes-tanítórendiek értesítője 1914–1915: 94., 95.)
- ⁴⁷ 1915-ben érettségizett elégséges eredménnyel a veszprémi Piarista Főgimnáziumban. (Kegyes-tanítórendiek értesítője 1914–1915: 94., 95.) Az 1930-as években gyógyszerész Pestszenterzsébeten. (Veszprémi Piarista Diákszövetség 1938. 47.)
- ⁴⁸ 1915-ben érettségizett, jeles eredménnyel a veszprémi Piarista Főgimnáziumban. (Kegyes-tanítórendiek értesítője 1914–1915: 94., 95.)
- ⁴⁹ 1915-ben érettségizett elégséges eredménnyel a veszprémi Piarista Főgimnáziumban. (Kegyes-tanítórendiek értesítője 1914–1915: 94., 95.) Az 1920/1930-as években veszprémi malomigazgató, később városgazda, Veszprém Kossuth L. u. 36., majd Petőfi u. 1. alatti lakos. Nevét Kaposira magyarosította. (Veszprémi Piarista Diákegyesület 1927. 55.; Veszprémi Piarista Diákszövetség 1938. 48.)
- ⁵⁰ 1915-ben érettségizett jó eredménnyel a veszprémi Piarista Főgimnáziumban. (Kegyes-tanítórendiek értesítője 1914–1915: 94., 95.) Az 1920/1930-as években gyógyszerész, Budapest VI.

- Hungária krt. 107. alatti lakos. (Veszprémi Piarista Diákegyesület 1927., 56.; Veszprémi Piarista Diákszövetség 1938. 48.)
- ⁵¹ 1915-ben érettségizett elégséges eredménnyel a veszprémi Piarista Főgimnáziumban. (Kegyes-tanítórendiek értesítője 1914–1915: 94., 95.) A m. kir. 31. (veszprémi) honvéd gyalogezred tartalékos hadnagya. Az 1930-as években adóügyi jegyző Zircen. (HERCZEGH 1936. 442.)
- ⁵² 1915-ben érettségizett elégséges eredménnyel a veszprémi Piarista Főgimnáziumban. (Kegyes-tanítórendiek értesítője 1914–1915: 94., 95.) A m. kir. (veszprémi) 31. honvéd gyalogezred tartalékos hadnagya, 1917 májusában a 4. század beosztott tisztje. (HERCZEGH 1936. 249., 442.). Az 1920/1930-as években m. kir. vámszaki tiszt, utóbb főtiszt Balassagyarmaton. (Veszprémi Piarista Diákegyesület 1927. 56.; Veszprémi Piarista Diákszövetség 1938. 48.)
- ⁵³ Életrajza: PFEIFFER 1987. 154–155.
- ⁵⁴ Életrajza: PFEIFFER 1987. 685.
- ⁵⁵ Tiszti kinevezések. VH XXIV. évf. 34. szám [1916. aug. 20.] 4.; VH XXVII. évf. 6. szám [1919. jan. 26.] 2.; Veszprémi Piarista Diákegyesület 1927. 49., 53.; Lukcsics Pál Rhé Gyulához 1924–1934 között írt levelei: LDM múzeumtörténeti adattár 48.868/1977.; SOLYMOSI 1923. I–IV.; FEKETE NAGY 1937. 270–271.; ÚMIL 2000. 1355.; GULYÁS 1995. XVII. 1281.; MKL 2003. VIII. 178–179.
- ⁵⁶ Veszprémvármegyei múzeum szerzeményi naplója 1903–1923. 289. old. 4606.f./1915. dec. 6. ruthén ingek. É. harctérről Lukcsics Pál aj. 2. (LDM adattár)
- ⁵⁷ Értsd, éppen földre ásott fedezéke építésén dolgozik!
- ⁵⁸ Kegyes-tanítórendiek értesítője 1915–1916: 45.; Kitüntetések. VH XXV. évf. 16. szám [1917. ápr. 22.] 5.; Veszprémi Piarista Diákegyesület 1927. 27.; Veszprémi Piarista Diákszövetség 1929. 36.; HERCZEGH 1936. 173.
- ⁵⁹ 1915. június 29.
- ⁶⁰ Ekkor, az 1915. májusi gorlicei áttörést követően az Osztrák-Magyar Monarchia csapatai valóban sikeres előnyomulásban voltak.

Finta Sándor tanító és költő, a 31. veszprémi honvédegyalozozred katonája

VARGA JÓZSEF

FINTA SÁNDOR 1889. JANUÁR 28-ÁN SZÜLETETT GYŐRBEŒ (Finta Sándor és Mészáros Erzsébet elsősülött gyermekeként) az Újkapu utca 7. sz. házban. Édesapja korai halála után édesanyja nevelte és tanította őt és két testvérét.

*Finta Sándor arcképe és aláírása
(1920)*

Iskoláit a Győr-újvárosi elemi iskolában, a ben-
cés főgimnáziumban, majd a M. Kir. Kath.
Tanítóképző-Intézetben folytatta, s 1908-ban
szerzett tanítói és kántori oklevelet is. Egy évig
a Sopron megyei Nagylózs iskolájában tanítos-
kodott, 1909–1913 között pedig Győrben a
Skultéty-féle magánelemi iskola kisdíákjait
tanította. Innét pályázott Szombathelyre, s lett a
püspöki elemi iskola kiváló tanítója.

Elkötelezettséggel gyakorolta tanítói hivatá-
sát, mellette azonban már Győrben is rendkívül
aktív irodalmi és közéleti életet élt: 1911-ben
jelent meg első verseskötete (Rettenhetetlen
ólmkatona címmel), publikált a helyi sajtóban,
segédszerkesztője lett az Összetartás c. lapnak,
s a Győri Kisfaludy Irodalmi Társaság is felfi-
gyelt tevékenységére. Szombathelyre kerülését
követően a tanítás lenyűgöző feladata mellett is
nagy energiával szervezte a tanítószág szakmai
közéletét, s legfontosabb feladatának tekintette
a keresztény szellem szolgálatát az iskolában,
valamint az irodalmi és társadalmi mozgalmak-
ban. Ezért csatlakozott a vinári tanító, Horváth
János (irodalmi nevén Váth János) kezdemé-
nyezéséhez, s Kocsis Lászlóval és Ősz István-

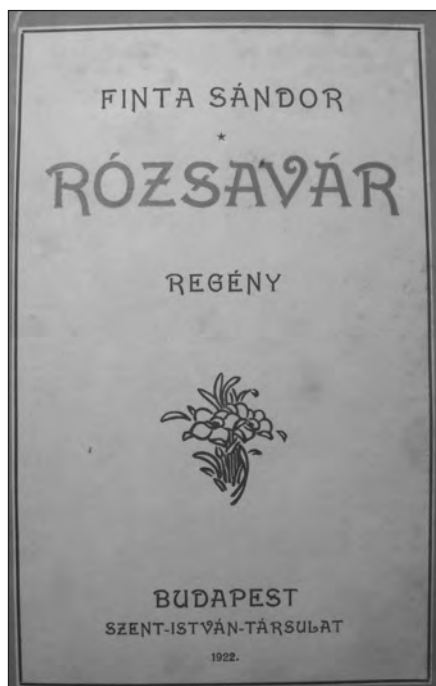
nal együtt lelkes tagja, szervezője lett a Prohászka Ottokár püspök szellemi irányí-
tása alatt működő Nemzedékek c. kiadványsorozatnak stb.¹

1914. július 14-én (szerdán) reggel Szombathelyen a püspöki elemi iskolába siet-
ve olvasta a Vasvármegye c. politikai napilap címlapján a „Hadüzenet. Beszéljenek

a fegyverek.” c. vezércikket, a hadüzenet rövid szövegét, melynek lényege: „Ausztria-Magyarország [...] a jelen pillanattól kezdve Szerbiával szemben hadiállapotban lévőknek tekint magát.” Ő azonban folytatta hivatásából adódó kötelességei teljesítését, s az első háborús években továbbra is tanított, írt és szervezett. Munkája során viszont közelről láthatta – és örökíthette meg – a kisváros nyugalmas percek alatt felborító háborús készülődést, az egyszerű emberek lelkes hangulatát, a férfiak harcias és tüzes villanásait, hallhatta sokak által énekelni a „koraszülött” dalt: „Megállj, megállj, kutya Szerbia ...!” Az ő költői hangja azonban megfontolt, higadt, kiegyensúlyozott és felelősségteljes volt. Vonzódott a tiszta, egyértelmű viszonyokhoz, emberi kapcsolatokhoz, de rövidesen rá kellett döbbsennie, hogy a tiszta hangú és egyenes szavú tanító és költő „*egyre inkább háttérbe szorul a materiális döntő túlsúlyban értékelő kor gazdasági parancsaival szemben. A kenyér milliószer fontosabb lett, mint a rím. Finta a béke poétája volt, szerepét a békétlenség idején nehezen találta meg.*” – írta egyik méltatója.²

A hátrországban nyereszkeskedő hadiszállítók gazdasági spekulációi, valamint a háborúból érkező rokkantak keserű sorsa és a hősi halottak családjának fájdalma Finta lelkében nem voltak összeegyeztethetőek. Ezért felhagyott az elégikus hanggal, s a háborús konjunktúra-lovagok és szerencsevadászok ügyeskedéseit, az emberszeretet álarcában megjelenő álnokságot tette megvetés tárgyává írásaiban, mégpedig nagyon egyértelmű és életszerű képekben. Majd éppen ez keserű és ellentmondó tapasztalatok, egyeseknek a háborús helyzettel kapcsolatos erkölcstelen magatartása és visszaélései vezették őt – mintegy a becsstelenségből való menekülés egyetlen járható útjaként – az önfeláldozás, a halál lehetőségét is felkínáló háború legmélyebb poklaiba. Önkéntesként jelentkezett s került Veszprémbe, a 31. honvédegyezred kötelékébe 1917. október 1-jén. Életének e szakaszát Finta Sándor lakonikus tömörséggel így foglalta össze életrajzában: „1917. okt. 1-től 1918. nov. 28-ig katonáskodtam a veszprémi 31. honvédegyezred kötelékében. Hét hónapot töltöttem az olasz fronton. Alhadnagyként szereltem le. Hadi emlékem a Károly csapatkereszt mellett a bronz és a II. oszt. vit. érem.”³

Katonaéletéről azonban sokkal többet tudhatunk meg, ha átlapozzuk íróbarátjához, Kocsis Lászlóhoz (a magyarszéki kép-

Regényében háborús élményeiről is írt

lánhoz) írt, és az ő hagyatékában fennmaradt néhány levelét, illetve olvasgatjuk verseit, s legfőképpen az 1922-ben, Budapesten megjelent regényét. Ez utóbbi a Rózsavár címet viseli, s benne Finta Sándor tanár és újságíró Kántor László név alatt mondja el katonaelményeit is.

1917. október 1. napján jelentkezett önkéntesnek, s Veszprémben megkezdődött a kiképzése. Az úriember Fintából egyik napról a másikra katona lett, életkörülményei teljes egészében megváltoztak. Október 26-án dátumozott levelében többek között ezt írta: „...most olyan hajszában, pizsokban, rendtelenségben élek, hogy alig tudok rendesen levelet írni. Hajnali 5-től délig állni, menni, s egykor újra katonai iskolát hallgatni, s megint állni, menetelni, gyakorlatozni y6-ig, ez egy kicsit megvisel, de bírom.” Természetesen bírta a kiképzést, hiszen egészséges és elszánt volt: hősi halált halni indult a háborúba, ettől egy kis kiképzés nem tántoríthatta el. De bizonyára hiányzott neki a megszokott értelmiségi lét, hiszen ezt jegyezte: „Csak az fáj, hogy nincs még szabadságom és nem olvashatok, mert este korai a homály és egy lámpa köré bújik 30-30 ember.” Veszprém szépsége is megragadta, de a kiképzés miatt ezt nem tudta élvezni: „A város szép, de menetelni rajta gyötrellem.” – írta. Pedig meneteltek eleget, s közben énekelték a helyben ismert katonadalokat.⁴

Ezek sorában, a sok közismert bakanóta közt szerepelt az alábbi kettő is:

Veszprémi honvédek

Veszprémi honvédek készüljetek,
Indulunk a csatába.
Tűzzetek pántlikát,
Nemzetszín pántlikát a sapkába.
Százados Úr kérem,
Adjon még kimenőt a babámhoz,
Lesz még valaha
Százados Úrnak is szép babája.

Menj, hát jó fiam, és mond meg neki,
Csókolom a szép száját.
Öleld át karoddal,
Sírd teli a piros szélű szoknyáját.
Messzi fogunk menni,
Idegen országnak a földjére,
Nézzen érettem is
Néha fel a csillagos szép égre.

Nincs szebb rózsza

Nincs szebb rózsza a pünkösdi rózsánál,
Nincs jobb ember a mi hadnagy urunknál.
Jobb szemére vágja a tisztí csákóját,
Úgy vezeti az önkéntes szakaszát.

Egész ezred bevonul az udvarra,
Ezredkürtös „Ima”-jelet most fújja.
Ezredes úr most vezényli: „Imához!”,
Isten veletek veszprémi szép leányok.

1917. november 4. napján így írt Finta: „A napokban megjártuk a Jeruzsálem-hegyet a Gulyadomb miatt. Ez a Gyakorlóterünk. Gyönyörű innét az óváros. Regénybe való! Kár hogy még mindig nem mehetünk ki sétálgatni. [...] No, de nem

tart soká így. Egy-két hét alatt szabadabb gavallérok leszünk.” Aztán a kiképzés vége felé már nem csupán a kimenő izgatta, azt is latolgatta, vajon melyik frontra vezénylik. Így írt december 25-én: „Március végén már útra készen állok Olaszország vagy Flandria felé.” Ugyanakkor a front kézzel fogható közelsége egyféle számadásra is készítette. Feltette magának a kérdést:

„Mit is viszek a végtelen viharba,
Mikor betűkkel harcoltam csupán?
Népek haragja lelkem sose marta
Dús földek kincses tájai után.

Nem voltam hős, csak lelkek magvetője,
A földem is csak nyolcvan kisgyerek.
S most hív a harc a szörnyű nagy mezőre,
Hol embervérben ördög hempereg.”⁵

Kiképzésen a veszprémi 31. honvédgyalozezred önkéntesei (1917)

S a sors úgy hozta: az olasz frontra vezényelték. Ezredük József főherceg parancsnoksága alatt a piavei front középső szakaszára került. 1918 júniusának közepén, néhány hónapi frontszolgálat után már a poklok poklában, a piavei offenzíva borzalmainak részese. Az itteni harcok megrázó eseményeiről a Rózsavár c. (már említett) regényében számolt be⁶ részletesen. Ellátásukat az alábbi sorok jellemezték:

„Az önkénteseknek járó tiszti ellátást éppen akkor szüntette meg az új ezredparancsnok. Elszántan ette hát az esti kukoricakenyeret, a sovány polentát, a déli húsvészesben elázott tésztahabrancsot és az úgynevezett drótakadályfőzeléket, amelyet állítólag az akáctermés hüvelyéből vagdosztak össze hordószám a hadiszállítók a hadsereg testi följavítására. Úgy gondolta, ez is csak közelebb viszi csökönyös útján a halál felé.”

De mindez csak „lényegtelen” momentum. Az igaz történéseket a fölviharzó hadiesemények jelentették, melyek valóban eljuttatták őt a halál útvesztőire: „Június derekán parancsot kapott az ezrede, vonuljon ki pihenő helyéről a Piave partjára, a Montello alá, támadásra Nerseva ellen. Záporesőben indultak útnak. Kiszáradt

A Piave átkelésre kijelölt szakaszának mai képe (Ponte di Piave), fent a Montello csúcsán (a Nerseva del Battaglia nevű falu felett) a háború után épült közel 20 méter magas osszáriummal

hegyi folyók dagadtak előttük veszedelmes akadállyá. Járhatatlan, csuszamlós serpentinutakon kapaszkodtak kimerülten éjszakának idején, s másnap reggel vakmerő olasz harci gépek és Capronik géppuska tűzében bujdokoltak előre. Újabb zápor verte fel őket éjszakára. S ázva-fázva értek a megáradt, sustorgó hullámú folyóhoz, amelyen minden pontonhidat szétbombáztak az ellenséges repülők.”

A parancsba adott átkelés szinte megoldhatatlannak látszott, de a magyar leleményesség és a halált megvető bátorság megmutatta a megoldást, úgy tűnt: a magyar baka a vízen is tud járni: „A műszaki század parancsnoka ajtókat fűzetett össze sarkaikon hosszú drótkötélre s ezek az összetákolt deszkadarabok lesznek az ellenség szeme előtt víz alá rejtett híd alkatrészei.” Finta zászlóalja ezen tákolmány segítségével gázolt át a túlsó partra, és szinte sértetlenül jutottak el a Montello lejtőjéig. De itt „fojtó gázfelhő, gyilkos tüzérségi tűz” fogadta őket. A kézítása előtt az elhagyott házakba rejtőző olaszok gyilkos golyózáport küldtek az átkelő magyar katonákra. Finta azonban társaival az ellenség búvóhelyei felé rohant. „Vért freccsent a szomjas szurony. Recsegropog a zuhogó puskatus. Az ellenség fut esze nélkül visszafelé és vele rohan a halál is.” Ekkor repülőgépek jelentek meg felettük, bombákat szórtak, s vakmerően alacsonyra szállva géppuskatűzzel ritkították az élők

A Piave partján, Nerseva területén mementóként hagyott, szitává lőtt „bárka” nyugalmát ma lövedékek őrzik

sorát. Hosszú volt a nap, ádáz volt a küzdelem, sok volt a veszteség. De éjjel sem volt nyugalom. Különösen az volt rémisztő, hogy a Piave hídját szétrombolta az ágyútűz és a sebes vízfolyás. Ez azt jelentette, hogy az átkelt csapatrészek számára megszűnt az utánpótlás: nincs élelmiszer és lőszer sincs. Finta összeszedette a sebesültek lőszereit, s öt koronát ígért szakasza minden tagjának, aki kézigránát tud szerezni.

A Piavei átkelés borzalmainak helyszíne ma, a Montelloról nézve

Magyar kézfegyverekből kialakított kettős kereszt a harcok színhelyén

Másnap hajnal felé személyesen derítette fel a terepet. „*A hegyoldal csupa hulla, csupa gránátölcser!*” Láta, hogy ismét igyekeznek hidat eszkábálni, s hogy a túloldalon katonapáter temeti az elesett honvédeket. „*Jeltelen kis gödörbe földelik az emberroncokat. Aztán újra robog a halál! [...] Zúdul a tüzéségi tűz, csattog a repülőgép-támadás.*” Finta visszasiertt övéihez, a maroknyi kis csoporthoz, s tapasztalta, hogy katonáinak elfogyott a lőszer. De a zászlóalj, benne Finta szakasza nem adta fel! Hanem „*a városvégi vasúti töltésnél várja szuronyhegyre az előre hömpölygő olasz hullámokat. Hullám hullám után törik meg ezen az elszánt, rettenthetetlen ércfalón.*” pedig már repülőkről is géppuskázzák őket, s elesett már a zászlóalj parancsnoka is, és hősi halált halt a katonák java. Egész nap hősiessen helytálltak!

Aztán a harmadik nap pergőtűzet kaptak. Az ellenséges repülőgépek pedig ismét megzavarták az utánpótlást, nincs muníció, de „*csakazértis*” kitartanak. E napon azonban Finta közelében iszonyú robbanással egy gránát csapódott be. A földomlás teljesen eltemette, de emberei gyorsan kiásták. Először halottnak hitték, ruhája kanárisárga az ekrazittól, arca pedig halott-szürke, de kinyitotta a szemét, s kis idő múltával már ő lelkesítette társait a halálos tűzben és a kegyetlenül zuhogó esőben. S a harmadik nap végére az ellenség megtört: „*az olasz tüzéség már saját gyalogságába lő, hogy újabb előre rohanásra ösztökélje a fáradt*

bersagliereket. A megtört ellenség azonban nem bátorodik már harcra, árkot és és fedezék mögé rejtji szegény életét.”

Finta Sándort és katonáit azonban ekkor óriási csalódás érte: parancsot kaptak a visszavonulásra. *„katonák szidják a vezéri koponyák bölcsességét, hogy éppen most fujnak visszavonulót, amikor háromnapos elkeseredett élet-halál harc után megtörték az ellenség erejét. Elkeseredetten bandukolnak hátra az éj homályában a folyópartra.”* S Finta is lógó fejjel, szégyenkezve támolygott velük át a túlsó partra. A visszavonulást követően „pihenő hónapok” következtek. *„A Piave partján, a meredek, szakadékos oldalak tábori őrssein éjszakákon át elhallgatta, hogyan suhog a halál egy-egy eltévedt golyó útján, a csobogó, gyorsínú víz fölött.”* Ebben az időszakban már versekben is megörökítette az elmúlt időszak véres élményeit.

Ezt a „pihenőidőt” így írta le:

„A víz hulláma csörren, mint a csengő
S a friss zörejre álmosan derengő,
Hús pirkadatban lombba rejtett árnyak
A Montelloról zúgva orgonálnak.

A dombszegélyre fölkúszik a vándor,
Hazulról elvert bús falusi kántor
S – angyal zenélhet csendes szíve mellett –
Puskára dülve zsolnárt énekelget.

.....
Lövés csap át a gyors Piave árján
És jajt sem ejt az áldozati báránny,
Mert Isten Anyja jó az ég ivéből
S gondot vesz át a katona szívéből.”⁷

„Aranypohár a nap az égen,
Bora színültig tiszta méz,
.....
Kábultan issza a folyópart
S Montello, a zord, kihalt.

Az árkon tűzkígyó sikamlík,
Lángot lehel a fedezék
S az ember, mint a tépett hulla,
Erőtlen fekszik szerteszét.

Az ágyú, mint a morc komondor,
Nagyot morrantva elpihen
S én kisgyerekként csendre intem
Békétlen, háborús szívem.”⁸

Azonban e viszonylag békés, időszak nem tartott sokáig: *„Október vége felé megdördült az ég a Montello mögül. Éjszakákon át tűzvörös volt az égbolt, és zengett-bongott az ágyúszó. Most az olasz kezdte a támadást. [...] Áttört a digó. Motoros bárkákon kelt át a Piaven. A cseh vadászok megfuttattak előlük.”* Ekkor Finta ezredét ismét bevetették: *„Elindult a magyar, hogy az arcvonalon ütött rést betömje. Egy napig állták a pokoli ágyúharcot. Ember ember után hullott.”* De mindhiába a kiállítás, most is visszavonulót

*Osszárium őrzi a magyar katonák
csontjait is Roveretoban*

rendeltek el „a hátul okoskodó hatalmasságok.” S a visszavonuló után Finta és harcostársai meglepetten vették tudomásul „a borzasztó hadi kavarodást. [...] És megindultak a szégyen útján hazafelé. Ha nem látta még a halál útját eleget, most megláthatta. Napok óta menekült már a hadsereg, hadosztály, mintha iszonyú ragály dúlt volna a vidéken. A hazavonulók végtelen raját verte a nyomukba száguldó halál. A repülők ütegeket, kocsisorokat bombáztak halomra s ott heverték a tépett holttestek, bűzös állathullák az út menti árkokban vértócsába fagyva. Folyókon keltek át, s valahol a Livenzánál ellenállást kísérelt meg az ezred, de csak egy napig bírták. [...] Újabb halottak maradtak el az olasz mezőkön.” S Finta Sándor a Tagliamento partján tudta meg, hogy „akár hazáig szaladhatnak már, befejeződött immár a háború ezzel a szégyenletes fináléval.”

Később is keserűen gondolt vissza e helyzetre:

Az országút csupa sár!

Az éghatár: tűzpokol.

– Szegény honvéd bujdoskol

.....

Az országút csupa vér!

Sötét hullák büze száll szét.

– Szegény honvéd, mit találsz még?

..... A halál de könnyebb!

Mögöttünk a rabság. A hegyek fehérek.

– Ott lesnek, Úristen,

A hűtlen testvérek!

Otthon nagy a sírás. Itt el nem sírt

könnyek!

– Életnél, Úristen,

Szegény katonádnak nincs más
kívánsága:

– Masíroztass haza,

Vagy a mennycsországba!⁹

Aztán az olasz határon már fegyvertelenül engedték, „*toloncolták*” ki a honvédeket a kerékpáros bersaglierek. „*Karinthia földjén zárkózott házak fogadták őket. Alig akadt éjszakai szállás.*” Majd néhány idősebb őrmester szinte betuszkolta „*az önkéntes urat*” egy marhavagonba, hogy napokon át étkezési és tisztálkodási lehetőség nélkül zötykölődhessen Bécsig. Itt a „*hálás osztrák sógor fosztotta meg*” hátizsákjának maradék tartalmától is.

Végre hazaért Szombathelyre, ahol egy felfordult világ fogadta. Az „öntudatos nemzetőrök” rá sem hederítettek az ágról szakadt, toprongyosan baktató „*vitézre*”, az ismerősök fel sem ismerték, míg mások – gomblyukukban vörös szalagot viselő férfiak – „*elvtárs*”-nak szólították! Idő kellett, mire a kopott katonából ismét a régi, művelt „*tanító úr*” lett, aki először csendes és türelmes lélekkel tanított és írt, majd igyekezett öntudatra ébreszteni a hadviselteket, majd a katolikus tanítóságot. Az új tavasz azonban új diktatúrát hozott, s Finta Sándort a vöröskatonák zaklatták, de ő érezte, hogy „*nem hiába küszködik a hatalom bitorlói ellen [...] s azt is tudta, hogy érdemes harcolnia*” szeretteiért, s az egész városért, hogy megmentse őket a „*felfordult élet mostoha nyomorúságától a saját élete árán is, hogy visszaszerezze régi, polgári nyugalmaikat, csöndes jólétük zavartalan, békés boldogságát.*”

Finta Sándor szombathelyi síremléke

A boldog és kiegyensúlyozott családi élet mellett kitaróan végzett pedagógusi és szakmai-közéleti munkája nyomán kötetek sokasága jelent meg, a Katolikus Tanítók Országos Szövetsége elnökévé választotta, tagja volt a Gárdonyi Géza Országos Irodalmi Társaságnak és a Szent István Akadémiának, ... könyvszerkesztői tevékenységéért Wodianer-díjat kapott, tanítói hivatástudata elismeréseként Hóman Bálint-emlékéremmel jutalmazták, s a vallásért, a hitért folytatott áldozatos harcát még XI. Pius pápa is elismerte.

Aztán újabb háború és újabb politikai viharok, s az iskolák államosítása idején Finta Sándornak azt rótták fel bűnül, ami eddig az erénye volt! 1948-ban történt kényszernyugdíjazása, félreállítása olyan trauma volt Finta életében, amit már nem tudott megemészteni, feldolgozni. Két év múlva, 1950. augusztus 28-án, 61 éves korában minden eszméjéből kifosztva és megsemmisítve adta vissza lelkét Teremtőjének. Sírja körül nem állt gyászolók sokasága, még nekrológ sem hangzott el. Csak a családtagok fájdalma volt mély, mint amilyen mély elhallgatás igyekezett fél évszázadon keresztül feledtetni a világgal az egykori veszprémi 31. gyalozozredbeli katona, Finta Sándor írói és pedagógusi tevékenységét, s az általa képviselt értékeket.

Aztán az utóbbi évtizedben megtört a jég. Ma a szombathelyi Jáki úti temető C14-es parcellájának 11. sorában az első sírhely (Finta nyughelye) már a Nemzeti Kezeleti Emlékbizottság által is nyilvántartott sírhely.

JEGYZETEK

- ¹ Varga József: Finta Sándor életútja. In: Bedécs Gyula–Trukáné Katona Zsuzsa (szerk.): Az I. világháború emlékeztetői Pozsony vármegyétől a Muravidékig. Győr, 2011: 94–99.
- ² Marék Antal: Dunántúli lírikusok. Vasi Szemle, 1937: 220–223.
- ³ Ács László: Győri költő a Piavénál. In: Bedécs Gyula–Csuka István–Kasztner Gábor (szerk.): Kalauz az Isonzó–Doberdó–Piave emléktúrához. Győr, 1996: 31.
- ⁴ Móricz Lajos, a veszprémi 31. honvédgyalozred hősi halottjának naplójából. A 31. honvédgyalozred hadapród őrmestere, Móritz Lajos 1917. okt. 17-én halt hősi halált a Bainsizzai-fensíkon, Lokovec mellett. A tanítói oklevelét Győrben szerzett önkéntes katona emlékét és a zubonya zsebében talált harctéri naplóját ma a NyME Apáczai Csere János Kar őrzi.
- ⁵ Finta Sándor: Tábori mise. (Részlet 1917-ben írt verséből)
- ⁶ Finta Sándor: Rózsavár. Budapest, 1922. 163–170.
- ⁷ Finta Sándor: Vasárnap a Piave mellett. Részlet. (Saccaron, 1918.)
- ⁸ Finta Sándor: Forró dél a Piavénál. Részlet. (Piave di Soligo, 1918.)
- ⁹ Finta Sándor: A lemondás országútján I–II. Részlet. In: Várady Imre szerk.: Tavasz könyv. Szombathely, 1920: 41–44.)

NEKROLÓGOK

Egy történész emlékére

MÁJUS 27-ÉN, 81 ÉVES KORÁBAN ELTÁVOZOTT az élők sorából Veress D. Csaba hadtörténész. Az elmúlás tényével szembesülni, mindig megrázó, még inkább az, ha egy barátról van szó. Tudom, hogy elment, de mégis jelen van, hiszen a könyvespolcomra pillantva, ott sorakoznak a könyvei de nem csak itt, hanem könyvtárak és otthonok polcain várják, hogy az érdeklődő beleolvasson. Akkor azután életre kelnek a nyomtatott szavakban megőrzött gondolatok és szerzőjük újra velünk van. Csak az hal meg akit elfelejtene, de hogy lehetne elfelejteni azt, aki a múltunkról mesél nekünk.

Élete jelentős részét a levéltárakban töltötte, de a Stadion utcai lakás szobája volt az ő igazi birodalma. A polcokon ott sorakoztak a szülői házból öröklött kötetek, a kutatásai során felhasznált szakirodalom és a saját művei. Mégsem volt szobatudós, aktív részese volt Veszprém kulturális életének. Sokan ismerték a városban és gyakran megszólították egy beszélgetésre. Volt véleménye a világ dolgairól, de a beszélgetés valahogyan mindig a történelem felé terelődött. Nem volt remete alkat, szerette a jó bort és a társaságot. Emlékszem, milyen büszkék voltunk, amikor a veszprémi csapat a vezetésével eljutott az országos döntőbe, amit a televízió is közvetített. Tudósként is megmaradt a közösség tagjának.

Felismerve a történelemformáló időket, egy alkalommal a MIÉP színeiben indult a választásokon. Többen furcsálltuk ezt a lépését, mert elsődlegesen a párt nevét láttuk, de neki ez nem számított. Megvolt a saját elképzelése arról, hogyan lehetne javítani a közéleten és ennek a lehetőségét látta a felkérésben. Persze azt is hamar felismerte, hogy a jelen politikája csak a jövőben lesz történelem és ezen a területen nem a tudomány szabályai a mérvadók.

Az életének szerves része volt a múlt, ami ezer szállal kapcsolódott a jelenéhez. Precíz kutatásokat folytatott a felmenői után, hogy lássa azt a fonalát a történelem szövedékében, melynek egyik darabja az ő élete. Voltak régi tárgyak a környezetében, melyek mindegyikéhez személyes élménye kapcsolódott, de ismerte a valós történelmi jelentőségét is. A történelem darabkái voltak. Egyszer, amikor a mohácsi csatáról beszélgettünk, egy kis üvegesét mutatott, benne néhány röggel. Az egyik terepbejárása során gyűjtötte a tömegsírok környékéről.

Emlékszem az első találkozásunkra. A veszprémi második világháborús harcokkal kapcsolatos kérdésben fordultam hozzá. A múzeum alagsorában volt az irodája, ahol udvariasan fogadott, de jelezte, hogy éppen a városban van dolga, ezért el kell mennie. Ellenben ha kedvem van, kísérjem el. Majd közben beszélgettünk. Azután

kiültünk az evangélikus templom oldalánál egy padra, előttünk a belváros egy része és akkor megelevenedett a múlt. Szinte méterre pontosan, percről percre leírta a harcokat. Magam előtt láttam az 1945 márciusi nap történéseit. Tényleg rabul ejtett a múlt megismerésének vágya, szerettem volna hasonló mélységű tudást birtokolni.

Később, amikor Veszprémben jártam, gyakran meginvitált egy délutáni beszélgetésre, ami rendszerint a hajnali órákig eltartott. Volt miről beszélünk. Sok kutatásomról derült ki, hogy az ő nyomdokaiban járok. Szinte minden helyszínhez fűződtek személyes élményei is. Élmény volt hallgatni a történeteket.

Rengeteget tanultam tőle, de a legnagyobb kincs, annak a gondolkodásmódnak a megismerése volt, ami a kutatásait jellemezte. Tudom, hogy ezzel nem vagyok egyedül, hiszen amikor a 70. születésnapjára barátai és tisztelői kis ünnepséget szerveztek Veszprémben, a megyei könyvtárban, Hangodi László a Tapolcai Városi Múzeum igazgatója, Vizi László Tamás a Kodolányi János Főiskola oktatási rektorhelyettese és jómagam is büszkén vallottuk magunkat a tanítványainak. Nem a diákjai voltunk, de Csabától tanultuk meg, milyen az igazi történész. Ő volt a mesterünk és a személyisége adott nekünk példát.

Ez volt Csaba varázslata, amivel kedvet csinált a történeti kutatásokhoz. Nála a múlt és a helyszín elválaszthatatlan volt, egyszerre él a jelenben és a múltban. Amikor villányi éveiről mesélt, annak része volt a második világháború, amit gyermekként élt át, de része volt a nagyharsányi csata is, melynek helyszínét jól ismerte. Később gimnazistaként, amikor a sátorhelyi gazdaságban dolgozott nyári munkán, a tájban a mohácsi csata nyomait kereste.

Az egyetemi évei előtt letöltött sorkatonai szolgálata sokakkal ellenétben, megszerette vele a hadügyet. Sok egyetemista társával a nagybajomi erdőben kaptak kiképzést a Jugoszlávia elleni háborúra, melyben rá a golyószórós feladatát osztották. A szegedi egyetem történész hallgatójaként elkötelezte magát a hadtörténelemmel, így szakdolgozatának témájaként a szegedi vár történetét választotta. A jövőjét a Hadtörténeti Intézet ifjú kutatójaként képzelte, azonban a politika közbeszólt. 1955-ben nagyarányú létszámleépítés kezdődött a Néphadseregben, ami a hadtörténészekre is érvényes volt.

Először a zirci, majd később a veszprémi szakmunkásképzőben dolgozott történelemtanárként. Az itt töltött évek során kiváló előadó lett belőle, aki képes volt lekötni a humán tudományokra kevésbé fogékony diákok figyelmét. Emellett elkezdte kutatni Veszprém megye második világháborús történetét. Az 1960-as évek elején még sokan furcsának találták az érdeklődését, hiszen alig két évtized múlt el a világegés óta, így a háború még jelen volt az emberek mindennapjaiban. Csaba éppen ezért gyűjtötte az információkat, hiszen érezte, hogy akkor kell történelmet írni, amikor még élnek a szemtanúk és frissek az emlékek. Valószínűleg ennek köszönhető a felkérés, hogy 1965-ben, a háború befejezésének évfordulóján egy kiállítás rendezzen a veszprémi múzeumban, ami ismertté tette a nevét hadtörténész körökben is. 1966-ban, amikor megkezdődött Magyarország második világháborús történelmének feldolgozása, őt kérték fel a Veszprém megyéről szóló rész megírására.

ra. 1970-re készült el a kézirattal, ami Balatoni csata címmel jelent meg (Balatoni csata. Veszprém, 1977.). A könyv hangvétele teljesen újszerű volt abban az időben. A szovjet hadsereg egyoldalú dicsőítése helyett, az események tárgyilagos leírása volt, a résztvevő erők tevékenységének szakszerű leírásával. Részben ennek köszönhetette a sikerét, de látni kell azt is, hogy hatalmas munka volt mögötte. A Hadtörténeti Múzeum ekkor szerezte meg mikrofilmen a német Dél Hadseregsoport dokumentumait, ami feldolgozásra várt. Veszprémből naponta vonatozott Budapestre és egész napját a mikrofilm olvasó előtt töltötte fordítva és jegyzetelve az anyagot. Azután bejárta az események helyszíneit, beszélgetett a szemtanúkkal és pontosította az adatokat. A kutatásait nem korlátozta a megyére, hanem kiterjesztette először a Dunántúlra (A Dunántúl hadi krónikája 1944–1945. Bp., 1984.), majd később egész Magyarországra (Magyarország hadikrónikája 1944–1945 I. Bp. 2002. – Magyarország hadikrónikája 1944–1945 II. Bp. 2003.).

Talán, ha az egyetem után sikerül bekerülnie a Hadtörténeti Intézetbe, megmaradt volna a második világháborúnál, azonban 1979-ben a veszprémi múzeum történésze lett, ahol több korszak történetével is foglalkoznia kellett. Megmaradt hadtörténésznek és avatott szakértője lett a török-kori várháborúk dunántúli történetének. A Zrínyi Kiadó vártörténeti sorozatának hat kötetének volt szerzője (Várak a Bakonyban. Bp., 1983. – A szegedi vár. Bp., 1986. – Székesfehérvár, a királyok városa. Bp., 1990. – Várak Baranyában. Bp., 1992. – A győri vár. Bp., 1993. – Várak a Balaton körül. Bp., 1996.) Szintén a kiadó megbízásából kezdte kutatni az 1809-es háború magyarországi eseményeit (Napoleon hadai Magyarországon 1809. Bp., 1987.)

Munkája során állandó vendége a volt a régió levéltárainak és idővel az érdeklődése kiterjedt a helytörténeti kutatásokra is. Először Tapolca és a Káli-medence történetével foglalkozott (Adalékok Tapolca történetéhez 1944–1956. Tapolca, 1989.), majd Gubicza Ferenc, a Csopak Tája MGTSZ elnöke felkérésére és támogatásával a gazdaság területén fekvő települések monográfiáinak megírásába kezdett. Az első kötetek megjelenése után több településtől kapott megrendelést, így végül 16 helytörténeti kötet gazdagította munkásságát (Felsőörs évszázadai. Veszprém, 1992. – A három Pécsely története. Veszprém, 1993. – Az évezredes Paloznak. Veszprém, 1993. – Balatonszőlős évszázadai. Veszprém, 1994. – Nemesvámos története. Veszprém, 1994. – Veszprémfajsz története. Veszprém, 1994. – Tótvázsony múltja és jelene. Veszprém, 1994. – Devecser évszázadai. Veszprém, 1996. – Lókút története. Veszprém, 1996. – Sóly ezer éve. Sóly, 1997. – Takácsi évszázadai. Veszprém, 1998. – Szentkirályszabadja évszázadai. Szentkirályszabadja, 1998. – Aszófő évezredei. Veszprém, 1998. – Bakonybél múltja és jelene. Veszprém, 2000. – Ugod. Bp., 2000. – A Nivegy-völgy falvainak története. Veszprém, 2000.).

Veszprém történésze volt és a pátria elismerte a munkáját. Megkapta a Veszprém megyéért kitüntető cím arany fokozat, Veszprém Megye Érdemrendjét és Veszprém város Gizella-díját. A Falvak Kultúrájáért Alapítvány a magyar kultúra lovagjai közé választotta.

*

Csodálatra méltó teherbírással dolgozott. Amikor 1992-ben nyugdíjba vonult, két könyve volt nyomdában, négyet pedig írt. Nem gondolt pihenésre, a kutatás és az írás teljes egészében kitöltötte az életét. 2002-ben azután fellázadt a szervezete. Agyvérzés következtében lebénult a jobb oldala, ami írásképtelenné tette. A szelleme nem tört meg. Szorgalmasan végezte a gyakorlatokat, így végül részlegesen visszanyerte a mozgáskéességét. Előadásokat már nem tartott, de kutatott és publikált. Ez volt az élete.

Sokat tanultam tőle, de a legnagyobb érték maga a szemlélet volt, ami a történelem és a hely kapcsolatáról szól. Pontosán rekonstruálni az eseményt, meghatározni a helyszínt és akkor életre kel a történelem, része lesz a megélt jelennek. Nem csak történész volt, hanem ő volt a hely történésze.

Nyugodj békében öreg tanító mesterem!

NÉGYESI LAJOS

In memoriam Veress D. Csaba (1933–2014)

TEGNAP ÉRTESÜLTEM A SZOMORÚ HÍRRŐL, a reggeli órákban elhunyt Veress D. Csaba történész, egykori múzeumi kollégánk.

VÖDÖCSŐ, avagy Csaba bácsi fogalom volt nem csak Veszprémben, de jóformán megyeszerte. Amikor vidéken jártamban-keltemben kiderült, a múzeumnál dolgozom, többnyire mindenütt akadt valaki, aki nyomban felőle érdeklődött, hiszen tanári (utóbb muzeológusi) múltja révén rengetegen ismerték és kedvelték meglehetősen jellegzetes alakját.

Veress D. Csaba a Veszprémi Szemle 2011. évi 3. számának bemutatóján (2011. október 19.) (fotó: Zachár Zsolt)

Veress (eredetileg Windischmann) D. (Dezső) Csaba Villányban (Baranya megye) született, 1933. szeptember 23-án. Gyermekkorát is itt töltötte, amelynek meghatározó élménye volt a II. világháború. Erről gyakran hallottam mesélni. Elmondta pl. hogyan csórt el egy kocsmá előtt őrizetlenül leállított, nyitott német katonai járműből egy Parabellum pisztolyt, amíg tulajdonosa a sötétben éppen szomját oltotta. Említette a hozzájuk beszállásolt és emberségesen viselkedő bolgár tiszteket (azt hiszem katonaorvosok voltak) is.

Pécsett, az eredetileg ciszterci Nagy Lajos király Gimnáziumban érettségizett. 1956-ban a Szegedi Tudományegyetemen szerzett történelem szakos tanári diplomát. 1956–1960 között Zircen, majd 1960–1974 között Veszprémben, a 307-es, 103-as és 306-os Iparitanuló Intézetekben tanított történelmet. Mint többektől is hallottam, ha valamelyik diákja rozsdás sisakkal, szuronnyal, egyéb hadi relikviával állított be óráira, annak rendszerint egy ötessel honorálta gyűjtői fáradozását. Ez által természetesen meglehetősen népszerűsége tett szert a felelésért, dolgozatírásért kevésbé lelkesedő ifjúságnál.

1974. február 1-től 1978. december 31-ig a Megyei Továbbképzési és Nevelési Tanácsadó Központnál dolgozott Veszprémben, középiskolai továbbképzési felelősként.

Innét került utolsó, 1979. január 1. és 1992. december 31. közötti munkahelyére, a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság Bakonyi (1990-től Laczkó Dezső) Múzeumához. Itt, mint új- és legújabb koros történész muzeológus, tudományos főmunkatárs dolgozott. 1985. március 1-től egyben fősztályvezető volt. 1985. március 1. és 1992. január 1. között tudományos titkári feladatokat is ellátott.

Szakterülete elsősorban a hadtörténetre, továbbá az újkori politika és társadalomtörténetre, valamint részben a numizmatikára is kiterjedt. Rendkívüli tevékenység jellemezte. Bár a veszprémi múzeum korábban is rendelkezett bizonyos militaria jellegű anyaggal, ezen gyűjteményrész 20. századi tárgyainak döntő többségét ő gyűjtötte. (Az I. világháborús anyagunk zömét intézményünk 1928-ban hivatalos úton átengedte a budapesti Hadimúzeumnak. Azóta pedig 1979-ig senki sem művelte nálunk ezen szakterületet.)

Számos kiállítást rendezett. Mindenképpen említést érdemel a *Veszprém megye hadtörténete a honfoglalástól 1848–49-ig* (1980), valamint *A Bakony és a Balatonfelvidék évezredei* című (1985) kiállítása. (Utóbbinál, amely csapatmunka volt, az új- és legújabbkori részek egyes témáit dolgozta ki.)

Rengeteget írt. Önálló köteteinek száma meghaladja a harmincat, kisebb-nagyobb cikkekből pedig számtalant publikált, részben szakfolyóiratokban, részint napilapokban. Jelesebb könyvei közül megemlítem a következőket: *Balaton csata. Veszprém megye felszabadulásának katonai története*, *A Dunántúl hadi krónikája 1944–1945*, *Várak a Bakonyban*, *A szegedi vár története*, *Várak Baranyában*. Foglalkozott Szent István és Koppány harcával, a török hódoltság korával (pl. az 1687-es nagyharsányi csatával), Napóleon Magyarországot is érintő 1809-es hadjáratával, Perczel Mór honvéd tábornok Veszprémbe került tárgyaival, de legtöbbször a II. világháborúval, s leginkább annak Veszprém megyét is érintő eseményeivel (pl. veszprémiek a doni fronton, a veszprémi zsidóság elhurcolása, légi tevékenység Veszprém megye felett, a Puma vadászrepülőök dunántúli harcai, Balaton környéki harcok stb.). A helytörténeti kutatások fellendülésével pedig több megyei település monográfiáját is megírta.

Sohasem zárkózott el kutatási eredményeinek népszerű formában való ismertetésétől sem. Számos helyen és alkalommal tartott legkülönbözőbb, de főként hadtörténeti tárgyú előadásokat. Szinte bármikor képes volt rá, hogy különösebb felkészülés nélkül is hosszú ismertetést vágjon ki szakterülete valamely részletkérdéséről. Szívesen, hallgatóságát is magával ragadva, magyarázott. Ilyenkor az előadóterem környéke, a vasúti fülke, vagy a vasúti váróterem is zengett erőteljes hangjától. Szinte soha nem fogyott ki háborús történeteiből. Előszeretettel kértük egy-egy történet elismétlésére, bár már mindenki kívülről ismerte azoknak csattanóit, mert meglehetősen érdekesen, színesen tudott előadni.

Egy alkalommal, előzmények nélkül hozzám fordult: – Nem rokonod véletlenül Rainer-Micsinyei Vilmos főhadnagy? De igen, apám unokatestvére volt, már régen meghalt – válaszoltam. Nos, rövidesen kiderült, Csaba kutatásai során Hajmáskéren összejött egy olyan valakivel, akit 1945 elején a kérdezett tiszt mentett ki Nádasd-

ladányban a nyilasok kezei közül, akik ki akarták öt végezni, mint feltételezett katonaszökevényt. Csaba révén, rövidesen az illetőtől magától eredetiben hallhattam a számomra is ismeretlen történetet.

Többször elmondta, hogy a veszprémi Alsóvárosi temető (a közelmúltban felújított) I. világháborús hősi parcellájában minden év halottak napján mécseset szokott gyújtani egy Veszprémben meghalt bosnyák katona sírján, akihez nyilván sohasem tudtak eljönni esetleges hozzátartozói.

Kutatásait, publikációs tevékenységét, előadásait, nyugdíjazását követően, ameddig ereje engedte, még jó ideig folytatta. Egyik kedvenc témája volt saját családja, rokonsága kutatása. Ezen témakörben igen kiterjedt levelezést folytatott (részben német és francia nyelven) különböző (jórészt külföldi) levéltárakkal, plébániahivatalokkal. Tízegynéhány éve szélütés érte, fél oldala megbénult. Bár lassan és nehezen, idővel mégis összeszedte magát annyira, hogy járókeret segítségével képes volt még az utcán is, igaz inkább csak lakóhelye környezetében közlekedni. Baráti beszélgetésekre, sztorizásokra, bolondozásra való kedvét azonban még ezután is megőrizte. Boldog volt, ha magányában néha egy-egy ismerőse rá nyitotta az ajtót. Hetvenéves születésnapját, 2003 szeptemberében a megyei könyvtár épületében a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület rendezésében ünnepeltük meg. Emlékszem, egészen elérzékenyedett, meghatódott a számos gratuláció és erőteljes ováció hatására.

Most örökre véget ért földi pályája, többet már nem kutat, nem ír. De munkái egyaránt megtalálhatóak a nagyobb közkönyvtárak és számos magánlakás polcain, bejegyzései a múzeum leltárkönyveiben.

A Laczkó Dezső Múzeum dolgozói, egykori kollégái, ismerősei megőrzik emléket. Requiescat in pace!

Veszprém, 2014. május 28.

Egykori munkahelyi kollégái nevében:

RAINER PÁL

KÖNYVSZEMLE

Hogya György: Egészségügyünk építőkockái Veszprémben / Szerk. Faa Judit – Veszprém, Veszprémi Szemle Várostörténeti KHA, 2013. – 153 p. 2013-ban újabb értékes kiadvánnyal gyarapodott Veszprém város honismereti irodalma. Hogya György a veszprémi egészségügy ismert és elismert krónikása születésének 90. évfordulója tiszteletére értékes dokumentumokkal és gazdag képanyaggal illusztrált tanulmánykötet jelent meg.

A szerző egyéni ihletettségu kutatási területeit és céltudatosan szerteágazó érdeklődését fémjelzi a tanulmánykötet témarendszere: a betegápolás és a csecsemőgondozás helyi történetének tudományos megalapozottságú vizsgálata mellett külön fejezetben mutatja be a város és a megye 1945 utáni tisztí főorvosait, s az egészségügy szürke eminenciáit: közegészségügyi felügyelőket, higiénikusokat. Az egészségügy történeti blokk a szemgyógyítás veszprémi múltjának és jelenének feltáró ismertetésével zárul.

Hogya György alkotói módszerének rendező elve a kronológia. A betegápolóképzés veszprémi történetének bemutatása előtt röviden elemzi a betegápoló rendek szerepét, s említést tesz a betegápolás terén úttörő szerepet játszó világi önkéntesekről is (pl. Kossuth Zsuzsáról).

A szerző kutatásai alapján megtudhatjuk, hogy Veszprémben az első ispotályt Vetési Albert püspök idején alapították. A veszprémi kórház (mint intézmény) alapításának ideje 1829. A korabeli dokumentumok tanúsága szerint már 1842-ben létezett a „betegház”-ban betegápolási munkakör. Ranolder János püspök 1854-ben hat irgalmas rendi ápolónőt „szerződtetett” a kórház számára.

A világi betegápolói professzió elterjedése Magyarországon a 19. század második felében indult el: az 1881-ben megalakult Magyar Vöröskereszt egyesület vállalta magára a szakszerű ápolóképzést. Az első világháború kitörése után az egyesület önkéntes vöröskeresztes nővéreket toborzott. Veszprémben is, ahol dr. Csolnoky Ferenc kórházigazgató sebész főorvos maga vezette az első segélynyújtó ápolói tanfolyamot, emellett megalapozta a katonai szükségkórház kialakítását is. – A második világháború idején több négyhetes önkéntes vöröskeresztes tanfolyamot is szerveztek a kórházban.

1945 után az egészségügyi személyzet képzése állami feladat volt. A betegápoló szerzetesrendeket feloszlatták, a rendtagokat internálták. Az egészségügyi középiskolák képzésére a megyei kórházakban – így a veszprémi kórházban is – ápolónői tanfolyamokat szerveztek, 1953-tól kezdve pedig szakiskolák irányítása alá került az ápolóképzés szervezése (Veszprémben a Kállai Éva Középiskola).

A kiadvány harmadik részében a szerző a veszprémi bölcsőderendszer alakulását 1949-től, – az első intézmény alapításától napjainkig – követi nyomon. A bölcsődék alapítási ideje összefügg a korabeli demográfiai helyzettel: az 1950-es évek elején a

„Ratkó korszak” gyermekei számára alapították az első bölcsődéket államosított lakóházakban vagy profilváltásra kényszerített középületekben. A bölcsőde-alapítások második fénykora az 1960–70-es évek időszaka. A GYES elterjedésének következtében a demográfiai helyzet országosan javult. A jelenleg is működő, modern bölcsőde épületeket is ez idő tájt építették. Az 1950-es évektől külön kategóriát képeztek az üzemi bölcsődék (ezek az üzemi bölcsődék az 1990-es évekig működtek).

A kiadvány negyedik részében egy mini életrajzi lexikon tárul az olvasó el. Az 1945 utáni időszak tisztiorvosainak arcképcsarnoka ’rövid’ életrajzaik alapján kirajzolódik a város korabeli egészségügyi ellátásának szervezeti felépítése és helyzete is. A szak főorvosok tablójába a szerző három szakterület reprezentánsát (tüdőgyógyászat, gyermekgyógyászat, szemészet) impresszionálta.

A kiadvány záró fejezetében a veszprémi szemgyógyítás múltját tárja fel a helytörténeti kutató. Cseresnyés Sándor (1786–1854) – hazánkban az első szemészeti dolgozat szerzője – Veszprém vármegye, tiszti főorvosa volt. A kórház első szembeteg gyógyító sebésze Patzkó György volt. 1829-től 1942-ig a kórházban elhelyezett szem betegek ellátása a mindenkori sebész munkakörébe tartozott. (A sebész orvosok sorában találjuk ifjú Csolnoky Ferencet (1853–1941), aki szemészorvosi diplomával is rendelkezett.) A város első szemész szakorvosa Danielisz Ernő volt, aki a sebészeti osztály keretében 1951–1957-ig egyedül látta el az „osztályt” és a járóbeteg rendelést. Az első önálló szemészeti osztály kialakítására 1965-ben került sor. Főorvosnak a pest megyei trachoma ellenes küzdelemben érdemeket szerzett Márton Dezsőt nevezték ki. Az ő kezdeményezésére jött létre 1980-ban a gyermekszemészet és a szemészeti szűrőprogram. 1981-től a szemészeti osztály vezetője Dózsa György volt. Dózsa főorvos vezetése alatt az 1990-es évektől jelentősen fejlődött az osztály műszerezettsége: az operációs mikroszkóp segítségével lehetővé vált a mikrosebészet bevezetése. 2002-től a Győri József – nemzetközileg is elismert szaktekintély – vezeti az osztályt.

A Hogya György helytörténeti kutatót köszöntő könyv záró oldalain szerző eddig megjelent műveinek címlapja látható. A címeiket tanulmányozva élénk tárul a humán szféra sokoldalú színterein elkötelezett, alázattal munkálkodó kutató érdeklődés-rendszere: műveiben a város egészségügyének mindenkori helyzetén kívül intézménytörténetekre, tudósportrék és emlékhelyek, emlékjelek bemutatására fókuszál.

Ismerve Hogya György Veszprém helytörténeti értékeinek sokoldalú feltárására irányuló tevékenységét, bízunk benne, hogy értékteremtő írásaival még sok éven át gazdagítja a Veszprémi Szemle oldalait.

MIHALOVICSNÉ LENGYEL ALOJZIA

* * *

Dr. Földesi Ferenc: Az alkotmány védbástyái – Az 1860–61. évi vármegyei alkotmányos mozgalomról, és a Honvédegyeletről. – Veszprém : Veszprémi Szemle Várostörténeti KHA, 2013 [2014!] – 343 p. ill. – (Veszprémi Szemle könyvek 6.) Újabb kötetel gyarapodott a Veszprémi Szemle könyvek sorozata. 2014. március 5-én a veszprémi Városháza Kossuth Termében került sor Földesi Ferenc könyvének bemutatójára. Jó érzés megtapogatni ezt az éppen kézbe illő méretű kötetet, amely küllemében is, tartalmában is szépen illeszkedik a Veszprémi Szemle könyvek sorába. Ez nem csoda, mivel a kiadó céljai s így a kiadvány jellemzői ugyanazok, mint az eddig megjelentettekénél: új ismereteket nyújtani az olvasóközönségnek, színvonalas és megbízható művet adni az olvasó kezébe, tudósnak, tanárnak, diáknak, igényes patriótának, egyszerű érdeklődőnek egyaránt.

A kötet, a szokásos bevezető elmékedések után négy nagyobb fejezetből áll. Az első két fejezet az 1860–1861-es alkotmányos mozgalom Veszprém vármegyei, majd a Veszprém városi fejleményeit taglalja. A harmadik rész a honvédegyetek fél évszázadot átívelő történetéről szól, míg a negyedik fejezet a mozgalom, ill. a korszak 14 legkiemelkedőbb Veszprém megyei szereplőjének életét és a társadalmi és nemzeti haladás érdekében tett szolgálatát mutatja be. A könyv bőséges apparátussal és a szöveges, valamint képes mellékletek szakaszával zárul.

A mű szerzője, *dr. Földesi Ferenc* jó érzékkel tapintott rá a veszprémi könyvespolc egyik nagy hiányosságára: a szabadságharc és a kiegyezés közti korszak helyi történetjének feltáratlanságára. Mindannyian tudjuk ugyan, hogy a '48-as dicsőséggel ellentétben az azt követő sötét és hűvös kor amúgy sem kedvenc területe a kutatásnak, sem a hivatásos történészek, sem mások számára, mégsem indokolt örökké homályban hagyni e kor történetét! Mert lám, amint a most napvilágot látott könyvből is kiviláglik, a szabadságharcot leverő nyers erőszak kora, a berendezkedő abszolútizmus és a lassan-lassan enyhülő önkény, majd a történelmi jelentőségű kiegyezés – Deáknak filológus számára elgondolkodtatóan finom különbségtételt sugalló szavával: a *kiegyenlítés* – óvatos előkészületeinek egymásba fonódó fejleményei számos tanulságos közéleti és rejtett emberi momentumot idéznek fel, amelyekre talán nemzeti történelmünk későbbi, hasonló *önkénti utáni szituációi* is rezo-nálhatnak.

Szerzőnk a leginkább célravezető, ám egyben a legkevésbé sem könnyed megoldást választotta munkájában: az elsődleges történeti forrásokra alapozta a művét. Emellett bátran felhasználta a szakirodalmat, beleértve a korabeli szereplők visszaemlékezéseit és a hírlapok anyagát is. Mint honvédevezredes, a reá jellemző katonás fegyelemmel, akkurátus pontossággal dolgozott. A legkisebb adatnak is utánavetette magát, a jelentéktelennek tűnő problémákat is igyekezett tisztázni. Magam, mint levéltáros, különösen tisztelen azokat a kutatókat, akik nem egy előre elhatározott gondolatmenethez keresnek jól elsüthető illusztrációkat a források közül – bár önmagában ettől még nem lesz haszontalan és tanulság nélküli a munkájuk –, hanem

nyílt szívvel és éles szemmel merülnek alá történeti batiszkáffjukkal a csábító ismeretlenbe, a régmúlt mélytengerébe, hogy a maga valójában ismerhessék meg és aztán mutathassák meg nekünk a fellelhető múlttól tanúskodó és megfejtésre váró leleteket, vagy legalább azt, ami mindebből számunkra felfogható.

Földesi kötete sem pusztán annotált forrásközlés a Veszprém vármegyei állandó bizottmányi jegyzőkönyvek meg a törvényhatósági jegyzőkönyvek oldalairól vagy a székhelyváros tanácsülési jegyzőkönyveinek sorozatából, hanem számos más levéltári anyagrészt, múzeumi gyűjtemények, adattárak dokumentumainak és nagyszámú folyóiratcikkeknek a feltárásával és értelmezésével megalkotott feldolgozás, igazi történetírói munka. És akkor még ott a rengeteg jegyzet, melyeknek útmutatásával könnyebben eligazodunk letúnt korok kifejezései, fogalmai, pénz- és mértékegységei, testületei, személyiségei, ezeknek cselekedetei közt, hasznos csatlakozást találva az adott téma további részleteihez vagy a további szakirodalomhoz. Külön szakaszt érdemelne a könyv gazdag képanyagának méltatása, a remek látképek, közéleti jelenetek és az arcképek viszonylagos sokasága. Legföljebb némely iratok, terjedelmes nyomtatványok képkénti közlését vélem túlzásnak. Az pedig szerzőnek a közösségi emlékállítás és megtisztelés eszméje iránti elkötelezettségét tanúsítja, főleg a második két fejezetben, ahogyan az egyes történelmi szereplők életrajzi adatait, pályaképét, az illetők társadalmi utóéletét, sőt, nyughelyüket és azok állapotát is az olvasó elé tárja. Egy szó mint száz, munkájával szerzőnk a kor- és helytörténeti kutatás sokszínűségét és minden szépségét felvonultatja, szemléletesen bizonyítva, hogy a helytörténeti bűvárkodás nem valami ösbölnyek hiábavaló bajlódása, hanem nagyon is mozgalmas, élményt és intellektuális örömet adó kalandos szellemi munka!

Városunk és épp úgy megyénk történeti monográfiájának ügyét mintha balsors üldözné most már több mint egy évszázada. A sikertelenségben persze annak a körülménynek is szerepe lehet, hogy az ügy szorgalmazói többnyire a dolog másik végén kezdték: egyből monográfiát akartak megíratni, a kellő és elengedhetetlen forrásfeltárások, forrásközlések, résztanulmányok, módszertani munkák és a szükséges tisztázó viták nélkül. Szakmai meggyőződésem, hogy az 1860–1861-es alkotmányos mozgalomról és a Honvédegyeletről szóló kötettel a jó irányba vezető úton tettünk meg egy újabb lépést. Kívánom, hogy Földesi Ferenc kötetét minél több hasonlóan sikeres kiadvány kövesse Veszprémben.

SOMFAI BALÁZS

Évfordulónaptár 2015 Veszprém

VERESKUTI KLÁRA

950 éve hunyt el GIZELLA királyné (985 körül–Passau 1065. máj. 7.) II. Henrik bajor herceg lánya, IV. Henrik német-római császár húga. Géza fejedelem 995-ben kérte meg a kezét fia, a későbbi I. István számára. A házasságkötés 996 körül történhetett. Valószínűleg öt gyermeke született, de a nagykorúságot csak Imre érte meg. István életében sokat tett a keresztény hit terjedéséért, jövedelméből vállalta a templomok felszerelését. Veszprém völgyében apácalostort alapított. István király halála, majd Aba Sámuel bukása után Bajorországba tért vissza, ahol a passzai apácalostor főnökasszonyaként halt meg. Ott is temették el, sírja és 1095-ben készült sírfelirata fennmaradt. Egyes források szerint Veszprémet ő választotta a királynék koronázási helyéül és tette így a királynék városává. Veszprém nagy tisztelettel ápolja ezt az ezeréves hagyományt a város központjában szép hangulatú udvar, vette fel nevét. A város Gizella-díjat alapított, évenként Gizella-napokat szerveznek. 1938-ban készült és a vár északi végén áll István király és Gizella királyné szobra, a város egyik jelképe, mely Ispánky József alkotása. A Szent Mihály-székesegyház szentélyében díszes ereklyetartóban 1996 óta őrzik Gizella királyné karcsontját. Az ereklyetartó a Passauban lévő sírhoz hasonló, fölötte Gizella szobra látható.

400 éve halt meg ghymesi FORGÁCH Ferenc, (1566–Szentkereszt, 1615. okt. 15.) r. k. püspök. 1587-től veszprémi püspök, egyúttal Veszprém vármegye főispánja. A magyarországi ellenreformáció képviselőjeként a hitküzdelmekben főként jezsuitákra támaszkodott, szoros kapcsolata volt Pázmány Péterrel. 1607-től esztergomi bíboros érsek és Magyarország helytartója. 1611-ben a nagyszombati zsinat vezetője. Részt vett a Bethlen Gáborral folytatott nagyszombati béketárgyalásokon.

350 éve született VOLKRA János (Bécs, 1665. nov. 7.–Pozsony, 1720. dec. 19.) r. k. püspök. Bécsben és Pármában tanult. Veszprémi püspöknek 1710. november 30-án szentelték fel. A veszprémi plébániát a ferencesekre bízta. A felszentelése évében elűzte Veszprémből Hódosi Sámuel református szuperintendenszt. 1711-ben a városba hozta a piaristákat, rájuk bízta az iskolát és a szemináriumban a teológia tanítását. Az 1715. évi országgyűlés az ő javaslatára honosította meg a piarista rendet. Megvásárolta számukra Vojnovics József feleségének házát a várban, majd 1717. január 1-jén, királyi rendelet alapján, földesúri jogait érvényesítve lefoglalta a reformátusok templomát, paplakát és iskoláját. Megszüntette a protestáns vallásgyakorlást, az épületeket átadta a piaristáknak. Határozottan törekedett, hogy az idegen kézbe került plébániákat visszaszerezze, a halódókat pedig támogassa. Három szobor felállításával, Sümegen, Veszprémben és Szentgyörgyön terjesztette Nepomuki Szent János kultuszát. 1714-ben a királyhoz és a pozsonyi rendekhez intézett beadványában követelte a veszprémi püspök királyné koronázási jogának visszaállítását. Ezt követően III. Károly feleségét 1714. október 18-án ő koronázta meg. A pápai reformátusok 1719-ben kikeltek ellene a Kancelláriánál a földesúri jog védelmében tanúsított magatartása miatt. Győri házában, 1718. július 15-én elégték a veszprémi püspökség és képtalan jogait és javait érintő levelek és okiratok, amelyeket másolás vagy átírás céljából helyezett el ott. Végrendeletében jelentős összegeket hagyományozott veszprémi egyházi intézményeknek.

250 éve, 1765-ben megkezdték a Püspöki palota építését Fellner Jakab tervei alapján.

250 éve született BERKENYI János Sámuel. Berken János (Nemesvámos, 1765–Bécs, 1822) rézmetező. Bécsben tanult a Cs. Kir. Egyesített Képzőművészeti Akadémián, kora egyik legjobb térképmetező volt. Bécsben elsősorban térképészként működött. Nevéhez köthető mintegy százötven szignált térkép. 1789 után a Magyar Hirmondó illusztrátora. Veszprémről készült, színezett tollrajzai a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum féltett műtárgyai.

200 éve született LOVASSY László (Nagyszalonta, 1815. máj. 8.–Nagyszalonta, 1892. jan. 6.) politikus, újságíró. Ref. lelkészi családból származik. A hagyomány szerint a család a Veszprém megyei Lovas község nevét vette fel. Debrecenben az országgyűlési ifjak egyik vezetője. 1834-ben többekkel megalakította Pozsonyban a Társalkodási Egyletet és ennek elnökeként üdvözölte 1836-ban Pesten Wesselényi Miklóst, a reformeszmék jeles képviselőjét a mellette rendezett rokonszenvtüntetésen. Az

egyetbe beépült rendőrségi besúgó segítségével 1836. május 2-án több társával együtt letartóztatták. Tízévi várfogságra ítélték és Spielbergbe szállították. A börtönben elméje elborult. Az országgyűlés közbenjárására 1840. május 12-én kegyelmet kapott. Veszprémben a Lovassy László Gimnázium nevének felvételével őrzi emlékét.

200 éve született DUNST Ferenc (Bp., 1815. jan. 10.–Veszprém, 1883. febr. 10.) bórkereskedő, polgármester. Középiskolába Pesten járt, majd a tímármesterséget sajátította el. Katonai idő után tímárgédként beutazta Németországot. Hazatérve Pesten a Stofenberger cég bórgyárának, majd bórkereskedésének vezetője. 1843-ban Veszprémbe költözött, átvette apósa, Hermann János bórkereskedő üzletét. 1848–1849-ben a város kapitánya. 1854-től a város első tanácsosa, 1861-ben városbíró. 1862-ben polgármesternek választották. 1865-ben lemondott, de 1869-ben (a rendezett tanácsú városi jog ismételt elnyerésekor) újra őt választották polgármesternek. Háromszori megújítás után haláláig viselte e tisztséget. Közben 1872-ben Veszprém országgyűlési képviselőjének is megválasztották. Sírját az Alsóvárosi temetőből 1982-ben áthelyezték a Vámosi úti temetőbe.

200 éve született eörményesi és karánsebesi FIÁTH Ferenc, (Aka, 1815. szept. 21.–Veszprém, 1885. febr. 19.) főispán, emlékiratíró. Iskoláit Győrött, Székesfehérvárott és Pesten végezte. Egy évig Veszprém megyében volt aljegyző, 1844-ben Fejér megye alispánja, 1845-ben magyar királyi helytartósági tanácsos. A magyar minisztérium megalakulásakor, a helytartótanács megszűnésekor lemondott és Vörösbényben gazdálkodott. 1848-ban a horvát csapatok veszprémi betörésekor a nemzetőrség parancsnokává választották. Az 1850-es években Deák Ferenc köréhez tartozott. 1860-ban majd 1865-től Veszprém megye főispánja, 1874-ben bárói rangot kapott. 1849-ben egy proklamációja és egy cikke a Fővárosi Lapokban jelent meg. Életem és élményeim c., 1878-ban megjelent kétkötetes emlékirata jelentős kortörténeti dokumentum.

200 éve született PLOSSZER Ferenc (Nagykanizsa, 1815. okt. 26.–Veszprém, 1877. ápr. 20.) r. k. kanonok, helytörténetíró. 1838-ban szentelték pappá. 1848 után Csóton és Pápan káplán, 1905-től plébános Gannán. 1870-ben veszprémi kanonok, négy év múlva c. apát. Összegyűjtötte és megírta a gannai plébánia történetét. A veszprémi Plosszer sétány testvérének, Plosszer István ügyvédnek emlékét őrzi.

175 éve született szentkirályszabadjai VÉGHÉLY Dezső, (Veszprém, 1840. nov. 28.–Abbázia, 1897. ápr. 2.) író, történész, jogász, alispán. Apja Vég hely Imre 1867–1872-es években Veszprém vármegye alispánja. 1875-ben ügyvédi oklevelet szerzett, majd Veszprémben ügyvédi irodát nyitott. 1875-ben Veszprém városa, 1878-tól Veszprém vármegye főjegyzője, 1881-ben alispánna választották, ez utóbbi funkciót haláláig töltötte be. Megbízást kapott Veszprém megye monográfiájának megírására, de betegsége miatt a nagy munkát nem tudta elvégezni. Nagy mennyiségű forrásanyagot, számos oklevelet gyűjtött a monográfiához, melyek többsége a második világháború során megsemmisült. 1884 után sok szállal kötődött Balatonalmádihoz. Háza, szőlője, a Balaton iránti vonzalma mellett aktív részt vett a település közéletében és fejlesztésének előmozdításában. Tudományos folyóiratokban számos tanulmánya jelent meg. Több oklevélgyűjtemény kiadásában vett részt. A veszprémi Alsóvárosi temetőben nyugszik, Balatonalmádiában kőből készült emlékpada hívogatja pihenésre az Öreg park látogatóit.

175 éve született HORNIG Károly, hornburgi (Pest, 1840. aug. 10.–Veszprém, 1917. febr. 9.) r. k. püspök, író. Tanulmányait Bécsben, Budán, Nagyszombatban és Pesten végezte. 1862-ben pappá szentelték. 1888. április 17-én nevezték ki veszprémi püspöknek, 1912-ben X. Pius pápa a bíborosi kollégium tagjává nevezte ki. Saját költségén három templomot építtetett: Lajoskomáromban, Farkasgyepűn iskolával és a Károly-templomot Veszprémben. Aigner Sándor építész tervei szerint átépítette a veszprémi székesegyházat. Püspöksége alatt az egyházmegye legtöbb templomát restaurálták. 1894-ben új anyakönyvi szabályzatot, 1896-ban új egyházmegyei Szertartáskönyvet adott ki. Tudományos munkát is végzett, egy ideig szerkesztője volt a Magyar Állam c. politikai napilapnak, később átvette a Religio c. folyóirat szerkesztését.

150 éve, 1865-ben felépült a Búzapiac téren a kétkarzatos, gyönyörű belső festéssel díszített nagyzsirnakóga.

150 éve született HORVÁTH Cyrill (József) (Veszprém, 1865. nov. 25.–Balatonalmádi, 1941. júl. 19.) irodalomtörténész, tanár, az MTA tagja. A ciszterci rend tagjaként, 1882-től többek között Zircen folytatott teológiai tanulmányokat. 1889-ben bölcsészdoktori, 1890-ben magyar-latin szakos tanári diplomát szerzett a budapesti egyetemen. 1889-ben szentelték pappá. 1896-ban kilépett a rendből, áttért a református hitre. Budapesti és sárospataki ref. felsőfokú tanintézetekben tanított. Nyugdíjazása, 1934 után visszatért a r. k. egyházba. A Sárospataki Kollégium tanáráként a Sárospataki Füzetekben jelentette meg Bessenyei egyik kéziratát. Veszprémi tartózkodása idején szerkesztette a Veszprémi Közlönyt. A középkori magyar irodalom jelentős kutatója.

150 éve született ZSIGMOND János (Szekszárd, 1865. nov. 30.–Veszprém, 1936. ápr. 12.) művelődéstörténész, író, szerzetes tanár. 1882-től a piarista rend tagja. Teológiát tanult, tanári diplomát 1889-ben Kolozsvárott szerzett, ahol pappá szentelték. 29 évig tanított Veszprém piarista gimnáziumában. A Veszprém Vármegyei Közművelődési Egyesület elnöke volt, és szerkesztette ennek naptárát. Sokat foglalkozott a nemzetiségi kérdéssel, amelyről önálló műve is megjelent. Bejárta Afrika északi partvidékét és majdnem egész Európát. Főként földrajzi, néprajzi és társadalmi vonatkozásokban értékes útleírásainak jelentős része elsőként a Veszprémi Hírlapban látott napvilágot.

125 éve, 1890-ben ünnepelték először Veszprémben május 1-jét.

125 éve, 1890-ben Krausz Ármin árverésen megvette a Szent István nyomdát, mely működése alatt főleg egyházi nyomtatványokat és iskolai értesítőket készített.

125 éve, 1890-ben szabályozták a Séd-patakot, az egykori kallóalmok romjait is elbontották. A kallóalmok fontos szerepet töltek be a birkagyapjú feldolgozásában, a szűrőposztó készítésében.

125 éve született HAJNIKI Béla (Nagykikinda, 1890. okt. 6.–?) rendőrkapitány, költő. Kiss Ernő, vértanú honvédtábornok dédunokája. Budapesten végzett jogi tanulmányokat és először szülővárosában volt rendőrkapitány. 1921-ben került Veszprémbe, ahol 1924-ben rendőrkapitánnyá léptették elő. 1930-ban máshova helyezték. Magyar és német nyelven írt verseket, amelyek közül többet megzenésítettek.

125 éve született BADALIK Sándor Bertalan (Hódmezővásárhely, 1890. dec. 10.–Bp., 1965. okt. 10.) r. k. püspök. Középkorú szülővárosában és Szombathelyen végezte, ahol belépett a domonkosok rendjébe. Grazban tanult, ott szentelték pappá 1914-ben. Veszprémi püspökké 1949-ben nevezték ki. Az állami szervek 1957-ben a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Hejctét jelölték ki tartózkodási helyéül. Veszprémben szorgalmazta Szent Margit kultuszának elmélyítését, a székesegyház részére új színes ablakokat készíttetett, Árkayné Sztelhló Lili tervei szerint.

125 éve született KECSKÉS Lajos (Pápa, 1890. dec. 13.–Bp., 1953. márc. 21.) tanító, szerkesztő. A gimnáziumot és a tanítóképzőt szülővárosában végezte. 1911-ben a Budapesti Zeneművészeti Főiskolán énektanári oklevelet szerzett. 1920-ban elnyerte a veszprémi székesegyház kántori és tenorista munkakörét. Tanított a Veszprémi Szemináriumban és a Davidikumban. Rövid ideig igazgatója volt a városi zeneiskolának, karnagya a Polgári Dalegyesületnek, később az Iparos Dalárdának. 1924-ben elvégezte a Zeneművészeti Főiskola karnagyi szakát. 1941-ben (Ritter Lőrinc karnagy halála után) Czapik Gyula püspök megbízta a székesegyház karnagyi teendőinek ellátásával. 1943-ban Czapik püspök egyházzei igazgatói címmel tüntette ki, de karnagyi kinevezést akkor sem kapott. 1922 után felelős szerkesztője a Veszprémi Hírlapnak, szerkesztette a Balatonfüredi Hírlapot, valamint a Pápa és Vidéke c. lapot is. Betegsége miatt 1945 júliusában lemondott a karnagyi megbízásáról és orgonista munkájáról. Írt több egyházi és műdalt. Világi művei Rózsaszirmok címmel jelentek meg.

100 éve született FEJES TÓTH László (Szeged, 1915. márc. 12.–Bp., 2005. márc. 7.) matematikus, tanszékvezető egyetemi tanár. 1938-ban a budapesti tudományegyetem matematika-fizika szakán szerzett oklevelet. A matematikai tudományok doktora 1970-től az MTA tagja. 1949 és 1965 között a Veszprémi Vegyipari Egyetem Matematika Tanszékének alapítója és tanára. 1951-től tanszékvezető egyetemi tanár. 1965-től 1969-ig az MTA Matematikai Kutató Intézet főmunkatársa, 1970 és 1983 között az intézet igazgatója. Közben vendégprofesszor külföldön. 1972-től a Bolyai János Matematikai Társulat elnöke, majd tiszteletbeli elnöke. A diszkrét geometriában elért kutatási eredményei világhírűvé tették. 1997-ben a Veszprémi Egyetem Honoris Causa doktora kitüntetést kapta.

100 éve született CSERHÁT József (Balsa, 1915. márc. 20.–Románia, 1969. aug. 6.) költő, újságíró. 1928-ban költözött Budapestre, ahol fizikai munkás volt, majd 1938-ban Békésen érettségizett. Lírája a népi mozgalom áramában született, ennek hagyományait követte. A háború után a Kortárs, az Életünk és a helyi újság adott számára megjelenési lehetőséget. 1957 és 1960 között Tapolcán a járási könyvtár igazgatója, majd Veszprémben a Napló szerkesztőségében dolgozott. A kilencvenes évek elején a Napló kollektívája Cserhát-díjat alapított, amelyet a március 15.-i sajtónap alkalmával adtak át.

100 éve halt meg szentpéteri ERDÉLYI Zoltán, (Kecskemét, 1872. ápr. 5.–Bp., 1915. febr. 6.) író, újságíró. Iskoláit Szegeden végezte, 1899-ben a budapesti egyetem jogi karára iratkozott be. Pályáját hírlapíróként kezdte, több lapnak volt munkatársa, 1898-tól két évig Veszprémben a Veszprémvármegye c. hetilapot szerkesztette. A 19. század utolsó évtizedeiben három verseskötete jelent meg.

100 éve, 1915 júliusában megindult a jutasi tartalékkórház építése, mely a város északi szélét és a Veszprém-külsői pályaudvart összekötő út mentén épült.

100 éve hunyt el SOÓKY Karolina (Vadkert, 1840. jan. 1.–Veszprém, 1915. szept. 18.) tanítónő. Édesapja vadkerti földbirtokos, Nógrád és Hont vármegyék táblabírája volt. A vadkerti iskolában és Grazban tanult. 1859–1860-ban Pesten az Angolkisasszonyok Intézetében tanítóképző tanfolyamot vég-

zett. 1860-ban belépett a rendbe és Veszprémbé költözött, ahol 1862-ben fogadalmat tett. 1879-ben a Veszprémi Angolkisasszonyok Sancta Maria intézetének főnöknőjévé nevezték ki. Irányításával az intézmény tevékenysége jelentősen bővült. Hornig Károly püspök támogatásával 1891-ben polgári leányiskolát, 1894-ben tanítónő-képző tanfolyamot indított.

100 éve hunyt el VASZARY Béla (Lábod, 1861. ápr. 23.–Veszprém, 1915. nov. 4.) tanár, költő. 1895-től tanított a polgári fiúiskolában, 1908 után haláláig az állami felső kereskedelmi és polgári fiúiskola igazgatója. Külső munkatársa volt a Veszprémi Hírlapnak, alkalmi versei és prózai írásai a helyi lapokban jelentek meg.

75 éve, 1940-ben a pénzjegynyomda egy része a veszprémi sziklában működött. Itt nyomták az 5 és 10 pengős papírpénzeket.

75 éve halt meg KERTÉSZ Kálmán, Kollarik Kálmán (Zétény, 1878. aug. 7.–Kassa, 1940. máj. 27.) r. k. lelkész, író, újságíró. Gimnáziumba Kassán járt, majd a veszprémi és a budapesti szeminárium hallgatója volt. 1901-ben pappá szentelték, káplán Szolnokon, majd Veszprémben, 1907 és 1910 között szerkesztője a Veszprémi Hírlapnak. A háborúban táborigazgató volt Balatonfüreden, ahol 1928-tól átvette a Balatonfüred c. lap szerkesztését. A helyi lapokon kívül írásai jelentek meg az Egyházi Közlönyben és a Magyar Nyelvőrben is. Érdekes műve az 1791 nyelven kiadott Miatyánk, amelyhez 30 évig gyűjtötte az anyagot. Ő írta az első aviatikai regényt is (A fehér Turul). Írt mesejátékokat, allegóriákat és boházokat, hogy a fiatalokat segítse a műkedvelő színjátszásban. Lefordított több francia regényt is.

75 éve, 1940. októberében kitiltották a veszprémi piacról a zsidókat.

75 éve halt meg KISS Arnold, 1902-ig Klein Arnold (Ungvár, 1869. nov. 2.–Bp., 1940. nov. 14.) főrabbi, költő. A középiskolát Nagybecskerekén végezte, egyetemi tanulmányokat Budapesten folytatott. 1894-ben kapott oklevelet. Rövid ideig Zsolnán, majd öt évig Veszprémben volt főrabbi. Itt írta meg magyar nyelvű imakönyvét a zsidó nők részére „Mirjam” címmel. Nevéhez fűződik a Veszprémi Izraelita Elemi Iskola megalapítása, amelynek első igazgatója volt. Számos műfordítása és verse látott napvilágot. Tudományos munkáit folyóiratok közölték.

50 éve, 1965-ben megkezdtek a püspöki jószágkormányozóság épületének átépítését a megyei könyvtár számára.

50 éve, 1965-ben elkezdték a mai Egyetem utcán található tízemeletes lakóépület építését, mely a városrész meghatározó épülete lett, tervezője Márton István.

50 éve, 1965-ben Stadion étterem névvel nyílt meg az étterem mellett presszó is magába foglaló vendéglátó egység, melyet a környék lakói és az egyetemisták látogattak.

50 éve, 1965-ben Lantos Magda kezdeményezésére megalakult a Veszprémi Zongoraötös. Tagjai: Faragó Ferenc, Káté István, Kuruczné Horváth Viktória, Pájer Sára és Lantos Magda voltak. Céljuk az igényes kamarazene népszerűsítése volt.

50 éve, 1965-ben a Látóhegyen víztározó épült.

50 éve halt meg RÓNA Sándor, Rothauser Sándor (Veszprém, 1904. nov. 22.–Veszprém, 1965. jan. 6.) bankszakember. Apja Rothauser Lipót takarékpénztári igazgató volt Veszprémben. Iskoláit is szülővárosában végezte, 1923-ban, a Felsőkereskedelmi Iskolában érettségizett. A Szurdics-Petrozsi Fakitermelő Vállalatnál erdőkezelő, majd Veszprémben banktisztviselő, később magánzó fatermelő. A háború alatt munkaszolgálatos. A háború után a városi takarékpénztár ügyvezető igazgatója, 1949-től a Magyar Nemzeti Bank veszprémi fiókjának igazgatója volt. 1952-ben, az államosított bankrendszer átszervezésekor a Magyar Nemzeti Bank területi irodájának vezetőjévé nevezték ki. Az 1956-os forradalom időszakában a FKGP helyi újjászervezésén munkálkodott, ezért a bukás után meghurcolták és bántalmazták. A beteg embert munkakörében meghagyták, sőt az újabb bankáttszervezések időszakában kinevezték a Magyar Nemzeti Bank Veszprém Megyei Igazgatósága vezetőjének. Pártonkívüliként a Hazafias Népfront megyei elnökségének tagjaként tevékenykedett. Munkásságát több kitüntetéssel ismerték el.

50 éve hunyt el KOSSA István (Balatonlelle, 1904. márc. 31.–Bp., 1965. ápr. 9.) politikus, író. Árva gyerek, akit a rokonok neveltek fel. Keszthelyen járt gimnáziumba. Az első világháború után újságíró-gyakornokként dolgozott, majd villamoskalauz volt Budapesten. 1922-ben bekapcsolódott a munkásmozgalomba, 1933 után szakszervezeti vezető lett. A második világháborúban munkaszolgálatos, átszökött a szovjet csapatokhoz. A háború után magas szakszervezeti és állami tisztségeket töltött be: volt a SZOT főtákará, a MKP Központi Vezetőségének és Politikai Bizottságának tagja, több tárca minisztere. Veszprém megyével mindvégig szoros kapcsolatot tartott. Az 1947. évi választásokon az MKP részéről Veszprém megye országgyűlési képviselőjének választották meg és több ciklusban képviselte a

megye érdekeit. Jelentős szerepet vállalt 1947-ben a veszprémi Batsányi János Népi Kollégium létrehozásában és három évig tartó működésében. Ő nyitotta meg 1949. október 22-én a Veszprémi Vegyipari Egyetemet. Képviselőként és miniszterként sokat tett a megye úthálózatának és közlekedésének korszerűsítéséért.

50 éve halt meg GODZSA Mihály (Nagyhódos, 1887. ápr. 15.–Veszprém, 1965. jún. 13.) molnár. Kisnemesi család sarja, ősei több emberöltőn át a nagyhódosi malomban dolgoztak. Tizenhat éves korában a fővárosba ment, később a szabadkai malomban főmolnárként dolgozott. 1930–1935-ös években Balatonfüreden bérelt malmot, majd Veszprémbe költözött, ahol megszerezte a rendkívül rossz állapotban lévő malmot. Megvásárolta és Veszprémbe szállította a diósgyőri malom berendezéseit, majd saját tervei alapján megépíttette a megye legkorszerűbb malmát. Az új üzemet feleségéről Irénke Malomnak nevezte el. Három fiával és három alkalmazottal dolgozott. 1950-ben a politikai rendőrség a család négy férfitagját letartóztatta. A győri katonai ügyészség semmiféle vétséget nem talált, így félévi fogva tartás után intézkedett szabadlábra helyezésükről. A malmot államosították.

50 éve, 1965 augusztusában adták át a forgalomnak a napjainkban is használt autóbusz-pályaudvart. Tervezője: Hoffmann Félix.

25 éve, 1990-ben jelent meg az Új Horizont kulturális folyóirat, amely a Horizont c. negyedéves közművelődési tájékoztató füzet évfolyamszámozását megőrizve 2006 végéig kéthavonta, esetenként különszámokkal jelent meg.

25 éve, 1990-ben, Veszprémben is megalakult a megyei önkormányzat.

25 éve, 1990-ben a Vámosi úti temetővel szemben a Fejes-völgy déli végénél megkezdték a Takácskert lakópark kialakítását.

25 évvel ezelőtt 1990. március 1-jén a veszprémi Bakonyi Múzeum felvette Laczkó Dezső nevét.

25 éve, 1990. március 1-jén megnyitotta kapuit a Helyőrségi Művelődési Otthon, a HEMO. Kiemelt feladata a hadsereg tagjainak és családtagjainak kulturális szolgáltatások nyújtása, valamint a katonai szervezetek egyes rendezvényeinek kiszolgálása.

25 éve, 1990. áprilisában az Országos Oktatástechnikai Központ és egy német befektető cég megalapította az OOK-Press Nyomdai és Szolgáltató Kft.-t. A cég fő profilja a könyvgyártás.

25 éve, 1990. június 28-án a veszprémi kórház felvette Csolnoky Ferenc nevét. Ugyanebben az évben megalakult a Csolnoky Ferenc Emlékbizottság, mely minden év április 9-én tudományos ülésen tisztelg a névadó emléke előtt, ekkor adják át a Csolnoky-emlékérmet.

20 éve, 1995-ben megalakult a Veszprémi Nők Kerekasztala Egyesület (VENŐKE), mely a nők jogainak biztosításáért, közéleti szerepük kialakításáért és erősítéséért dolgozó független szervezet.

20 éve, 1995-ben Csermák Antal-díjat alapított a Veszprém Polgárai a Városi Zenedéért Alapítvány. A díj átadására évente a május hónapban megrendezett Csermák Napok Zenei Fesztivál keretein belül kerül sor.

20 éve, 1995. március 24-én megjelent a Veszprémi 7 Nap ingyenes hetilap első száma.

15 éve, 2000-ben adományoztak először Veszprém Város Tiszteletbeli Polgára címet.

15 éve, 2000-ben a városi közgyűlés Vég hely-díjat alapított a kiemelkedő munkát végző köztisztviselők részére. A díjat a Köztisztviselők Napján adják át.

15 éve, 2000-ben a városi közgyűlés Hornig Károly-díjat alapított. A szociális, gyermekvédelmi és gyermekjóléti ellátásban kiemelkedő munkát végző személyeket ismerik el a Szociális Munka Napja alkalmából.

15 éve, 2000-től a városi közgyűlés Perlaky-díjat adományoz az egészségügyi szolgáltatások területén kiemelkedő érdemeket szerzett személyeknek a Semmelweis Nap alkalmából.

15 éve hunyt el R. KISS Lenke, Rábai Györgyné (Illye Clumeghiu, Románia, 1926. máj. 13.–Veszprém, 2000. jan. 18.) szobrászművész. 1951–1957 között a Budapesti Magyar Képzőművészeti Főiskolán Barcsay Jenő, Mikus Sándor és Pátzay Pál tanítványa. 1964 óta Veszprémben élt és dolgozott. Szobrászata figuratív, realista szellemiségű. Kisplasztikákat és megrendelésre monumentális kompozíciókat alkotott. Műveinek anyaga elsősorban a bronz és a kő, de gyakran alkalmazta az agyagok ötvöztetését is (bronz-kő, bronz-fa). Köznapi és mitológiai témákat, alakokat megjelenítő alkotásait expresszív formarend árnyalja. Sírja a veszprémi Vámosi úti temetőben van. Legismertebb köztéri szobra Veszprémben a Korszós lány, a köznyelvben a Zsuzsi.